

ΤΓΔΣ

**ΤΜΗΜΑ
ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Πολιτική ορθότητα, κοινωνικά στερεότυπα και χιούμορ:
Στάσεις ελληνόφωνων φοιτητριών και φοιτητών απέναντι
στον χιουμοριστικό λόγο»**

Παπαβασιλείου Σοφία

ΑΜ: 3919048

Βόλος, 2022

Επιβλέπουσα

Κίτσιου Ρούλα

**Επίκουρη Καθηγήτρια/Τμήμα Γλωσσικών και
Διαπολιτισμικών σπουδών/Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής Αξιολόγησης

1^ο μέλος

Ειρήνη Σηφάκη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια/ Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών/
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

2^ο μέλος

Έλενα Αναστασάκη

Επίκουρη Καθηγήτρια/ Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών/
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

«Πνευματικά δικαιώματα Copyright © [Παπαβασιλείου Σοφία, 2023]

Η έγκριση της Πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Γλωσσικών & Διαπολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας δεν δηλώνει απαραίτητως την αποδοχή των απόψεων της συγγραφέως»

«Υπεύθυνη Δήλωση: Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της Πτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια που προσφέρθηκε στη συγγραφή της αναγνωρίζεται και αναφέρεται στο κείμενο. Επιπλέον, αναφέρονται όλες οι βιβλιογραφικές πηγές που αξιοποιήθηκαν, πρωτογενείς και δευτερογενείς, είτε η συμβολή τους παρατίθεται επακριβώς ως απόσπασμα είτε ως παράφραση

Περιεχόμενα

Περιεχόμενα.....	3
Ευχαριστίες	4
Περίληψη	6
Λέξεις-κλειδιά	7
Abstract	8
Keywords.....	9
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	11
2.1 Πολιτική Ορθότητα	11
2.1.1 Ιστορική Αναδρομή	12
2.1.2 Προσεγγίσεις της πολιτικής ορθότητας	14
2.2 Κοινωνικά Στερεότυπα.....	16
2.3 Κοινωνικές Στάσεις	18
2.4 Χιούμορ	19
2.4.1 Ορίζοντας το Χιούμορ	19
2.4.2 Θεωρίες για το Χιούμορ	21
2.5 Το χιούμορ ως Λόγος (Discourse)	23
2.6 Σταντ-Απ Κόμεντι	25
2.6.1 Ιστορική Αναδρομή	26
2.6.2 Το σταντ-απ κόμεντι στην Ελλάδα	28
3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	32
3.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα.....	32
3.2 Μέθοδοι συλλογής & ανάλυσης δεδομένων	32
3.3 Ερευνητικό Εργαλείο	33
3.4 Συμμετέχοντες/ουσες στην Έρευνα.....	34
3.5 Ερευνητική διαδικασία	36
3.6 Ανάλυση Χιουμοριστικού Λόγου – Η οπτική της ερευνήτριας	37

4. Αποτελέσματα	43
4.1 Στάσεις απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο της σταντ-απ κωμωδίας - Δεδομένα από τις Ομάδες Εστίασης.....	43
5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	68
6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	70
7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	73
8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	79
8.1 Πίνακας Απομαγνητοφώνησης	79
8.2 Οδηγός Ομάδας Εστίασης.....	80
8.3 Απομαγνητοφώνηση Υλικού	82
8.4 Έντυπο Συγκατάθεσης	84

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσά μου, Ρούλα Κίτσιου, που αποτέλεσε συνοδοιπόρο στο ταξίδι διεκπεραίωσης της παρούσας εργασίας, αλλά και για την

καθοδήγηση, τη στήριξη, τον σεβασμό που μου έδειξε και την «ερευνητική φλόγα» που άναψε μέσα μου κατά τη διάρκεια όλης της φοίτησής μου. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους συμφοιτητές και τις συμφοιτήτριες μέλη της ομάδας συνάντησης πτυχιακών, για την ψυχολογική υποστήριξη και την εποικοδομητική κριτική, που αποδείχθηκαν ιδιαίτερα σημαντικά για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όλα τα άτομα που συμμετείχαν στην ερευνητική διαδικασία. Οι εξαιρετικά ενδιαφέρουσες απόψεις τους, μου έδωσαν νέες οπτικές για τις έννοιες του χιούμορ και της πολιτικής ορθότητας και με γέμισαν τροφή για σκέψη σχετικά με τις προεκτάσεις της έρευνάς μου.

Περίληψη

Η Πολιτική Ορθότητα (Political Correctness - PC) είναι ένας όρος που έχει τοποθετηθεί στο επίκεντρο των πολιτικών, κοινωνιολογικών και γλωσσικών μελετών ειδικά στον 21ο αιώνα (Bush, 1995· Hughes, 2011). Θεωρείται ότι είναι ένα αρκετά αμφιλεγόμενο φαινόμενο, το οποίο γίνεται αντιληπτό τόσο ως παραβίαση της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης, όσο και ως ένας τρόπος προστασίας ιστορικά δυσσχεσμένων ομάδων από δυνητικά προσβλητικές γλωσσικές επιλογές. Πρόσφατα, αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας των μελετών για το χιούμορ που προβληματοποιεί για παράδειγμα την ηθική του χιουμοριστικού λόγου (βλ. Wilson, 1990· Eyssel, 2007· Strauts & Blanton, 2015). Στο ελληνικό πλαίσιο, οι Σπουδές του Χιούμορ και συγκεκριμένα η πολιτική ορθότητα σε σχέση με τον χιουμοριστικό λόγο είναι σε εμβρυακό στάδιο. Ως εκ τούτου, εμπνευσμένη από τη συνεχιζόμενη συζήτηση για τον ρόλο και τις λειτουργίες της πολιτικής ορθότητας και εστιάζοντας στο είδος της σταντ-απ κόμεντι, όπως επιτελείται από Έλληνες/ίδες κωμικούς, αυτή η μελέτη διερευνά τη στάση 15 ελληνόφωνων προπτυχιακών γυναικών και ανδρών φοιτητριών/τών απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο, οι οποίες/οι έχουν συμμετάσχει σε τρεις 5μελείς ομάδες εστίασης. Συγκεκριμένα, διερευνήσαμε τι αντιλαμβάνονται ως «χιουμοριστικό» και/ή «πολιτικά άστοχο» σε παραδείγματα σταντ-απ κόμεντι και πώς σχολιάζουν τις επιλογές γλώσσας και περιεχομένου των κωμικών, καθώς και την ελευθερία τους να κάνουν αυτές τις επιλογές. Οδηγηθήκαμε σε μερικά σημαντικά συμπεράσματα για το πώς συζητείται η πολιτική ορθότητα στο ελληνικό πλαίσιο και φωτίστηκαν πτυχές του χιουμοριστικού λόγου που βιώθηκαν και προσεγγίστηκαν ως θέμα διαπραγμάτευσης, διαμάχης και διχασμού. Τα σημαντικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν αφορούν την προσέγγιση της πολιτικής ορθότητας από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες ως α) «μέσου» για την προστασία της ακεραιότητας ήδη περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων, β) ως ενός είδους κώδικα δεοντολογίας, και γ) ως ιδέας που μας αποσπά την προσοχή από τα «προβλήματα του πραγματικού κόσμου». Επιπλέον, υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση του χιουμοριστικού λόγου που παράγουν μια γυναίκα και ένας άντρας κωμικός, κυρίως ως προς τα σεξιστικά σχόλια και τα ανέκδοτα. Συνεπώς, η έρευνα αυτή μέσω των ευρημάτων και των συμπερασμάτων της φιλοδοξεί να συνεισφέρει

στην κατανόηση της πρόσληψης του χιουμοριστικού λόγου και μάλιστα ως προς τη σχέση του με την πολιτική ορθότητα, σε ένα είδος που δεν έχει μελετηθεί εκτενώς, τη σταντ απ κωμωδία, ανοίγοντας νέους δρόμους για σχετική κοινωνιογλωσσική έρευνα στο πεδίο.

Λέξεις-κλειδιά

πολιτική ορθότητα, χιουμοριστικός λόγος, γλωσσικές στάσεις, κοινωνικά στερεότυπα, προκαταλήψεις, σταντ-απ κόμεντι

Abstract

Political Correctness (PC) is a term that has been placed in the center of political, sociological and language studies especially in the 21st century (Bush, 1995; Hughes, 2011). It is considered to be a quite controversial phenomenon, perceived both as a violation of speech and expression freedom, and as a way of protecting historically disfavored groups from potentially offensive linguistic choices. Recently, it has been a research object of Humor Studies problematizing for example the ethics of humorous speech (see Wilson, 1990; Eyssel, 2007; Strauts & Blanton, 2015). In the Greek context, Humor Studies and specifically political correctness in relation to humorous discourse are quite underdeveloped. Therefore, inspired by the ongoing debate on the role and functions of political correctness, and focusing on the genre of stand-up comedy as practiced by Greek comedians, this study explores the attitudes of 15 Greek-speaking undergraduate female and male students towards humorous discourse, who have participated in three 5-membered focus groups. Specifically, we investigate what they perceive as “humorous” and/or “politically in-/correct” in stand-up comedy examples and how they comment on the comedians’ language and content choices, as well as on their freedom to make these choices. We come up with some important conclusions about how political correctness is debated in the Greek context and we shed light on aspects of humorous discourse experienced and approached as a matter of negotiation, controversy and division. The most important conclusions that emerged concern the participants' approach to political correctness as a) a "means" to protect the integrity of already marginalized social groups b) as a kind of code of ethics and c) as a distracting idea from "real world problems". In addition, there are different reactions to the humorous speech produced by a female and a male comedian, mainly regarding sexist comments and jokes. This research, through its findings and conclusions, aspires to contribute to the understanding of the reception of humorous speech and indeed in terms of its relationship with political correctness, in a genre that has not been extensively studied, stand-up comedy, opening up new ones. avenues for relevant sociolinguistic research in the field.

Keywords

Political correctness, humorous discourse, social attitudes, social stereotypes, prejudices, stand-up comedy

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η μελέτη του χιούμορ είναι ένα ερευνητικό πλαίσιο που χαίρει ιδιαίτερης ανάπτυξης σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους. Έχει απασχολήσει την ψυχολογία, την ιστορία, την κοινωνιολογία, τη λογοτεχνία. Στους ελληνικούς όμως επιστημονικούς κύκλους, είναι ακόμη ένα σχετικά αχαρτογράφητο πεδίο. Την ίδια στιγμή, η έννοια της πολιτικής ορθότητας σε παγκόσμιο και διεθνές επίπεδο, έχει προκαλέσει ποικίλες συζητήσεις και διαφωνίες. Η επιστημονική βιβλιογραφία σχετικά με το θέμα, και ιδιαίτερα με την αντίληψη του όρου από τους/τις πολίτες, είναι περιορισμένη και στο εθνικό επίπεδο θα λέγαμε ανύπαρκτη.

Αυτές οι συνθήκες, καθώς και το προσωπικό μου ενδιαφέρον τόσο για τον χιουμοριστικό λόγο, όσο και για το φαινόμενο της πολιτικής ορθότητας, οδήγησαν στη σύλληψη της ερευνητικής ιδέας και στην υλοποίηση της παρούσας εργασίας. Το πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζει το εννοιολογικό πλαίσιο της εργασίας. Γίνεται προσπάθεια να οριστούν οι πολύπλοκες έννοιες της πολιτικής ορθότητας, των κοινωνικών στερεοτύπων, του χιούμορ και του χιουμοριστικού λόγου, καθώς και η έννοια των κοινωνικών στάσεων. Το δεύτερο κεφάλαιο αφορά τις μεθοδολογικές επιλογές της έρευνας. Αναλυτικότερα, περιέχονται ο σκοπός και τα ερωτήματα της έρευνας, οι λόγοι επιλογής του ερευνητικού εργαλείου των ομάδων εστίασης, οι συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα και η διαδικασία που ακολουθήθηκε.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα δεδομένα και τα αποτελέσματα από την ανάλυση των ομάδων εστίασης και ακολουθούν τα συμπεράσματα της έρευνας. Τέλος, στη συζήτηση γίνεται αναφορά σε ευρήματα άλλων ερευνών και με ποιον τρόπο συνομιλούν με τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα της παρουσιαζόμενης έρευνας. Στο Παράρτημα συμπεριλαμβάνονται ο οδηγός των ομάδων εστίασης, το έντυπο συναίνεσης, τα σύμβολα απομαγνητοφώνησης που εφαρμόστηκαν, καθώς και ένα δείγμα απομαγνητοφωνήσεων.

2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Πολιτική Ορθότητα

Ο όρος της πολιτικής ορθότητας έχει αποκτήσει σημαντική θέση στις πολιτικές και πολιτισμικές συζητήσεις στις χώρες του Δυτικού κόσμου από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα. Ξεκινώντας από ακαδημαϊκούς χώρους, πανεπιστήμια και επιστημονικές κοινότητες πέρασε τις τελευταίες δεκαετίες και στο καθημερινό λεξιλόγιο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και κατά συνέπεια των πολιτών. Το 1990 και 1991 ιδιαίτερα παρατηρήθηκε για πρώτη φορά μια ραγδαία αύξηση στην αναφορά του όρου «PC» (ακρωνύμιο του όρου *political correctness*) σε άρθρα εφημερίδων. Μία έρευνα με δείγματα από τριάντα τρεις (33) εφημερίδες, έδειξε μόλις 101 αναφορές στον όρο το 1988, 306 το 1989 και 638 αναφορές το 1990. Ο αριθμός των αναφορών στην πολιτική ορθότητα έφτασαν τις 3,877 το 1991 (Whitney & Wartella, 1992). Αυτή η αύξηση προδίδει αφενός το αυξημένο ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού για το ζήτημα της πολιτικής ορθότητας¹, και αφετέρου τη μεγάλη δυσκολία στη δημιουργία ενός σαφή ορισμού για αυτή την πολύπλευρη έννοια.

Μια αναζήτηση στο λεξικό του Oxford (Oxford Learner's Dictionary), εμφανίζει τον ορισμό της πολιτικής ορθότητας ως «η θεμελιώδης αρχή της αποφυγής προσβλητικής γλώσσας και συμπεριφοράς που μπορεί να προσβάλει συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων». ² Αυτός όμως ο ορισμός δεν είναι καθολικά αποδεκτός, ούτε και απόλυτος. Επί δεκαετίες, ακαδημαϊκοί και πολιτικοί/ές σχολιαστές/τριες συζητούν και για την κοινωνική σημασία της πολιτικής ορθότητας και επιχειρηματολογούν υπέρ ή κατά της εφαρμογής της σε διάφορους χώρους της κοινωνικής ζωής, κάνοντας χρήση διαφορετικών ορισμών. Αυτό καθιστά την οποιαδήποτε συζήτηση γύρω από το ζήτημα ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς το κάθε άτομο λειτουργεί με βάση τον ορισμό της έννοιας που ταιριάζει καλύτερα στη γενικότερη ιδεολογία του.

¹ Ο Bush (1995) αναφέρεται στο φαινόμενο και ως «PC mania»

² **political correctness** *noun* «the principle of avoiding language and behavior that may offend particular groups of people» (Oxford Learner's Dictionary)

2.1.1 Ιστορική Αναδρομή

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τη δεκαετία του 1980 ο όρος της πολιτικής ορθότητας αρχίζει να εμφανίζεται στους ακαδημαϊκούς κύκλους και από το 1990 και έπειτα αποκτά και θέση στον καθημερινό πολιτικό, κοινωνικό και μιντιακό λόγο. Βέβαια, οι τελευταίες δεκαετίες του 20^{ού} αιώνα δεν αποτελούν την πρώτη εμφάνιση του όρου. Εμφανίστηκε για πρώτη φορά στον λόγο του πρόεδρου της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας Mao Tse-Tung τη δεκαετία του 1930 (Hughes, 2010) και σε μία γνωστή ομιλία του το 1957 με τίτλο “On the Correct Handling of Contradictions Among the People” (Weigel, 2016). Για αυτό και η πρώτη σημασία του όρου σχετίζεται με την πολιτική της Μαρξιστικής Κίνας και της Σταλινιστικής Ρωσίας. Η χρήση του όρου, ήταν κυριολεκτική. *Πολιτικά ορθές* ήταν οι απόψεις που ήταν *ορθές* σε σχέση με το κυβερνητικό δόγμα.

Τις δεκαετίες του 1960 και 1970, αρχίζει να χρησιμοποιείται ειρωνικά από άτομα με αριστερή φιλελεύθερη πολιτική ιδεολογία για να αναφερθούν σε ομοϊδεάτες που θεωρούσαν υπερβολικά ριζοσπαστικούς. Όπως αναφέρει ο Herbert Kohl «ο όρος πολιτική ορθότητα χρησιμοποιούνταν απαξιωτικά για κάποιο άτομο του οποίου η πίστη στο κομμουνιστικό κόμμα υπερίσχυε της κοινωνικής του/της ενσυναίσθησης και οδηγούσε σε κακή πολιτική. Χρησιμοποιήθηκε από άτομα με σοσιαλιστική πολιτική ιδεολογία εναντίον των κομμουνιστών/τριών και είχε σκοπό να διαχωρίσει τους/τις σοσιαλιστές/τριες που πίστευαν σε ισότιμες ηθικές ιδέες από τους/τις δογματικούς/ές κομμουνιστές/τριες που θα υποστήριζαν και θα υπερασπίζονταν τις κομματικές θέσεις ανεξάρτητα από την ηθική τους ουσία.» (Kohl, 1994:103).

Μέχρι και αυτό το σημείο παρατηρούμε ότι ο όρος χρησιμοποιείται αποκλειστικά, είτε κυριολεκτικά είτε χλευαστικά, στον αριστερό πολιτικό χώρο. Αυτό αλλάζει τη δεκαετία του 1980, οπότε και ξεκινούν οι πρώτες φάσεις του διαλόγου υπέρ και κατά της χρήσης της πολιτικής ορθότητας. Έτσι, αυτή τη δεκαετία ο όρος αρχίζει να χρησιμοποιείται από μέλη του Ρεπουμπλικανικού Κόμματος με διαφορετική σημασία. Κυρίως με το ακρωνύμιο PC, εμφανίζεται σε συζητήσεις σχετικά με προοδευτικές αλλαγές στα προγράμματα σπουδών και τη γενικότερη γλωσσική και κοινωνική συμπεριφορά στα πανεπιστήμια της Αμερικής. Θεωρήθηκε ως ένα μέσο εκμάθησης και κατήχησης της αμερικανικής νεολαίας προς «αριστερές» αρχές και αποτέλεσε

σημαντικό εργαλείο επίθεσης προς τον προοδευτισμό των ακαδημαϊκών ιδρυμάτων (Wilson, 1995)

Ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1990, συζητήσεις σχετικά με το πώς πρέπει να είναι η τριτοβάθμια εκπαίδευση παίρνουν θέση στο επίκεντρο του αμερικανικού πολιτικού διαλόγου. Ξεκινά μια επίθεση προς τα πανεπιστημιακά ιδρύματα με την έκδοση ορισμένων βιβλίων, όπως είναι τα εξής: «The Closing of the American Mind» του Allan Bloom, «Tenured Radicals: How Politics Has Corrupted our Higher Education» του Roger Kimball και «Illiberal Education: the Politics of Race and Sex on Campus» του Dinesh D'Souza. Στα βιβλία αυτά αν και δεν αναφέρουν πάντα ονομαστικά την πολιτική ορθότητα, οι συγγραφείς τους παρουσιάζονται ως αυθεντίες και τα επιχειρήματά τους χρησιμοποιούνται ενάντια στο φαινόμενο, συχνά χωρίς να δέχονται καμία κριτική ή αντιπαράθεση (Weigel, 2016). Αυτές οι εξελίξεις έχουν πλέον καταστήσει την πολιτική ορθότητα κομμάτι της αμερικανικής πολιτικής ζωής, σε σημείο που, κατά το 1991, ο τότε πρόεδρος της χώρας George W. Bush σε ομιλία του αναφέρθηκε στον όρο, λέγοντας πως «ειρωνικά, στη διακοσιοστή επέτειο της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων, βρίσκουμε την ελευθερία του λόγου υπό επίθεση σε όλες τις Ηνωμένες Πολιτείες, και σε κάποιες πανεπιστημιούπολεις. Η έννοια της πολιτικής ορθότητας έχει πυροδοτήσει διαμάχες σε όλη τη χώρα. Αυτό που ξεκίνησε ως μια σταυροφορία για ευγένεια, έχει εξελιχθεί σε αιτία σύγκρουσης, ακόμη και λογοκρισίας. Με τον δικό τους οργουελικό τρόπο, οι σταυροφορίες που απαιτούν σωστή συμπεριφορά, συντρίβουν τη διαφορετικότητα στο όνομα της διαφορετικότητας» (Politics Dude, 2018).³

Μπαίνοντας στον 21^ο αιώνα, εκτενείς συζητήσεις γύρω από το ζήτημα της πολιτικής ορθότητας φαίνεται να φεύγουν από το προσκήνιο, καθώς τον μιντιακό λόγο κατακλύζουν νέες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις με έμφαση σε ζητήματα τρομοκρατικών απειλών και ισλαμοφοβίας μετά την πτώση των Διδύμων Πύργων το 2001. Όμως, ο όρος, και ακόμη περισσότερο το κίνημα εναντίον του, θα ξαναβρεί τη θέση του στα debates των αμερικανικών ΜΜΕ μετά το 2010. Με αφορμή την έξαρση κινημάτων κοινωνικής δικαιοσύνης, για ζητήματα φυλετικά (Black Lives Matter

³ Ομιλία του George W. Bush στο Πανεπιστήμιο του Michigan (https://youtu.be/4lORaF6fi_Y)

“BLM”), ισότητας των φύλων και σεξουαλικής παρενόχλησης (#metoo), οι επικριτές της «PC κουλτούρας», τραβούν την προσοχή από ακαδημαϊκούς και προγράμματα σπουδών και παρουσιάζουν έναν κίνδυνο «λογοκρισίας» σε κάθε φάσμα της αμερικανικής κοινωνίας με τη χρήση νέων όρων, όπως οι «μικροεπιθέσεις» (microaggressions), η «πολιτιστική ιδιοποίηση» (cultural appropriation) και οι «προειδοποιήσεις ευαίσθητου περιεχομένου» (trigger warnings), τους οποίους χρησιμοποιούν αρνητικά και απαξιωτικά (Weigel, 2016). Στη συνέχεια, θα γίνει πιο αναλυτική αναφορά στις απόψεις των σύγχρονων επικριτών της πολιτικής ορθότητας και τη θέση τους στον αντίλογο σχετικά με την κοινωνική σημασία και χρησιμότητά της.

Φτάνοντας έτσι στην επικαιρότητα, θα έλεγε κανείς πως η δυσκολία στον ορισμό της έννοιας και οι νοηματικές αλλαγές που έχει υποστεί με την πάροδο του χρόνου, έχουν καταστήσει την πολιτική ορθότητα έναν όρο που χρησιμοποιούν κυρίως πολιτικοί και πολιτικοί σχολιαστές/τριες για να προωθήσουν τη δική τους ατζέντα και να επιβεβαιώσουν τις ήδη υπάρχουσες απόψεις των υποστηρικτών/τριών τους. Βασικό παράδειγμα της συγκεκριμένης διαδικασίας είναι η προεκλογική καμπάνια του Donald Trump, καθώς και τα χρόνια του ως Προέδρου των ΗΠΑ. Όπως σημειώνουν οι Esposito και Finley (2019, σελ. 2), ο Trump,

«κατάφερε να χρησιμοποιήσει την πολιτική ορθότητα ως ιδεολογικό αποδιοπομπαίο τράγο για να συγκεντρώσει υποστήριξη για μια πολιτική ατζέντα που στηρίζεται στις λαϊκιστικές δυσaráσκείες κατά της πολιτικής ελίτ, των μουςουλμάνων, των λαθρομεταναστών, των φυλετικών μειονοτήτων, της ισότητας των φύλων, της εκκοσμίκευσης, των προγραμμάτων σπουδών χωρίς αποκλεισμούς και των κυρίαρχων μέσων ενημέρωσης» (Esposito και Finley, 2019, σελ.2).

2.1.2 Προσεγγίσεις της πολιτικής ορθότητας

Η ιστορική αναδρομή της πολιτικής ορθότητας, αποδεικνύει την αβεβαιότητα γύρω από τον ορισμό της έννοιας, κάτι που αποτελεί πρόκληση για οποιαδήποτε έρευνα την αφορά. Σε αυτό το σημείο, κρίνεται σημαντικό να γίνει αναφορά σε κάποιες θεωρίες και ορισμούς που έχουν αποδοθεί στην έννοια, από ακαδημαϊκούς και

θεωρητικούς με διαφορετικές πολιτικές ιδεολογίες, ώστε να γίνει πιο κατανοητή η θέση της στον κοινωνικό διάλογο αλλά και στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Από τους πιο συνηθισμένους τρόπους ορισμού της πολιτικής ορθότητας είναι η νοηματοδότηση του όρου ως η αποφυγή γλωσσικών επιλογών, συμπεριφορών και πολιτικών τακτικών που στοχοποιούν ή/και προωθούν επιθετικές στάσεις προς μειονοτικές και περιθωριοποιημένες ομάδες (Maas, Suitner, & Merkel, 2013; Esposito & Finley, 2019). Αυτός ο ορισμός έχει μια θετική και προοδευτική χροιά και προωθεί τη διαφορετικότητα, την αποδοχή και την ανεκτικότητα και τη γενικότερη αρμονική συμβίωση μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Επιπλέον, φαίνεται να είναι και ο ορισμός που αντιλαμβάνεται και χρησιμοποιεί το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Μία έρευνα που έλαβε χώρα το 1994 στον Καναδά, ρώτησε προπτυχιακούς/ες φοιτητές/τριες να ορίσουν την έννοια της πολιτικής ορθότητας. Τα αποτελέσματά της έδειξαν ότι η πλειοψηφία των ερωτώμενων (51 από τους 98), χρησιμοποίησαν τον παραπάνω ορισμό, τον οποίο οι ερευνητές/τριες αποκαλούν τον «δημοφιλή» ορισμό (Lalonde, Doan, & Patterson, 2000). Μία ακόμη πιο πρόσφατη έρευνα, που αφορούσε ανάλυση λόγου σε συζητήσεις στο Twitter οι οποίες έκαναν χρήση της φράσης «politically correct», έδειξε επίσης πως στον διαδικτυακό χώρο, η έννοια παρατηρείται συχνά για να προλάβει δυνητικά προσβλητικές τοποθετήσεις ή να προβάλλει πιο ευχάριστα πλαίσια διαλόγου (Wilkström, 2016)⁴.

Μία άλλη άποψη που έχει προταθεί από κάποιους/ες θεωρητικούς, θέτει τον όρο της πολιτικής ορθότητας σε πλαίσια κομματικής ιδεολογίας, για αυτό και θεωρείται πιο περιοριστικός. Στο βιβλίο του «The Myth of Political Correctness: The Conservative Attack on Higher Education», ο John K. Wilson γράφει ότι οι Ρεπουμπλικάνοι «κατασκεύασαν» την κρίση γύρω από την πολιτική ορθότητα και την έσπρωξαν στο επίκεντρο των εθνικών ζητημάτων. Συγκεκριμένα, θεωρεί πως χρησιμοποίησαν τον όρο ως υπέρωνυμο μιας θεωρίας συνωμοσίας, μέσα στην οποία τοποθέτησαν την πολυπολιτισμικότητα, τον φεμινισμό και τα κινήματα κοινωνικής δικαιοσύνης που άνθιζαν στα τέλη του 20^{ού} αιώνα.

⁴ Στα πλαίσια της έρευνας, έγινε ανάλυση 162 διαδικτυακών συζητήσεων. Ο ίδιος ο ερευνητής δηλώνει πως τα δείγμα της έρευνας δεν είναι απόλυτα αντιπροσωπευτικό, και ότι είναι πιθανό μια έρευνα με πιο ευρύ δείγμα να αποκαλύψει εκτεταμένη χρήση αρνητικών σχολίων για τον όρο της πολιτικής ορθότητας στην ιστοσελίδα του Twitter.

Με παρόμοιο τρόπο, ο Huntly Collins τρία χρόνια πριν, το 1992, εξέφρασε την έκπληξή του σχετικά με την κατάσταση στα ανώτερα εκπαιδευτικά ιδρύματα των ΗΠΑ, όπου και ο ίδιος παρατηρεί μια κρίση γύρω από τον υποτιθέμενο κίνδυνο του δόγματος της «φιλελεύθερης ορθοδοξίας» που προωθούνταν από ακαδημαϊκούς και καθηγητές/τριες. Την ίδια χρονιά θίγουν το ζήτημα και οι Whitney, και Wartella, σημειώνοντας πως ο όρος «PC», χρησιμοποιείται πλέον για να χαρακτηρίσει τα αμερικανικά πανεπιστήμια ως μη δεκτικά προς τη διαφορετικότητα των απόψεων και αντιτιθέμενα στην ελευθερία της έκφρασης. Αυτή την άποψη υποστηρίζουν και οι Strauts και Blanton στην εισαγωγή της έρευνάς τους «That's not funny: Instrument validation of the concern for political correctness scale», όπου σημειώνουν πως οι πολιτικά συντηρητικοί θεωρούν πως η πολιτική ορθότητα είναι επικίνδυνη, καθώς μέσα από την προώθηση των συμφερόντων ιστορικά περιθωριοποιημένων ομάδων, λειτουργεί ως λογοκρισία που περιορίζει την ελεύθερη συζήτηση για κοινωνικά ζητήματα μεγάλης σημασίας. Εκτός από θεωρητικούς, την άποψη αυτή έχουν εκφράσει και κάποιες προσωπικότητες του πολιτικού χώρου. Συγκεκριμένα η Clare Short, Βρετανίδα πολιτικός που υπήρξε Υπουργός Διεθνούς Ανάπτυξης από το 1997 μέχρι το 2003, είπε χαρακτηριστικά ότι η πολιτική ορθότητα «κατασκευάστηκε από δεξιές πολιτικές δυνάμεις για να υποστηρίξουν το δικαίωμά τους να είναι ρατσιστές, να φέρονται με υποτιμητικό τρόπο στις γυναίκες και είναι άθλιοι απέναντι στους γκέι ανθρώπους», αλλά «όλοι έχει χρειαστεί να μάθουμε να τροποποιούμε την γλώσσα μας. Είναι κομμάτι του να είσαι άνθρωπος» (Hughes, 2011).

2.2 Κοινωνικά Στερεότυπα

Βασικό κομμάτι της παρούσας έρευνας είναι τα κοινωνικά στερεότυπα, καθώς κομμάτι της αποτελεί το ποια κοινωνικά στερεότυπα μπορούν να αναγνωρίσουν μέσα στον χιουμοριστικό λόγο οι συμμετέχοντες/ουσες, όπως και το ποια στερεότυπα αναπαράγουν τα ίδια τα άτομα.

Η έννοια του *στερεότυπου* έχει ορισθεί από διάφορους/ες ερευνητές/τριες, στην προσπάθεια διερεύνησης του περιεχόμενου των στερεοτύπων για πολλές κοινωνικές ομάδες και του πώς επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά και αντίληψη, καθώς και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Σύμφωνα με τους Gardner, Macintyre και Lalonde (1995) υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις προσεγγίσεις για τον ορισμό των στερεοτύπων. Μία οπτική προσεγγίζει τα στερεότυπα ως «ένα σύνολο πεποιθήσεων σχετικά με τα χαρακτηριστικά μιας ομάδας ανθρώπων» (σελ. 467). Οι Katz και Braly εστιάζουν στην επικρατούσα άποψη και ορίζουν τα στερεότυπα ως μια «συλλογή χαρακτηριστικών τα οποία ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού θεωρεί κατάλληλα για την περιγραφή μιας κατηγορίας ατόμων» (Gardner, Macintyre και Lalonde, 1995, σελ. 467). Μια τρίτη άποψη υποστηρίζει ότι ένα στερεότυπο αναπαριστά μια «γενίκευση σχετικά με μια εθνική ομάδα, που αφορά την απόδοση χαρακτηριστικών που θεωρείται ότι δεν δικαιολογείται από έναν παρατηρητή» (Gardner, Macintyre και Lalonde, 1995, σελ.467). Τέλος, οι McCauley and Stitt προτείνουν ότι τα στερεότυπα «νοούνται ως προβλέψεις που διακρίνουν την ομάδα που χαρακτηρίζεται από το ένα στερεότυπο από άλλες ομάδες» (Gardner, Macintyre και Lalonde, 1995, σελ.467). Επιπλέον, οι Hamilton & Trolie (1986) ορίζουν το στερεότυπο ως μια «γνωστική δομή που περιέχει τις γνώσεις, τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες για μια ανθρώπινη ομάδα» (Sherman,1996).

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας, θα εστιάσουμε στον γενικό ορισμό των στερεοτύπων που παραθέτουν οι Hilton και Von Hippel (1996). Σύμφωνα με τους παραπάνω ερευνητές τα στερεότυπα είναι «πεποιθήσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές των μελών ορισμένων ομάδων, όπως και θεωρίες για το πώς και γιατί ορισμένα χαρακτηριστικά συμβαδίζουν. Η φύση και ο σκοπός αυτών των θεωριών έχει σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό του πότε εφαρμόζονται στερεότυπα και πότε είναι πιθανό να αλλάξουν» (σελ.240).

Τα στερεότυπα υπάρχουν σε όλο το φάσμα της κοινωνίας και αφορούν διάφορες ομάδες και καταστάσεις (π.χ. φυλετικές ομάδες, κοινωνικά φύλα, πολιτικές πεποιθήσεις, δημογραφικές ομάδες και άλλα), και συχνά με την πάροδο του χρόνου μπορούν να αλλάξουν. Για παράδειγμα, οι Εβραίοι στις αρχές του 20^{ου} αιώνα θεωρούνταν θρήσκοι και αμόρφωτοι στις ΗΠΑ, ενώ εξαιτίας πολιτικοκοινωνικών και οικονομικών μεταλλαγών τον 21^ο αιώνα, χαρακτηρίστηκαν ως επιτυχημένοι και πλούσιοι (Bordalo, Coffman, Gennaioli & Shleifer, 2016). Τα κοινωνικά στερεότυπα

διαμορφώνονται με ποικίλους τρόπους. Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης είναι σημαντική αναφορά στον παρακάτω τρόπο.

Πιθανώς, ο πιο γνωστός τρόπος διαμόρφωσης ενός στερεοτύπου (Hilton & von Hippel, 1996) είναι οι *Αυτοεκπληρούμενες Προφητείες*⁵. Τον όρο εισηγήθηκε ο κοινωνιολόγος Robert K. Merton το 1948, ο οποίος τον όρισε ως εξής: «ένας λανθασμένος ορισμός μιας κατάστασης που προκαλεί μια νέα συμπεριφορά που πραγματώνει την αρχικά λανθασμένη αντίληψη» (Merton, 1948. Σελ. 195). Δηλαδή, αυτοεκπληρούμενη προφητεία συμβαίνει όταν η ψευδής πεποίθηση ενός ανθρώπου επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο φέρεται στον στόχο του (το άτομο ή την ομάδα στην οποία αντιστοιχεί αυτή η πεποίθηση), με τη σειρά του διαμορφώνει την επακόλουθη συμπεριφορά του στόχου προς την κατεύθυνση της αρχικά ψευδούς πεποίθησης (Madon, Willard, Gyll, & Scherr, 2011). Ο εισηγητής της θεωρίας, σημείωσε πως το φαινόμενο αυτό μπορεί να δημιουργήσει κοινωνικά προβλήματα μεγάλης κλίμακας, δίνοντας ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του 20^{ού} αιώνα. Στις ΗΠΑ είχε απαγορευθεί στους Αφροαμερικάνους η ένταξη σε εργατικά συνδικάτα, με την αιτιολογία ότι ήταν απεργοσπάστες. Εξαιτίας αυτού- και φυσικά του πανταχού παρόντος ρατσισμού της εποχής- οδηγήθηκαν στο να αναλάβουν οποιαδήποτε εργασία που παρουσιαζόταν για να ζήσουν, συμπεριλαμβανομένης της δουλειάς που γινόταν διαθέσιμη όταν οι λευκοί εργάτες του συνδικάτου κήρυτταν απεργία (Madon, Willard, Gyll & Scherr, 2011). Βλέπουμε εδώ τη δράση της αυτοεκπληρούμενης προφητείας, καθώς οι Αφροαμερικάνοι «δεν αποκλείονται από τα συνδικάτα επειδή ήταν απεργοσπάστες αλλά ήταν απεργοσπάστες γιατί αποκλείστηκαν από τα συνδικάτα (και από μεγάλο εύρος των θέσεων εργασίας)» (Merton, 1948, σελ.197).

2.3 Κοινωνικές Στάσεις

Τελευταίο κεφάλαιο του εννοιολογικού πλαισίου της παρούσας εργασίας, αποτελούν οι κοινωνικές στάσεις. Για να ασχοληθούμε με τις στάσεις απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο, θα πρέπει πρώτα να γίνει κατανοητό τι εννοούμε με τον όρο «κοινωνικές στάσεις». Η έννοια των *στάσεων* (*attitudes* στην αγγλική βιβλιογραφία),

⁵ *Self-fulfilling Prophecies* στους Hilton & von Hippel (1996) και Madon, Willard, Gyll, & Scherr (2011)

έχει υπάρξει σημαντικό κομμάτι των κοινωνικών επιστημών και έχει γίνει προσπάθεια να ορισθεί από πολλές ερευνήτριες και πολλούς ερευνητές. Παρατίθεται εδώ ο ορισμός του Fred N. Kerlinger που συνδέει διάφορα στοιχεία από άλλους/ες ερευνητές/τριες. Σύμφωνα με τον Kerlinger στάσεις είναι «μόνιμες και οργανωμένες δομές κοινωνικών πεποιθήσεων που προδιαθέτουν τα άτομα να σκέφτονται, να αισθάνονται, να αντιλαμβάνονται και να συμπεριφέρονται επιλεκτικά απέναντι σε αναφορές ή «γνωστικά αντικείμενα» στάσεων» (Kerlinger, 2022).

Κάποιοι/ες ερευνητές/τριες σημειώνουν διαφορά ανάμεσα στις «προσωπικές στάσεις» (*individual/personal attitudes*) και τις «κοινωνικές στάσεις» (*social attitudes*). Σύμφωνα με αυτή την άποψη οι προσωπικές στάσεις είναι «πεποιθήσεις και απόψεις που έχει ένα άτομο σχετικά με ένα αντικείμενο», ενώ οι κοινωνικές «κυρίαρχες πεποιθήσεις που επηρεάζονται από κυβερνήσεις, πολιτιστικό προσανατολισμό, ιστορικό υπόβαθρο ή άλλες συνθήκες» (Daruwalla & Darcy, 2005, σελ.552). Κάποιοι άλλοι όμως διαφωνούν με αυτή τη διάκριση και υποστηρίζουν πως όλες οι στάσεις είναι κοινές και αν δεν ενστερνίζονται από ένα σύνολο ανθρώπων, δεν είναι στάσεις (Kerlinger, 2022).

2.4 Χιούμορ

2.4.1 Ορίζοντας το Χιούμορ

Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, το χιούμορ μας ενδιαφέρει κυρίως ως γλωσσικό και κοινωνιογλωσσολογικό φαινόμενο, καθώς εξετάζεται η σχέση του με τα κοινωνικά στερεότυπα και τις στάσεις νέων Ελληνόφωνων ατόμων απέναντι σε ένα συγκεκριμένο είδος χιουμοριστικού λόγου, της σταντ απ κωμωδίας. Στην προσπάθεια πιο γενικού ορισμού του όρου του χιούμορ ως μέρους του θεωρητικού πλαισίου, αναδεικνύεται η πολυπλοκότητα του όρου, οι διαφορετικές έννοιες που του έχουν αποδοθεί με την πάροδο του χρόνου καθώς και η ποικιλομορφία του. Όλα αυτά τα στοιχεία, καθιστούν τη διαμόρφωση ενός καθολικού ορισμού της λέξης *Χιούμορ*, σχεδόν απίθανο. Επιπλέον, η σύνδεσή της με άλλες παρεμφερείς έννοιες, όπως η

κωμωδία, η σάτιρα, το αστείο και ιδιαίτερα η σχέση της με το γέλιο, προκαλούν δυσκολία στον σαφή προσδιορισμό της λέξης.

Ένα πρώτο στάδιο στην κατανόηση την έννοιας του χιούμορ, είναι η ετυμολογική ανάλυση του όρου. Στα ελληνικά, αποτελεί λέξη δάνειο από το αγγλικό *humor* ή *humour*, το οποίο θεωρείται ότι πέρασε από το αρχαίο γαλλικό *humor*, όρος ο οποίος συνδεόταν μεταξύ άλλων με το αστείο (*fun/funny*), το κωμικό (*comic*), το πνεύμα (*wit*), την ειρωνεία (*irony*), τον σαρκασμό (*sarcasm*) και τη σάτιρα (*satire*) (Τσάκωνα, 2013, σελ. 28). Η λέξη ανάγεται στο λατινικό *humor*, που σήμαινε «υγρό». Απέκτησε τη σημασία του «αστείου», όπως το αντιλαμβανόμαστε εμείς σύγχρονα για πρώτη φορά το 1682 (Τσάκωνα, 2013, σελ. 27).

Στο πλαίσιο της μελέτης του φαινομένου, οι ερευνήτριες και οι ερευνητές έχουν αντιμετωπίσει τη δυσκολία του ορισμού του χιούμορ με διαφορετικούς τρόπους. Κάποιοι/ες τονίζουν ακριβώς τη δυσκολία νοηματοδότησης του όρου, ενώ άλλοι/ες θεωρούν ότι έχει καθαρά υποκειμενικό χαρακτήρα, άρα και η ύπαρξή του κρίνεται από τον/την εκάστοτε ενδιαφερόμενο/η. Σημαντικό ρόλο στην έρευνα του φαινομένου έπαιξε ο Ruch (2002), ο οποίος μέσα από μια έρευνα για το πώς ορίζεται το χιούμορ σε διάφορες γλώσσες, όπως τα αγγλικά, τα γαλλικά, τα γερμανικά, τα ιταλικά, τα ισπανικά και άλλες, κατέγραψε δύο ορισμούς, τους οποίους χρησιμοποίησε αργότερα για να ερευνήσει ποιος χρησιμοποιείται πιο συχνά από τους/τις χρήστες/τριες της κάθε γλώσσας. Οι ορισμοί ήταν οι εξής:

(α) Το χιούμορ είναι ένας γενικός όρος (*umbrella term*) που αναφέρεται σε όλα τα φαινόμενα του αστείου (ή του κωμικού) και περιλαμβάνει την ικανότητά μας να διακρίνουμε, να ερμηνεύουμε, να απολαμβάνουμε αλλά και να δημιουργούμε και να χρησιμοποιούμε μη σοβαρούς και ασύμβατους (*incongruous*) τρόπους επικοινωνίας.

(β) Το χιούμορ είναι ένας τρόπος θέασης του κόσμου ή μια στάση ζωής, ένας τρόπος να αντιμετωπίζουμε τις καταστάσεις και τη ζωή γενικά· ο τρόπος αυτός μας επιτρέπει να αντιμετωπίζουμε μια θετική ή ελαφριά πλευρά σε αντίξοες ή σοβαρές καταστάσεις, να παραμένουμε κεφάλτοι/ες και ήρεμοι/ες και ακόμη να χαμογελάμε

με αυτές· τουλάχιστον να τις θεωρούμε ελαφρά διασκεδαστικές (Ruch, 2002, όπ. αναφ. στην Τσάκωνα, 2013, σελ. 28-29).

Ο πρώτος ορισμός ήταν αυτός με τον οποίο οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες έδειξαν να έχουν μεγαλύτερη οικειότητα, αν και σε αρκετές γλώσσες χρησιμοποιείται και ο δεύτερος, πιο σποραδικά.

2.4.2 Θεωρίες για το Χιούμορ

Στην προσπάθεια διερεύνησης και ορισμού του φαινομένου του χιούμορ, οι ερευνήτριες/τες χρησιμοποιούν διάφορες θεωρίες. Σύμφωνα με τον Attardo (1994, σελ.3), δεν υπάρχει ένας προ-θεωρητικός ορισμός του χιούμορ και για αυτό χρησιμοποιούνται διαφορετικές προσεγγίσεις για την ερμηνεία και ανάλυση του χιούμορ.

Υπάρχουν τρεις κύριες θεωρίες του χιούμορ. Η θεωρία της ψυχικής εκτόνωσης⁶ ανάγεται στο βιβλίο του Herbert Spencer, “The Physiology of Laughter”(1860). Επηρεασμένος από την επιστήμη του 19ου αιώνα, στηρίζει τη θεώρησή του για το γέλιο στην υδραυλική (hydraulic) θεωρία της ενέργειας (Morreall, 1987). Πίστευε λοιπόν, πως το γέλιο μπορεί να λειτουργήσει ως τρόπος διαφυγής διαφόρων μορφών ενέργειας (Smuts, 2006). Αυτή τη σκέψη ανέπτυξε περαιτέρω ο Freud το 1905 στο έργο του “Jokes and Their Relation to the Unconscious”. Εκεί, εστιάζει στο χιούμορ ως μηχανισμό ψυχικής εκτόνωσης του ατόμου, που το βοηθά να ξεφύγει από την πίεση της καθημερινότητας και να σπάσει για λίγο τα κοινωνικά πλαίσια που το αναγκάζει να συμπεριφέρεται με έναν συγκεκριμένο τρόπο. Περιγράφει την ύπαρξη δύο κύριων πηγών καταπιεσμένης ενέργειας -της σεξουαλικής επιθυμίας και της επιθυμίας για βίαιη δράση. Έτσι, σύμφωνα με τον Freud, καθώς η κοινωνία έχει κανόνες που απαγορεύουν πολλές εκφράσεις της σεξουαλικής και βίαιης φύσης του ανθρώπου, η νευρική ενέργεια που συσσωρεύεται, μπορεί να απελευθερωθεί με το γέλιο (Raskin, 2008). Συνδέει δηλαδή έντονα, το χιούμορ με την εκτόνωση του ανθρώπου από περιορισμούς και τους κοινωνικούς κανόνες που του επιβάλλονται. Η συγκεκριμένη θεωρία, δέχθηκε μεταγενέστερα ιδιαίτερη κριτική και αμφισβητήθηκε από μέλη της

⁶ relief theory στους Billing (2005), Morreall (2009), release theory στους Raskin (1985), Attardo (1994)

επιστημονικής κοινότητας. Όπως σημειώνει η Μάσχα (2009, σελ.16), «η θεωρία που εκπροσωπεί (ο Φρόυντ) δεν μπορεί να καταλάβει το γεγονός ότι το χιούμορ έχει αυτόν τον ενεργητικό και αντιδραστικό χαρακτήρα, στηριγμένο στην αντιστροφή, διαστρέβλωση και γελοιοποίηση των κοινωνικών δρώμενων αλλά ταυτόχρονα αυτή η ενέργεια δεν διοχετεύεται σε κάποια ουσιαστική ανατροπή του υπάρχοντος πολιτικού τοπίου παρά ουσιαστικά με ένα ενεργητικά παθητικό τρόπο το διατηρεί και το αναπαράγει ακόμα και στην γελοιότητα του».

Η θεωρία της ασυμβατότητας⁷ εμφανίζεται τον 18ο αιώνα για να ανταγωνιστεί τη θεωρία της ανωτερότητας, και θεωρείται ως η κυρίαρχη θεώρηση για το χιούμορ στους επιστημονικούς κύκλους (Morreall, 2011·Raskin, 2008). Πολλοί/ες θεωρητικοί ασχολήθηκαν και έδωσαν τα δικά τους χαρακτηριστικά στην εν λόγω θεωρία. Σημαντικότεροι εκπρόσωποί της θεωρούνται ο Kant και ο Schopenhauer. Ο πρώτος περιέγραψε το γέλιο ως κάτι που «προκύπτει από την ξαφνική μετατροπή μιας τεταμένης προσδοκίας σε τίποτα». Ο Schopenhauer γίνεται ακόμη πιο συγκεκριμένος, αφού στον ορισμό του χρησιμοποιεί τον όρο *ασυμβατότητα* (incongruity). Στο έργο του *The World as Will and Idea* (1907) γράφει ότι αιτία του γέλιου είναι η «ξαφνική αντίληψη της ασυμβατότητας μεταξύ μιας έννοιας και του πραγματικού αντικειμένου με το οποίο συσχετίζεται» (σελ.95). Άρα, το χιούμορ είναι αποτέλεσμα της ανατροπής, της απρόσμενης εξέλιξης.

Η θεωρία της ανωτερότητας⁸ βασίζεται στις ιδέες του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα και στις απόψεις του Hobbes για το γέλιο. Οι δύο αρχαίοι φιλόσοφοι έθεσαν τις βάσεις της συγκεκριμένης θεώρησης. Ο Αριστοτέλης ασχολείται με το γέλιο στα έργα του «*Ηθικά Νικομάχεια*», «*Ρητορική*» και «*Περί ποιητικής*». Η διαφορά του με τις απόψεις του Πλάτωνα, είναι ότι κατακρίνει την υπερβολή στο γέλιο, αλλά αναγνωρίζει την ευχαρίστηση που μπορεί να προκαλέσει. Επιπλέον, δεν θεωρεί ότι το γέλιο προκαλείται πάντα εις βάρος κάποιου άλλου, αλλά ο καλαίσθητος άνθρωπος ξέρει πώς και πότε να αστειευθεί και πότε να είναι εγκρατής (Lintott, 2016).

⁷ *incongruity theory* (Raskin, 1985) Billig (2005), Morreall (2009)

⁸ *superiority theory* στους Billig (2005), Morreal (2009)· *superiority theory/disparagement theory* στον Raskin (198)· *hostility theory* στον Attardo (1994)

Αντιθέτως, ο Πλάτωνας ήταν πιο απόλυτος. Σχολιάζει το γέλιο σε πολλά έργα του, με εκτενέστερες αναφορές στο «*Φίληβο*» και στην «*Πολιτεία*». Ιδιαίτερα στην *Πολιτεία*, όταν περιγράφει τους κανόνες για την εκπαίδευση, συμβουλεύει για αποφυγή του γέλιου, καθώς και για διαγραφή λογοτεχνικών αποσπασμάτων που περιγράφουν θεούς ή ήρωες να γελούν (Morreall, 1987, σελ.10). Στο «*Φίληβο*», υποστηρίζει πως όταν γελάμε με την απεικόνιση ενός γελοίου χαρακτήρα σε μια κωμωδία, ουσιαστικά γελάμε με την αυτο-αγνοία του ατόμου, την οποία ο Πλάτωνας θεωρεί σοβαρό ελάττωμα. Ο Hobbes, ως ο φιλόσοφος που το έργο του έχει συνδεθεί περισσότερο με τη θεωρία της ανωτερότητας, εισήγαγε έναν βασικό όρο, αυτό της ξαφνικής δόξας (*sudden glory*). Στο βιβλίο του *Leviathan -ή The Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil-* (1651) ορίζει την ξαφνική δόξα ως κάτι που προκαλείται «είτε από κάποια ξαφνική πράξη δική τους που τους ευχαριστεί· ή με τη σύλληψη κάποιου παραμορφωμένου πράγματος σε κάποιον άλλο, σε σύγκριση με το οποίο ξαφνικά χειροκροτούν τον εαυτό τους» (Hobbes 1651, σελ. 36). Θεωρεί λοιπόν πως μέσω του χιούμορ, οι άνθρωποι εκφράζουν αυτή τη δόξα, που τους κάνει να νιώθουν ανώτεροι απέναντι στους άλλους. Μια άλλη σημαντική φυσιολογία για αυτή την θεωρία είναι ο Γάλλος φιλόσοφος Henri Bergson. Αυτός έδωσε μια κοινωνική διάσταση στο γέλιο, υποστηρίζοντας ότι το χιούμορ έχει σωφρονιστική και διορθωτική χρήση. Μέσα από τη γελοιοποίηση δηλαδή, οι άνθρωποι συμμορφώνονται σε σχέση με τα κοινωνικά πρέπει (Τσάκωνα, 2013; Raskin, 2008; Attardo, 1994; Morreall, 2009). Αυτή τη θεώρηση του Bergson, συνέχισε ο Billig το 2005 με το βιβλίο του «*Laughter and Ridicule: Towards a Social Critique of Humour*», τονίζοντας τον φόβο της γελοιοποίησης και την ανθρώπινη δυσaráσκεια για το αίσθημα της ντροπής ως διορθωτικούς παράγοντες κοινωνικής συμπεριφοράς. Αναπτύσσει επιπλέον, το επιχείρημα της ύπαρξης του χιούμορ σε όλους τους πολιτισμούς, συνδέοντάς το με την πειθαρχία και τονίζοντας τις σχέσεις εξουσίας που δημιουργούνται στο πλαίσιο του αστείου (Billig, 2005· 237).

2.5 Το χιούμορ ως Λόγος (Discourse)

Η έννοια του λόγου (discourse) έχει δεχθεί ποικίλους προσδιορισμούς και αποτελεί κομμάτι πολλών και διαφορετικών επιστημονικών πεδίων. Η χρήση του όρου από επιστήμες όπως η γλωσσολογία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η ψυχιατρική, η

κοινωνιολογία, η ανθρωπολογία, η εκπαίδευση και άλλες, καθιστούν τον όρο αρκετά ασαφής και δύσκολο στον ορισμό. Γενικά, με τον όρο «λόγος» αναφερόμαστε στη χρήση της γλώσσας από τις χρήστριες και τους χρήστες με σκοπό την επικοινωνία (Μπουκαλά & Στάμου, 2020). Χρησιμοποιείται ως «λόγος» στον ενικό από γλωσσολόγους, ενώ στον πληθυντικό (π.χ. οι λόγοι της κλιματικής αλλαγής) από κοινωνικούς επιστήμονες. Οι τελευταίοι, συνήθως επηρεασμένοι από τον Φουκώ, αντιμετωπίζουν τους λόγους ως «συμβατικούς τρόπους ομιλίας που δημιουργούν και δημιουργούνται από συμβατικούς τρόπους σκέψης» (Johnstone, 2017, σελ.3). Παλαιότερα, ο λόγος αναφερόταν στον προφορικό λόγο ενώ το κείμενο (*text*) στον γραπτό, σήμερα ο λόγος καλύπτει τόσο την ομιλία όσο και τη γραφή. Επιπλέον, συμπεριλαμβάνει τη μονολογική και διαλογική γλώσσα, και άλλα σημειωτικά συστήματα ή κώδικες επικοινωνίας, όπως η νοηματική. Οι ερευνήτριες/τες αντιλαμβάνονται τον λόγο ανάλογα με την προσέγγισή τους. Οι λειτουργιστές, μελετούν τον λόγο ως κοινωνικό φαινόμενο ενώ οι δομιστές ως γνωσιακό φαινόμενο (αυτόνομο σύστημα).

Ο λόγος αποτελεί βασική έννοια για τη θεωρία της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (ΚΑΛ) του Fairclough. Βασικό κομμάτι της θεωρίας είναι και το τρισδιάστατο πρότυπο του λόγου. Σύμφωνα με αυτό, ο λόγος μπορεί να χαρακτηρίζεται: α) την κοινωνική πρακτική του λόγου, ως στοιχείο δηλαδή των ευρύτερων κοινωνικών δομών, β) τους τύπους λόγου που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο (π.χ. πολιτικός λόγος) και γ) έναν τρόπο έκφρασης μιας κοινωνικής οπτικής (π.χ. πατριαρχικός λόγος περί μητρότητας) (Fairclough, 2009).

Όσον αφορά τον Χιουμοριστικό Λόγο, και ειδικά τον προφορικό χιουμοριστικό λόγο, κυρίαρχες είναι οι θεωρίες που ανήκουν στην γλωσσολογική θεωρία του χιούμορ. Είναι μια «ομάδα» τριών θεωριών που στοχεύουν στην ανάλυση του προφορικών αστείων. Η αρχική θεωρία του Raskin (1985), η Σημασιολογική Θεωρία του Χιούμορ που βασίζεται σε σενάρια (SSTH), η διάδοχός της, η Γενική Θεωρία του Λεκτικού Χιούμορ (GTVH) του Attardo και του Raskin (1991) και η Οντολογική Σημασιολογική Θεωρία του Χιούμορ (OSTH) του Raskin (2009) (Chlopicki & Brzozowska, 2017). Οι συγκεκριμένες θεωρίες έχουν δεχθεί αρκετή κριτική, για το κατά πόσο είναι επαρκείς για την ανάλυση του χιουμοριστικού λόγου, καθώς είναι φτιαγμένες για την ανάλυση

μικρών ανέκδοτων (όπως των κλασικών ανέκδοτων με τρεις φράσεις), αν και ο Attardo (2001) ισχυρίζεται ότι μπορούν να επεκταθούν.

2.6 Σταντ-Απ Κόμεντι

Βασική έννοια στην παρούσα έρευνα, είναι το σταντ-απ κόμεντι. Αν και δεν υπάρχει ένας καθολικός ορισμός για αυτό το είδος κωμωδίας, θα λέγαμε πως γενικά το σταντ-απ κόμεντι περιλαμβάνει έναν/μία κωμικό που στέκεται μπροστά σε ένα κοινό και εκτελεί έναν χιουμοριστικό μονόλογο. Τα κείμενα αυτά είναι γραμμένα από τους/τις ίδιους/ίδιες, αλλά παρουσιάζονται με τρόπο φυσικό και παραστατικό, δημιουργώντας στους/στις θεατές την εντύπωση πως ο/η κωμικός τα σκέφτεται εκείνη τη στιγμή. Έχει διάφορες μορφές και κάθε κωμικός έχει το δικό του προσωπικό στυλ, αλλά βασικό χαρακτηριστικό του σταντ-απ που το ξεχωρίζει από άλλα είδη θεάματος, είναι η έλλειψη του τέταρτου τοίχου. Οι κωμικοί δηλαδή, μιλούν απευθείας στο κοινό και συχνά μπορεί να απευθύνουν τον λόγο σε θεατές/θεάτριες.

Εφόσον ένα σημαντικό κομμάτι του σταντ-απ είναι το παραστατικό ύφος δημιουργείται σε κάποιους/ες θεατές/τριες εντύπωση πως σταντ-απ κωμωδία και ο αυτοσχεδιασμός είναι το ίδιο πράγμα. Στην πραγματικότητα όμως, η συγγραφή του κειμένου είναι εξίσου σημαντική με την παρουσίασή του για έναν/μία σταντ-απ κωμικό. Χαρακτηριστικό ενός σταντ-απ μονολόγου, είναι η απουσία ενός ενιαίου θέματος. Αποτελείται από bits⁹ με διαφορετική θεματολογία και το κάθε bit αποτελείται από αστεία. Τα αστεία έχουν μία αυστηρή δομή, που περιλαμβάνει την εισαγωγή στο αστείο (set up) και την ανατροπή των προσδοκιών του κοινού (punch line). Η απουσία μιας συγκεκριμένης υπόθεσης, αναγκάζει τον/την κωμικό να βρει τρόπους για να περάσει ομαλά από το ένα bit στο άλλο, είτε κατά τη διάρκεια της συγγραφής με κάποιο λογοπαίγνιο ή κάποιο συνειρμό ή κατά τη διάρκεια της παράστασης κάνοντας χρήση crowd work, δηλαδή ένα είδος αυτοσχεδιασμού, κατά το οποίο ο/η κωμικός χρησιμοποιεί τις απαντήσεις που του/της δίνει το κοινό για να παραγάγει ένα αστείο (Ρίζος, 2022).

⁹ απόσπασμα μίας κωμικής ρουτίνας με κοινή θεματολογία

2.6.1 Ιστορική Αναδρομή

Το σταντ-απ κόμεντι πρωτοεμφανίζεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και κυρίως στις αρχές του 20^{ού}, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τα πρώτα δρώμενα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως σταντ-απ κωμωδία εμφανίστηκαν στα βοντβίλ (vaudeville) θέατρα που λειτουργούσαν σε αυτές τις χώρες μέχρι και το 1930 περίπου, και η πρώτη γραπτή αναφορά του όρου γίνεται το 1917 σε ένα άρθρο του Yorkshire Evening Post σχετικά με έναν performer, τον Finlay Dunn (Double, 2018). Αν και η λέξη βοντβίλ προέρχεται από τη γαλλική γλώσσα (από την έκφραση val-de-vire, που σημαίνει «πεδιάδα του Βιρ», ενός ποταμού στον νομό Καλβαντός της Νορμανδίας. όπου γεννήθηκε ο ποιητής Ολιβιέ Μπασελέν), το είδος ψυχαγωγίας που τεκνοθετήθηκε από τους αγγλόφωνους χώρους των ΗΠΑ δεν είχε καμία άμεση σχέση με τη γαλλική ψυχαγωγία του 17^{ου} αιώνα (Cullen, Hackman & McNeilly, 2007, 12). Συμπεριλάμβαναν ποικίλα θεάματα, χορό, μουσική, ακροβατικά, ζογκλερικά, και κωμικά σκετς, τα οποία όμως γίνονταν συνήθως σε θεατρική μορφή. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, πως πολλοί μεγάλοι κωμικοί ξεκίνησαν από τα βοντβίλ, με χαρακτηριστικό παράδειγμα τον Charlie Chaplin. Η ίσως σημαντικότερη κωμική φιγούρα, και κατά πολλούς ο πρώτος «καθαρός» (*pure*) σταντ-απ κωμικός ο οποίος ξεκίνησε επίσης από τα βοντβίλ, είναι ο Frank Fey. Ήταν ο πρώτος που πήρε τον ρόλο του emcee (παρουσιαστή) που αποτελεί σημαντικό κομμάτι των σταντ-απ παραστάσεων μέχρι και σήμερα. Παρουσίαζε δηλαδή τους καλλιτέχνες πριν ανέβουν στην σκηνή, μιλώντας με χιουμοριστικό τρόπο στους/στις θεατές/τριες, μόνος του και χωρίς τη χρήση *gimmick* (τεχνασμάτων, σκηνικών, prop), κάτι που ήταν καινοτόμο και αντιμετωπίστηκε αρχικά με διστακτικότητα (Kliph, 2015, σελ.13-14).

Επί δεκαετίες τα βοντβίλ θέατρα εξελίσσονται, και μαζί τους οι κωμικοί αναζητούν νέους τρόπους ψυχαγωγίας του κοινού. Όμως τόσο η οικονομική χρήση του 1930 όσο και η εδραίωση του ραδιοφώνου, οδηγούν στη σταδιακή ύφεση και τελικά στον «θάνατο» της ψυχαγωγίας των βοντβίλ θεάτρων.

Το τέλος του βοντβίλ, ακολουθεί η άνθιση του ραδιοφώνου έως και τη δεκαετία του '50, όπως και η εμφάνιση των nightclubs της Αμερικής στα οποία αυξήθηκε η σκηνική παρουσία των κωμικών και η επαφή με το κοινό. Αυτά τα μαγαζιά όμως είχαν συχνά σχέσεις με τη μαφία και μετά το 1940 οι κωμικοί δέχονται μεγάλη κριτική και

λογοκρισία. Χαρακτηρίζονται ως προωθητές της άσεμνης διασκέδασης (*lewd entertainment*), τους απαγορεύονται συγκεκριμένες θεματολογίες (θρησκεία, σεξ, σεξουαλικότητα) και απειλούνται με μηνύσεις. Γίνεται όμως αντιληπτό γρήγορα ότι αυτές οι απειλές είναι περισσότερο μέθοδοι εκφοβισμού και οι πιο τολμηροί κωμικοί τις αγνοούν επιδεικτικά (Δήμου, 2021). Σπουδαίο παράδειγμα αυτής της εποχής, είναι ο Λένι Μπρους, ο οποίος συλλήφθηκε αρκετές φορές για αισχροσύνη, λόγω της χρήση βωμολοχιών και της κριτικής που έκανε ακόμη και σε συγκεκριμένα πρόσωπα της πολιτικής ζωής.

Η δεκαετία του 1960 αποτελεί ορόσημο για το σταντ-απ κόμεντι, καθώς αρχίζουμε να βλέπουμε πιο έντονα τον αυτοσχεδιασμό και την επαφή του κωμικού με το κοινό μέσα από τη συμμετοχή του ακροατηρίου στην παράσταση. Επιπλέον, έχει πλέον καθιερωθεί η ηχογράφηση κωμικών δίσκων, μια πρακτική που ακολουθούν οι περισσότεροι κωμικοί της εποχής και είχε ιδιαίτερη απήχηση στο ευρύ κοινό. Όπως σημειώνει η Δήμου (2021) «οι κωμικοί, μέσω των βινυλίων τους, πλέον εξισώνονται με τους ροκ σταρ της εποχής». Το κίνημα της Αντικουλτούρας¹⁰ που χαρακτηρίζει την Αμερική του 1960 και 1970, επηρεάζει και την κωμική σκηνή με χαρακτηριστικές περσόνες τον Τζόρτζ Κάρλιν και τον Ρίτσαρντ Πράϊορ.

Με τη δεκαετία του 1970, η κωμική σκηνή βρίσκεται πλέον και στον χώρο της τηλεόρασης, με τηλεοπτικές εκπομπές όπως το «*The Tonight Show*» και το «*Saturday Night Live*» να φιλοξενούν όλο και περισσότερους κωμικούς (Ηλιάδης, 2016), μέχρι και τη δεκαετία του 1980 και του «*Comedy Boom*». Οι κωμικοί είναι πλέον περιζήτητοι και αναγνωρίζονται από το ευρύ κοινό, τα comedy clubs όλο και πληθαίνουν και το σταντ-απ εδραιώνεται ως αγαπημένος τρόπος ψυχαγωγίας. Η ανοδική πορεία του σταντ-απ συνεχίζει, μέχρι το 2005 όπου ο χώρος αλλάζει και πάλι με την εισαγωγή του διαδικτύου και των πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης. Χαρακτηριστικό γεγονός αποτελεί η ομιλία του Στίβεν Κόλμπερτ στο *Correspondent's Dinner* στον Λευκό Οίκο το 2006. Ο Κόλμπερτ, ένας κωμικός ο οποίος μέχρι τότε απέφευγε την πολιτική σάτιρα, στάθηκε μπροστά στον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ Τζόρτζ

¹⁰ Το κίνημα της Αντικουλτούρας (*Counterculture*) χαρακτηρίζει το κλίμα των δεκαετιών του 1960 και 1970 κυρίως στην Αμερική και σε ορισμένες χώρες της Δύσης, που οδήγησε τους νέους σε αντιδραστικές κινητοποιήσεις. Απέρριψαν τις κοινωνικές νόρμες, τάχθηκαν εναντίον του ρατσισμού, του σεξισμού, των βίαιων εξωτερικών πολιτικών, με αφορμή τον πόλεμο στο Βιετνάμ. (Bousalis, 2021).

Μπους και κατέκρινε τον πόλεμο στο Ιράν. Ο τύπος αγνόησε επιδεικτικά την ομιλία του, όμως ένα βίντεο που ανέβηκε στην πλατφόρμα του Youtube, έφτασε τις τρία εκατομμύρια προβολές μέσα σε οχτώ μόλις ώρες. Ήταν η πρώτη φορά, που μια διαδικτυακή πλατφόρμα έδειξε τη δύναμή της και μέσα από τον διαδικτυακό διαμοιρασμό (virality) αναγνωρίστηκε από τον πληθυσμό, αλλά και από τους ίδιους τους κωμικούς. Οι σταντ-απ κωμικοί προτιμούν πλέον την υβριδικότητα, βιντεοσκοπώντας τις ζωντανές παραστάσεις τους και ανεβάζοντάς τες είτε αυτόνομα στο Youtube είτε σε πλατφόρμες όπως το Netflix. Το διαδίκτυο αποτελεί σημαντικό κομμάτι της ζωής των κωμικών, τόσο για την προώθηση της δουλειάς τους, όσο και για την επικοινωνία με τους/τις θαυμαστές/τριες τους.

Τέλος, το σταντ-απ κόμεντι αποτελεί πλέον έναν από τους τρόπους ψυχαγωγίας που κυριαρχούν και ελκύει ιδιαίτερα τη νέα γενιά. Σε παγκόσμιο επίπεδο υπάρχουν δεκάδες κωμικοί με τεράστια φήμη και υπόληψη και αντιμετωπίζονται ως σοβαροί καλλιτέχνες και σοβαρές καλλιτέχνιδες.

2.6.2 Το σταντ-απ κόμεντι στην Ελλάδα

Η σκηνή του σταντ-απ κόμεντι στην Ελλάδα, αν και πολύ νέα, γνωρίζει ιδιαίτερη άνθιση τα τελευταία χρόνια. Ολοένα και περισσότεροι κωμικοί εμφανίζονται και γνωρίζουν επιτυχία, διοργανώνουν δεκάδες παραστάσεις, περιοδείες, φεστιβάλ, φιλανθρωπικές εκδηλώσεις και αναγνωρίζονται κυρίως από την ελληνική νεολαία. Αν και ο συγκεκριμένος καλλιτεχνικός χώρος είναι αναπτυσσόμενος στην Ελλάδα, δεν φαίνεται από όσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε να έχει αποτελέσει σημείο ενδιαφέροντος για ελληνόφωνες ερευνήτριες και ερευνητές. Έτσι, οι περισσότερες πληροφορίες σε αυτό το κομμάτι της βιβλιογραφικής επισκόπησης, προέρχονται από το βιβλίο της Σοφίας Δήμου (2021) «*Η σκηνή του Stand-Up Comedy στην Ελλάδα*» και τη διπλωματική εργασία του Αντώνη Ηλιάδη (2016) με τίτλο «*Η Ελληνική Σκηνή Σταντ-απ Κόμεντι: Μια Πρώτη Καταγραφή (1995-2016)*».

Το πρώτο ζήτημα, το οποίο προκύπτει από τους τίτλους των δύο έργων που αναφέρθηκαν παραπάνω, είναι η ονομασία αυτού του καλλιτεχνικού είδους. Όπως φαίνεται, η Δήμου στο τίτλο γράφει *Stand-Up Comedy* με λατινικούς χαρακτήρες, ενώ

ο Ηλιάδης Σταντ-Απ Κόμεντι με ελληνικούς, ενώ παλαιότερα είχε γίνει προσπάθεια για την καθιέρωση του όρου *Όρθια Κωμωδία*. Αν και δεν υπάρχει επίσημος όρος, θα λέγαμε ότι συχνότερα συναντάμε τον αγγλικό όρο, τόσο με ελληνικούς όσο και με αγγλικούς χαρακτήρες (Ηλιάδης, 2016). Στην παρούσα εργασία, τεκτοθετούμε τον όρο *σταντ-απ κόμεντι*. Επιπλέον, μπορεί να συναντήσουμε την αναφορά η σταντ-απ, στο θηλυκό γένος, εξαιτίας του γένους της λέξης *κωμωδία* στα ελληνικά. Παρόλα αυτά, σε αυτή την έρευνα θα χρησιμοποιηθεί το ουδέτερο γένος.

Από το 1960 έως και το 1995 εμφανίζονται κάποιες προσωπικότητες που θα χαράξουν ιστορία και αποτελέσουν βάση της κωμικής σκηνής της χώρας. Ανάμεσά τους οι πιο σημαντικοί είναι ο Βασίλης Τριανταφυλλίδης ή «Χάρρυ Κλυνν», ο οποίος έκανε και σημαντική διεθνή καριέρα στην Αμερική, ο Γιώργος Μαρίνος του οποίου οι παραστάσεις θύμιζαν επιθεωρήσεις και ο ίσως πιο αμφιλεγόμενος Έλληνας κωμικός, ο Τζίμης Πανούσης που δεν δίσταζε να κριτικάρει δημόσια πρόσωπα και να σατιρίζει πολιτικές προσωπικότητες.

Σημαντική ημερομηνία για την σταντ-απ κωμωδία στην χώρα μας, είναι η 12^η Απριλίου του 1995, που σηματοδοτεί το άνοιγμα του πρώτου ελληνικού comedy club. Υπό την οργάνωση της Λουκίας Ρικάκη, ξεκινούν οι «Νύχτες Κωμωδίας». Η κωμική ομάδα της Ρικάκη από το 1995 έως και το 2003, στεγάζεται σε διάφορους χώρους της πρωτεύουσας, κυρίως όμως στο «Κέντρο Λόγου και Τέχνης 104» στα Εξάρχεια. Από τους κωμικούς που πήραν μέρος στις Νύχτες Κωμωδίας, ο Χριστόφορος Ζαραλείκος, ο Σίλας Σεραφείμ, η Νίκη Χατζηγεωργίου, ο Δημήτρης Δημόπουλος αποτελούν σημαντικά κεφάλαια της ελληνικής κωμωδίας. Οι περισσότεροι/ες καλλιτέχνες/ιδες προτιμούν την κωμωδία παρατήρησης (*observational*)¹¹, ο καθένας και η καθεμία με τη δική τους ξεχωριστή θεματολογία. Γενικότερα με την πάροδο του χρόνου, νέοι και νέες κωμικοί προστίθενται στην ομάδα της Ρικάκη και αυτοί/ές που αποχωρούν, ψάχνουν άλλους χώρους για να εξελίξουν την καριέρα τους. Πολλοί/λες συνέχισαν να εμφανίζονται σε άλλα μαγαζιά της Αθήνας που διοργανώνουν βραδιές κωμωδίας ή προσπαθούν να κάνουν της πρώτες *σόλο παραστάσεις* τους. Η παράσταση του Δημόπουλου «Αντί Διδακτορικού», είναι η πρώτη *σόλο παράσταση* Έλληνα κωμικού

¹¹ Διάσημο είδος σταντ-απ κωμωδίας κατά το οποίο ο/η κωμικός διακωμωδεί μία καθημερινή εμπειρία, με την οποία σχετίζεται η πλειονότητα του κοινού (Sankey, 1998).

που βιντεοσκοπείται και δημοσιεύεται στο διαδίκτυο το 2012. Η χρήση του διαδικτύου, θα αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για την άνθιση της κωμικής σκηνής στην Ελλάδα από το 2010 και έπειτα. Οι Νύχτες Κωμωδίας θα σταματήσουν το 2011, με τον θάνατο της Λουκίας Ρικάκη (Στάμου, 2021).

Παρά την οικονομική κρίση που χτυπάει τη χώρα αυτή τη δεκαετία, η σκηνή του σταντ-απ καταφέρνει να λειτουργήσει αποτελεσματικά και να μεγαλώσει. Ο Ηλιάδης σημειώνει, πως η θεματολογία των σταντ-απ κωμικών και η τάση τους να σατιρίζουν την επικαιρότητα, οδηγεί το κοινό στην προτίμηση αυτού του είδους ψυχαγωγίας. Λειτουργεί ως μέσο εκτόνωσης από τα βάσανα της καθημερινότητας, την αβεβαιότητα, την ανεργία, τις γενικότερες δυσμενείς συνθήκες. Αυτό σε συνδυασμό με τα σχετικά φθηνά εισιτήρια – αντιλαμβανόμαστε πως η οργάνωση μιας σταντ-απ παράστασης κοστίζει πολύ λιγότερο από μια οποιαδήποτε θεατρική παράσταση, χάρη στην έλλειψη κουστουμιών, σκηνικού, θιάσου- συντελούν στην αύξηση του ενδιαφέροντος από το κοινό.

Όμως, καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της ελληνικής σταντ-απ κωμωδίας, έπαιξε το διαδίκτυο και κυρίως του Youtube. Το 2011, ανοίγει το κανάλι του *Comedy Lab* που λειτουργεί μέχρι και σήμερα¹² και φιλοξενεί πολλούς/ές κωμικούς και παρουσιάζει συνεχώς καινούριο υλικό. Μεγάλο κατόρθωμα της ομάδας του Comedy Lab, ήταν η διοργάνωση του *1^ο Stand-Up Comedy Festival* το 2011 στην Αθήνα. Σημαντικό κομμάτι του φεστιβάλ ήταν ο διαγωνισμός *ανοιχτού μικροφώνου* «open mic», που έδινε ευκαιρία σε ανθρώπους να σταθούν και να παρουσιάσουν ένα κείμενό τους για πρώτη φορά μπροστά σε κοινό. Νικητής και νικήτρια του διαγωνισμού του 1^{ου} φεστιβάλ, ήταν ο Αλέξανδρος Τιτκώβ και η Ντομένικα Ρέγγου. Ο πρώτος αποτελεί ιδιαίτερα σημαντική περσόνα της ελληνικής κωμωδίας. Τόσο στη σκηνή, όσο και στο κανάλι του στο youtube (NightpowerGR), κατακρίνει την πολιτική επικαιρότητα, τον ρατσισμό, την ομοφοβία και αν και οι εμφανίσεις του είναι λιγότερες από άλλους/ες κωμικούς της γενιάς του, θεωρείται σημαντικό κομμάτι της κοινότητας. Το 2020 έπεσε θύμα αστυνομικής βίας και σύλληψης μαζί με τον Θωμά Λάλο στο πλαίσιο αντιφασιστικής συγκέντρωσης. Για την οικονομική στήριξή τους, διοργανώθηκαν

¹² (www.comedylab.gr, τελευταία επίσκεψη 15/02/2023)

παραστάσεις στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, όπου συμμετείχαν δεκάδες κωμικοί. Άλλοι νικητές του φεστιβάλ είναι ο Αριστοτέλης Ρήγας (ο οποίος είναι από τους ελάχιστους Έλληνες κωμικούς που ανήκουν στο είδος του *music comedy*¹³), ο Μιχάλης Μαθιουδάκης, ο Blink Mike, ο Πάρης Ρούπος. Το 2015 το φεστιβάλ αυτό αντικαθίσταται από το *1^ο Avaton International Comedy Festival*, στο οποίο παρευρίσκονται και ξένοί/ες κωμικοί και θα λειτουργήσει για δύο χρονιές. Από το 2017 έως και το 2019, διοργανώνεται το *Athens Comedy Festival*, ενώ σημαντικό είναι και το φεστιβάλ *Stand Up for U* (2014 που έχει φιλανθρωπικό χαρακτήρα και τα έσοδά του διετέθησαν για τη στήριξη του προγράμματος «Νονός της Unicef»).

Βέβαια πριν την έκρηξη δημοτικότητας του διαδικτύου, η τηλεόραση ήταν ένα μέσο που χρησιμοποίησαν κάποιοι/ες κωμικοί. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο Λάκης Λαζόπουλος, ο οποίος χρησιμοποιεί στοιχεία του σταντ-απ κόμεντι κάνοντας πολιτική σάτιρα εδώ και μια δεκαετία. Φυσικά τα κείμενα δεν είναι αποκλειστικά δικά του, αλλά αποτέλεσμα συγγραφικής ομάδας και λειτουργούν ως αντίδραση σε αποσπάσματα που προβάλλονται ανάμεσα στα κείμενά του. Επιπλέον, το 2012 η ομάδα της εκπομπής *Κάψε το Σενάριο*, φέρνει στις οθόνες του ελληνικού κοινού, τον αυτοσχεδιασμό και τα κωμικά σκετς και συνεχίζει για δύο επιτυχημένες σεζόν. Η ομάδα αποτελείται από τους Δημήτρη Μακαλιά, Γιώργο Βαγιάτα, Ζήση Ρούμπο, Ιωάννα Τριανταφυλλίδου με αρχηγό τον Λάμπρο Φισφή.

Έτσι, με την πάροδο του χρόνου, κωμικές ομάδες, comedy clubs, σόλο παραστάσεις, κωμικά βίντεο, φεστιβάλ, βραδιές open mic, συνέβαλαν όλα στην εξέλιξη της ελληνικής σκηνής σταντ-απ κόμεντι. Αν και η δημιουργία μιας ολοκληρωμένης λίστας θα ήταν αδύνατη, κάποια από τα σημαντικότερα ενεργά πρόσωπα που χαρακτηρίζουν το είδος σήμερα είναι ο Λάμπρος Φισφής, η Κατερίνα Βρανά, ο Γιώργος Χατζηπαύλου, ο Αλέξανδρος Τιτκώβ, ο Αριστοτέλης Ρήγας, ο Ηλίας Φουντούλης, ο Δημήτρης Δημόπουλος, ο Δημήτρης Χριστοφορίδης, η Χρύσα Κατσαρίνη, ο Αλέξανδρος Χαριζάνης, η Ήρα Κατσούδα, ο Στέλιος Ανατολίτης, ο Διονύσης Ατζαράκης και άλλοι/ες.

¹³ είδος μουσικής που έχει κωμικό ή χιουμοριστικό χαρακτήρα.

3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Ο σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των στάσεων των ελληνόφωνων προπτυχιακών φοιτητριών και φοιτητών απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο που παράγεται στο πλαίσιο του σταντ-απ κόμεντι και στη σχέση του με την πολιτική ορθότητα.

Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

Γενικό ερευνητικό ερώτημα

- Ποιες είναι οι στάσεις των ελληνόφωνων προπτυχιακών φοιτητριών/τών απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο και τη σχέση του με την πολιτική ορθότητα στο είδος του σταντ-απ κόμεντι;

Ερευνητικά Υποερωτήματα

- Πώς αντιλαμβάνονται οι προπτυχιακοί/ές φοιτητές/τριες το χιούμορ και τον χιουμοριστικό λόγο;
- Τι θεωρούν γενικά οι προπτυχιακοί φοιτητές ως (μη) αποδεκτό στο χιούμορ;
- Αναγνωρίζουν συγκεκριμένα όρια στον χιουμοριστικό λόγο που παράγεται στο σταντ-απ κόμεντι; Αν ναι, ποια είναι αυτά;
- Πώς αντιλαμβάνονται οι προπτυχιακοί/ές φοιτητές/τριες την έννοια της πολιτικής ορθότητας;
- Συσχετίζουν τον χιουμοριστικό λόγο με την έννοια της πολιτικής ορθότητας στο είδος του σταντ-απ κόμεντι; Αν ναι, με ποιους τρόπους;

3.2 Μέθοδοι συλλογής & ανάλυσης δεδομένων

Η ερευνητική μέθοδος συλλογής δεδομένων της παρούσας εργασίας είναι οι ομάδες εστίασης (focus group). Οι ομάδες εστίασης αποτελούνται κατά γενικό κανόνα από 4-7 συμμετέχουσες ή/και συμμετέχοντες και την ερευνήτρια ή τον ερευνητή. Ορίζονται ως *ομαδικές συζητήσεις* ή *ομαδικές συνεντεύξεις*. Οι Hughes & DuMont τις χαρακτηρίζουν ως ομαδικές συνεντεύξεις που χρησιμοποιούν σχετικά ομοιογενείς ομάδες για την παροχή πληροφοριών (1993: 776), ενώ ο Kreuger ως μια προσεκτικά

σχεδιασμένη συζήτηση με στόχο την απόκτηση αντιλήψεων (1998: 88). Παρατηρούνται ως ερευνητικό εργαλείο από το 1920, κυρίως για θέματα μάρκετινγκ (προϊόντα, συσκευασίες, διαφήμιση) και σε έρευνες πολιτικών θεμάτων (Alasuutari, Bickman & Brannen, 2008· Ritchie, Lewis, 2003). Με την πάροδο του χρόνου έχουν αναδειχθεί ως ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία έρευνας και σύμφωνα με έρευνα του 2012, γίνονται πάνω από 250.000 ομάδες εστίασης στις ΗΠΑ. Επίσης, πλέον δεν γίνονται μόνο διά ζώσης, αλλά και διαδικτυακά, μέσα κοινωνικών δικτύων και εικονικών κόσμων (Stewart & Shamdasani, 2014).

Η χρήση ομάδων εστίασης για την παρούσα εργασία κρίθηκε κατάλληλη, καθώς ακολουθείται μια ποιοτική ερευνητική προσέγγιση και στόχος της ερευνήτριας είναι η ανίχνευση και καταγραφή συναισθημάτων, απόψεων, σκέψεων και αντιδράσεων των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων σχετικά με την πολιτική ορθότητα και τη θέση της στον χιουμοριστικό λόγο στο είδος της σταντ-απ κωμωδίας. Η μέθοδος των ομάδων εστίασης, λοιπόν, έχει ως στόχο να «να αποκτηθεί πληροφορία σχετικά με τις αντιλήψεις, τις συμπεριφορές και τις αξίες της ομάδας που αφορούν και να αναλύσει τους καθοριστικούς παράγοντες αυτού του είδους των αντιλήψεων, των συμπεριφορών και αξιών» (Bousset, Macombe & Taverne, 2005 στην Κανούλα, 2011, σελ.71).

3.3 Ερευνητικό Εργαλείο

Το ερευνητικό εργαλείο είναι ο οδηγός ομάδας εστίασης. Ο οδηγός – ο οποίος βρίσκεται ολόκληρος στο Παράρτημα 1- «σκιαγραφεί» την πορεία που ακολουθούν οι ομάδες εστίασης και περιέχει τα ερεθίσματα που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της έρευνας. Έτσι στον οδηγό βλέπουμε τον άξονα που αντιπροσωπεύει κάθε ερέθισμα, ώστε να απαντηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα ερευνητικά ερωτήματα. Αναλυτικά:

- Το 1^ο ερέθισμα αφορά τα *αστεία για ζητήματα φύλου από άντρα κωμικό*
- Το 2^ο ερέθισμα αφορά τα *αστεία για ζητήματα φύλου από γυναίκα κωμικό και*
- Το 3^ο ερέθισμα αφορά την *πολιτική ορθότητα και τους/τις κωμικούς*

Στόχος του πρώτου και του δεύτερου ερεθίσματος είναι να διερευνηθούν οι απόψεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, αρχικά για τα αστεία που πραγματεύονται ζητήματα φύλου γενικά, το κατά πόσο θεωρούν τα συγκεκριμένα αστεία αποδεκτά ή όχι και το αν οι απόψεις τους παρουσιάζουν διαφορά ανάλογα με το φύλο του/της κωμικού που λέει κάθε φορά το αστείο.

Στόχος του τρίτου ερεθίσματος, είναι η διερεύνηση του πώς αντιμετωπίζουν οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες τις επιπτώσεις της πολιτικής ορθότητας και γενικότερα της κριτικής στον λόγο των κωμικών. Αν το θεωρούν λογοκρισία ή μια αναγκαία πρακτική για τη διατήρηση της ακεραιότητας και την προστασία όλων των κοινωνικών ομάδων.

Επιπλέον, στον οδηγό υπάρχουν πιθανά ερωτήματα που μπορεί να φανούν χρήσιμα στη συζήτηση των συμμετεχουσών/όντων, όπως :

- Έχετε να σχολιάσετε κάτι για τις γλωσσικές/θεματικές επιλογές στο απόσπασμα;
- Γενικότερα, ποια στοιχεία καθιστούν ένα αστείο αποδεκτό ή όχι για εσάς (γλωσσικές/λεξιλογικές επιλογές, θεματολογία, κοινωνικά χαρακτηριστικά του/της κωμικού) ;
- Θεωρείτε πως στην σημερινή ελληνική κοινωνία, υπάρχουν «όρια» στον χιουμοριστικό λόγο; Αν ναι από ποιους και με ποιον τρόπο επιβάλλονται;

3.4 Συμμετέχοντες/ουσες στην Έρευνα

Οι συμμετέχοντες/ουσες της έρευνας επιλέχθηκαν μετά τον καθορισμό της πληθυσμιακής ομάδας που αποτέλεσε το επίκεντρο της εργασίας, δηλαδή ελληνόφωνες φοιτήτριες και ελληνόφωνους φοιτητές. Έτσι, τα άτομα προσεγγίσθηκαν μέσω βολικής δειγματοληψίας. Στην έρευνα πήραν μέρος συνολικά δεκαπέντε (15) άτομα. Επτά (7) φοιτήτριες και οχτώ (8) φοιτητές, χωρισμένοι/ες σε τρεις ομάδες με βάση το κοινωνικό τους φύλο. Κάποια από τα συμμετέχοντα άτομα ήταν ήδη οικεία πρόσωπα της ερευνήτριας, ενώ με κάποια έγινε η επαφή μέσω

τρίτων. Καθώς εκτός από τη γνώση και την χρήση της ελληνικής γλώσσας και τη φοιτητική ιδιότητα δεν υπήρχαν άλλα κριτήρια για τη συμμετοχή στην παρούσα έρευνα, έγινε προσπάθεια ώστε οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες να μην έχουν καμία γνώση του θέματος της έρευνας – να μην έχει γίνει αναφορά ή συζήτηση δηλαδή μαζί τους ως προς τη θεματική της έρευνας – ώστε να μην προΐδεαστούν ή επηρεαστούν οι απαντήσεις τους.

Το εργαλείο της έρευνας, δηλαδή ο οδηγός ομάδας εστίασης περιλαμβάνει το υλικό που χρησιμοποιήθηκε ως ερέθισμα στις ομάδες εστίασης και κάποιες πιθανές ερωτήσεις που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμες, και βρίσκεται στο Παράρτημα 7.2. Πραγματοποιήθηκε πιλοτική έρευνα για τη βελτίωση του αρχικού οδηγού και στη συνέχεια μετά την επεξεργασία των δεδομένων τελειοποιήθηκε το ερευνητικό εργαλείο το οποίο και χρησιμοποιήθηκε στην κυρίως έρευνα.

Στον παρακάτω πίνακα υπάρχουν τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών.

Συμμετέχουσες/ οντες	Κοινωνικό Φύλο	Ομάδα Εστίασης	Ηλικία	Τμήμα Φοίτησης
A	Γυναίκα	Ο.Ε. Φοιτητριών	22	Παιδαγωγικό Προσχολικής Εκπαίδευσης ΠΘ
B	Γυναίκα	Ο.Ε. Φοιτητριών	21	Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών ΠΘ
Z	Γυναίκα	Ο.Ε. Φοιτητριών	19	Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών ΠΘ
H	Γυναίκα	Ο.Ε. Φοιτητριών	21	Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας ΠΘ
Γ	Άντρας	Ο.Ε. Φοιτητών	23	Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΠΘ
K	Άντρας	Ο.Ε. Φοιτητών	25	Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών ΠΘ
X	Άντρας	Ο.Ε. Φοιτητών	22	Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών ΠΘ

Σ	Άντρας	Ο.Ε. Φοιτητών	22	Μηχανολόγων Μηχανικών ΠΘ
Γ	Γυναίκα	Ο.Ε Μεικτή	21	Δημοσιογραφία και ΜΜΕ ΑΠΘ
Ε	Γυναίκα	Ο.Ε Μεικτή	22	Φυσικοθεραπεία ΔΙΠΑΕ
Ν	Άντρας	Ο.Ε Μεικτή	21	Φαρμακευτική ΑΠΘ
Λ	Άντρας	Ο.Ε Μεικτή	21	Μηχανικών Η/Υ & Πληροφορικής Πανεπιστήμιο Πατρών
Σ	Άντρας	Ο.Ε Μεικτή	21	Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού Πάντειο Πανεπιστήμιο

Πίνακας 1: Προφίλ συμμετεχόντων/συμμετεχουσών

3.5 Ερευνητική διαδικασία

Για την υλοποίηση της έρευνας ακολουθήθηκαν οι παρακάτω ενέργειες. Μετά τη σύλληψη του θέματος και τη βιβλιογραφική αναζήτηση, έγινε η δημιουργία του οδηγού ομάδας εστίασης. Ο πρώτος οδηγός δοκιμάστηκε σε μια πιλοτική έρευνα, στην οποία συμμετείχαν τέσσερις φοιτήτριες. Μετά την πιλοτική, ο οδηγός αναδιαμορφώθηκε ώστε να ταιριάζει καλύτερα στα ερευνητικά ερωτήματα. Από τον Δεκέμβριο 2022 μέχρι και τον Ιανουάριο 2023, πραγματοποιήθηκαν τρεις συναντήσεις με τις τρεις διαφορετικές ομάδες. Το κάθε focus group διήρκησε περίπου δύο ώρες, κατά τις οποίες έγινε χρήση ενός κινητού για ηχογράφηση, ενός άλλου κινητού για βιντεοσκόπηση και χειρόγραφες σημειώσεις. Οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες υπέγραψαν πρώτα ένα έντυπο συναίνεσης και συγκατάθεσης και αργότερα ξεκίνησε η διαδικασία. Παρακολούθησαν τα ερεθίσματα και προχωρούσαν σε συζήτηση. Η ερευνήτρια είχε κυρίως ρόλο παρατηρήτριας και προσπαθούσε να μένει εκτός συζήτησης, ώστε να μην επηρεάσω τις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες. Προτίμησα για αυτό τον λόγο, να επεμβαίνω μόνο κάνοντας μια ερώτηση όταν η συζήτηση ξέφευγε σε μεγάλο βαθμό από το θέμα ή όταν τα συμμετέχοντα άτομα χρειάζονταν ένα επιπλέον ερέθισμα για να εκφράσουν τις σκέψεις τους. Έπειτα, μελετήθηκαν όλες οι καταγραφές από τις οποίες προέκυψαν τα αποτελέσματα που οδήγησαν στη συναγωγή των συμπερασμάτων. Πραγματοποιήθηκε πλήρης απομαγνητοφώνηση των ηχογραφήσεων και για την

ανάλυση των δεδομένων, ακολουθείται η μέθοδος της ποιοτικής θεματικής ανάλυσης (Ισαρη & Πούρκος, 2015) .

Με στόχο να τηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, αναφέρονται από εδώ και στο εξής με το γράμμα που τους έχει ανατεθεί στον Πίνακα 1 (βλ. ενότητα 3.4) και η ομάδα εστίασης στην οποία ανήκουν ως **ΟΓ** (ομάδα γυναικών φοιτητριών), **ΟΑ** (ομάδα ανδρών φοιτητών) και **ΟΜ** (ομάδα μεικτή). Τα αποσπάσματα των ομάδων εστίασης αναγράφονται απομαγνητοφωνημένα με βάση το σύστημα του G. Jefferson (2004), όπως κωδικοποιείται από τις Speer και McPhillips (2018) στο *Initiating discussions about weight in a non-weight specific setting: What can we learn about the interactional consequences of different communication practices from an examination of clinical consultations?* (Παράρτημα 7.1). Οποιαδήποτε επιπλέον σύμβολα χρησιμοποιηθούν, είναι επινόηση της ερευνήτριας και αναγράφονται επίσης στο αντίστοιχο παράρτημα.

Δίπλα από το κάθε απόσπασμα υπάρχει σημείωση που υποδηλώνει την ομάδα εστίασης από την οποία προήλθε, όπως και το ερέθισμα που προηγήθηκε.

3.6 Ανάλυση Χιουμοριστικού Λόγου – Η οπτική της ερευνήτριας

Χιουμοριστικός λόγος που περιλαμβάνεται στα βίντεο που χρησιμοποιήθηκαν για τη συζήτηση – Η οπτική της ερευνήτριας

Το πρώτο βίντεο-ερέθισμα είναι ένα απόσπασμα, που διαρκεί πενήντα έξι δευτερόλεπτα, από την παράσταση του κωμικού Στέλιου Ανατολίτη με τον τίτλο «Χάπι» που ανέβηκε στο προσωπικό του κανάλι στο Youtube στις 10 Σεπτεμβρίου του 2022 ¹⁴ . Το απόσπασμα υπάρχει ολόκληρο απομαγνητοφωνημένο στο παράρτημα. Σε αυτό το απόσπασμα, ο Ανατολίτης ξεκινά μιλώντας για τα μπουζούκια και την ελληνική κουλτούρα και τις συνήθειες γύρω από αυτά. Αστειεύεται για την συνήθεια των Ελλήνων να προτιμούν να διασκεδάζουν σε χώρους όπως τα μπουζούκια, με τραγούδια που όμως είναι συνήθως ιδιαίτερα στενάχωρα. Τα τραγούδια των μπουζουκιών έχουν συνδεθεί με τον πόνο και κυρίως με την ερωτική

¹⁴ <https://youtu.be/diDdfXJ3wZA> (1:11:28 – 1:12:15)

απογοήτευση. Έτσι, φτάνει στο σημείο που λέει πως ένα σημαντικό κομμάτι αυτών των τραγουδιών είναι ο χαρακτηρισμός των γυναικών ως *πουτάνες*. Και αναφέρεται φυσικά, στο κλασικό ελληνικό στερεότυπο, του άντρα που έχει πληγωθεί από μία γυναίκα και θα καταφύγει στα μπουζούκια για να καταναλώσει αλκοόλ και να ακούσει μουσική που θα του συμπαρασταθεί, τονίζοντας πόσο όλες οι γυναίκες είναι *ίδιες, πουτάνες και άτιμες*. Τέλος, φτάνει στο *punch-line*¹⁵ του αστείου του:

“Και εδώ θέλω να πω κάτι σε όλες τις γυναίκες εντάξει (;) 70 χρόνια σας λεμέ, σας το τραγουδάμε είστε πουτάνες, τι πρέπει να κάνουμε για να το αλλάξετε ε (;) Τι (;) να σκοτώνουμε 18 κάθε χρόνο, που θα πάει αυτό”

Ο κωμικός κάνει χρήση σάτιρας, με σκοπό να σχολιάσει ένα επίκαιρο και φλέγον ζήτημα στην ελληνική κοινωνία του 2022. Και αυτό δεν είναι άλλο από το ζήτημα των γυναικοκτονιών. Σύμφωνα με τα στοιχεία της ελληνικής ομάδας του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για την Γυναικοκτονία (European Observatory on Femicide (EOF), το 2022 έχουν καταγραφεί τουλάχιστον 25 περιπτώσεις δολοφονίας γυναικών και η αναλογία ανά 100.000 κατοίκους έφτασε το 0,25 και το 0,5 ανά 100.000 γυναίκες. Αυτά τα ποσοστά, καθώς και το αμφιλεγόμενο ζήτημα γύρω από την χρήση του όρου *γυναικοκτονία* – αντί για τον καθιερωμένο όρο *ανθρωποκτονία*- δημιούργησαν πολλές συζητήσεις σε όλα τα φάσματα της κοινωνικής πραγματικότητας, και δεν είναι καθόλου παράξενο που και κάποιοι κωμικοί αποφάσισαν να σχολιάσουν το ζήτημα στα κείμενα τους.

Το αστείο του Ανατολίτη, αν και ήταν αρκετά ξεκάθαρα σατιρικό και αποδεκτό από το ζωντανό κοινό του – αν κρίνουμε από τα δέκα δευτερόλεπτα έντονου χειροκροτήματος που ακολουθούν το *punchline* του – θεώρησα πως ήταν κατάλληλο για την παρούσα εργασία. Εγώ προσωπικά, θεωρώ το συγκεκριμένο αστείο ατυχές λόγω της θεματολογίας, της χρονικής περιστάσης αλλά και της ταυτότητας του κωμικού. Αντιλαμβάνομαι την πρόθεσή του να καυτηριάσει ένα επίκαιρο κοινωνικό ζήτημα, αλλά η σοβαρότητα του θέματος δεν μου επιτρέπει να το αγνοήσω ως ένα απλώς αποτυχημένο κατά την προσωπική μου άποψη *bit*¹⁶ μιας παράστασης.

¹⁵ η τελευταία ατάκα του αστείου

¹⁶ απόσπασμα μίας κωμικής ρουτίνας με κοινή θεματολογία

Επιπλέον, αν αγνοήσω την προσωπικότητα και τις πολιτικοκοινωνικές θέσεις που έχει εκφράσει στο παρελθόν ο Ανατολίτης, σε αυτό το απόσπασμα βλέπω έναν άντρα που πληροί όλα τα κριτήρια ενός στερεοτυπικού Έλληνα αρρενωπού άντρα να χρησιμοποιεί τον φόνο γυναικών, συνήθως από τους συντρόφους τους, ως αστεία ατάκα. Όλα τα στερεότυπα του αποσπάσματος – η κουλτούρα των μπουζουκιών, η διασκέδαση των πληγωμένων αντρών, η μουσική που κατηγορεί την γυναίκα – όπως και η χρήση του πρώτου πληθυντικού (*τραγουδάμε, κάνουμε, σκοτώνουμε*), οδηγούν στην διατήρηση ενός παλιού στερεοτύπου – όχι μόνο της ελληνικής κοινωνίας- της γυναίκας ως *πουτάνα*, που πληγώνει τον άντρα με κάποιο τρόπο και η δική του πράξη είναι *δικαιολογημένη* και *δίκαια* καθώς την *προκάλεσε* και της *αξίζει*. Είτε αυτό είναι βρίσιμο, είτε είναι ξυλοδαρμός, είτε βιασμός, είτε φόνος.

Το δεύτερο βίντεο-ερέθισμα είναι ένα απόσπασμα, που διαρκεί σαράντα τέσσερα δευτερόλεπτα, από την παράσταση της κωμικού Χρύσας Κατσαρίνη με τον τίτλο «Ό,τι πολυτιμότερο έχω» που ανέβηκε στο προσωπικό της κανάλι στο Youtube στις 20 Ιουνίου του 2019¹⁷. Το απόσπασμα υπάρχει ολόκληρο απομαγνητοφωνημένο στο παράρτημα. Ο στόχος του συγκεκριμένου αστείου, είναι να κοροϊδέψει τους ανθρώπους που λένε ότι είναι ένα πράγμα, αλλά οι πράξεις τους φαίνεται να διαφωνούν. Στο στήσιμο του αστείου, η Χρύσα μιλάει για τους ανθρώπους που ισχυρίζονται ότι δεν είναι φασίστες, αλλά υποστηρίζουν ακροδεξιές παρατάξεις όπως η χρυσή αυγή. Χτίζει πάνω σε αυτό έναν παραλληλισμό, ο οποίος καταλήγει στο *punchline* του αστείου, που είναι το εξής:

*“μου θυμίζει λίγο αυτά τα **κοριτσάκια** που στα καρναβάλια φοράνε ζαρτιέρες, ψηλοτάκουνες γόβες και φτερά και σου λένε*

*“ντύθηκα **άγγελος**” (.) δεν ντύθηκες άγγελος **ντύθηκες πουτάνα με φτερά**”*

Η κωμικός εδώ στηρίζει το αστείο της σε έναν παραλληλισμό. Συνδέει δύο κατηγορίες ανθρώπων οι οποίοι, σύμφωνα με την ίδια προσπαθούν να «κρύψουν» ή να «παραπλανήσουν» την πραγματικότητα με τα λόγια τους. Από την μία, τους ανθρώπους που αρνούνται τον χαρακτηρισμό του «φασίστα» ενώ τεκνοθετούν ακροδεξιές ιδεολογίες και από την άλλη τα *κοριτσάκια* που ισχυρίζονται ότι η

¹⁷ https://youtu.be/Opd7T4Vpl_k (19:00-19:35)

αμφίεσή τους μοιάζει με αυτή ενός αγγέλου, ενώ αυτή ταιριάζει περισσότερο στην εικόνα της *πουτάνας*. Το κοινωνικό στερεότυπο που διέπει κάθε φράση αυτού του αστείου είναι ξεκάθαρο. Η πρακτική που είναι παρούσα στις περισσότερες κοινωνίες του πλανήτη εδώ και αιώνες, του να κρίνουμε το ποιόν μιας γυναίκας με βάση την ενδυμασία της. Σημασία έχει επίσης η χρήση της λέξης *πουτάνα* σε αυτό το αστείο, με βάση το πλαίσιο αλλά και την ταυτότητα της κωμικού. Σε αντίθεση με το παραπάνω απόσπασμα του Ανατολίτη – όπου ο χαρακτηρισμός των γυναικών ως *πουτάνες* γίνεται με βάση τη σχέση τους με το αντρικό φύλο- εδώ υπάρχει μια διαφορετική οπτική. Η κωμικός χρησιμοποιεί τον όρο αυτό με αρνητική χροιά και υποστηρίζει το στερεότυπο της γυναίκας που ντύνεται για το *αντρικό βλέμμα* και όχι για τον εαυτό της. Ταυτόχρονα νομιμοποιεί, με την ταυτότητά της ως γυναίκα, την πρακτική που αναφέρθηκε παραπάνω και εσωτερικεύει μια καλά ριζωμένη πατριαρχική διάκριση που θέλει την *σεμνότητα* στην εμφάνιση να ισοδυναμεί με την *αγνότητα* ενώ το *άσεμνο ντύσιμο* (ό,τι σημαίνει αυτό σε κάθε χωροχρονικό πλαίσιο) με την *ανηθικότητα*. Και φυσικά αυτό μεταφράζεται στον διαχωρισμό της *αγνής* και άρα *άξιας* γυναίκας και της *προκλητικής* και άρα *ανάξιας* γυναίκας. Αυτή τη διάκριση στηρίζει και η επιλογή της υποτιθέμενης στολής του αγγέλου. Ο άγγελος συμβολίζει την καθαρότητα πίσω από την οποία προσπαθεί η γυναίκα να κρύψει της δική της φαιλότητα.

Το τρίτο ερέθισμα που χρησιμοποίησα με τις ομάδες εστίασης δεν ήταν βίντεο, αλλά δηλώσεις δύο κωμικών σχετικά με την πολιτική ορθότητα.

Η πρώτη ήταν μία δήλωση της Κατερίνας Βρανά από τον προσωπικό λογαριασμό στο Twitter, μετά από κριτική που δέχθηκε η ηθοποιός Τζένη Μπότση για μια ανάρτηση των δύο στο Instagram (ολόκληρη η δήλωση βρίσκεται στον οδηγό στο Παράρτημα 7.2. Το βασικό ζήτημα ήταν η κριτική κάποιων ανθρώπων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, για αυτό που έγραψε η ίδια η Βρανά στη φωτογραφία που αναρτήθηκε. Παραλλάσσοντας τη διάσημη ατάκα της Μπότση («Τι έγινε Κωστάκη; Σε γουστάρει η χωριάτισσα;»), η κωμικός έγραψε «Τι έγινε Κωστάκη; Σε γουστάρει η ανάπηρη;».

Το δεύτερο ερέθισμα ήταν μια δήλωση του κωμικού Τζίμη Πανούση σε ραδιοφωνική εκπομπή στην οποία τοποθετείται ξεκάθαρα εναντίον της πολιτικής ορθότητας, σημειώνοντας τις επιπτώσεις που έχει στο έργο του. Μιλά για τα «κρούσματα

λογοκρισίας» που έχει δεχθεί και υποστηρίζει την ελευθερία του να σατιρίζει τους πάντες. Όπως λέει χαρακτηριστικά «Όπως θα σατιρίσω τον Τσίπρα, έτσι θα σατιρίσω και τη μάνα μου κι έναν ανάπηρο. Δεν κλώνω πουθενά –ούτε σε Εβραίους, ούτε σε ομοφυλόφιλους γι' αυτό και έχω προβλήματα» (ολόκληρη η δήλωση στον οδηγό στο Παράρτημα 7.2).

Σε αυτά τα δύο κείμενα παρουσιάζεται το ζήτημα της πολιτικής ορθότητας από δύο διαφορετικές οπτικές. Από τη μία υπάρχει το φαινόμενο του αυτοσαρκασμού (η Κατερίνα Βρανά ζει με αναπηρία από το 2017 μετά από διάτρηση εντέρου που οδήγησε σε σηψαιμία) και από την άλλη η σάτιρα για έτερες κοινωνικές ομάδες. Και οι δύο αυτές δηλώσεις όμως, προδίδουν την πραγματικότητα της πολιτικής ορθότητας στον δημόσιο λόγο. Βλέπουμε δηλαδή, τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει μια δημόσια δήλωση ενός δημόσιου προσώπου που μπορεί να θεωρηθεί από «μη πολιτικά ορθή» έως και «προσβλητική» από το ευρύ κοινό.

Στη δήλωση της Βρανά, αντιλαμβάνομαι το επιχείρημα του αυτοσαρκασμού, αν και με προβληματίζει η έκταση που μπορεί να πάρει. Δηλαδή, αν και εγώ προσωπικά δεν βρίσκω την αρχική δήλωση προσβλητική (η χρήση της διάσημης ατάκας και του λογοπαίγνιου κάνουν εύκολη την αναγνώριση του σαρκασμού και τονίζουν τη χιουμοριστική πρόθεση της κωμικού), αλλά δεν μπορώ να δεχθώ καθολικά τη θέση πως «ένα αστείο δεν μπορεί να είναι προσβλητικό αν είναι αυτοσαρκαστικό». Αν ισχύει αυτό θα πρέπει να δεχθούμε πως ένα αστείο δεν μπορεί να είναι ομοφοβικό αν το πει κάποιο ΛΟΑΤΚΙ+ άτομο ή ότι ένα αστείο δεν μπορεί να είναι ρατσιστικό προς τους έγχρωμους ανθρώπους αν το πει κάποιος/α Αφροαμερικάνος/α ή δεν μπορεί να είναι σεξιστικό αν το πει γυναίκα. Κάτι που δεν ισχύει.

Τέλος, στη δήλωση του Πανούση φαίνεται ξεκάθαρα η διαφορά ανάμεσα στην διακωμώδηση ενός συγκεκριμένου δημοσίου προσώπου και μιας ευρείας κοινωνικής ομάδας. Δεν έχει την ίδια βαρύτητα όταν ένας/μία κωμικός σατιρίζει έναν πολιτικό για το πολιτικό του έργο ή για κάποιο χαρακτηριστικό του με το να σατιρίζει μια κοινωνική ομάδα, όπως οι ομοφυλόφιλοι – ή και έναν συγκεκριμένο ομοφυλόφιλο – για τη σεξουαλική τους προτίμηση. Κοινωνικές ομάδες, οι οποίες έχουν ιστορικά περιθωριοποιηθεί και αντιμετωπιστεί απάνθρωπα για χαρακτηριστικά όπως το φύλο, η φυλή, το χρώμα, η σεξουαλικότητα ή η ταυτότητα φύλου, δεν αξίζουν άκομψη

μεταχείριση από κωμικούς που δηλώνουν πως «δεν κωλώνουν πουθενά», όπως ο Τζίμης Πανούσης.

4. Αποτελέσματα

4.1 Στάσεις απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο της σταντ-απ κωμωδίας - Δεδομένα από τις Ομάδες Εστίασης

Σε αυτό το κεφάλαιο αναλύονται τα δεδομένα από την απομαγνητοφώνηση και τις σημειώσεις των οδηγών εστίασης. Καθώς ο όγκος των δεδομένων είναι μεγάλος και έτσι δεν μπορούν να αναλυθούν μεμονωμένα, η ανάλυση γίνεται σε θεματικές ενότητες για την καλύτερη κατανόηση και την ευκολότερη συναγωγή συμπερασμάτων. Μέσα από τη θεματική ανάλυση, αναδείχθηκαν οι παρακάτω κατηγορίες:

- Αντιδράσεις συμμετεχουσών/όντων απέναντι στο περιεχόμενο/στη θεματική
- Χρήση Λέξης Πουτάνα
- Φύλο κωμικού
- Χαρακτήρας κωμικού
- Θέση του/της κωμικού
- Λειτουργίες της σταντ-απ κωμωδίας
- Εξέλιξη του Χιούμορ
- Η σημασία του περικειμένου – Context
- «Όρια» στον Χιουμοριστικό Λόγο
- Η έννοια της Πολιτικής Ορθότητας

Θεωρώ σημαντικό πριν περάσω στα λεκτικά δεδομένα, να αφιερώσω λίγο χρόνο στα μη-λεκτικά, δηλαδή στις αυθόρμητες αντιδράσεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών κατά την πρώτη προβολή των ερεθισμάτων.

Ξεκινώντας λοιπόν από το πρώτο βίντεο-ερέθισμα, το απόσπασμα από την παράσταση του Στέλιου Ανατολίτη (βλ. ενότητα 4.1 για ανάλυση και παράρτημα 7.3 για απομαγνητοφώνηση), ήδη παρατηρούμε διαφορές ανάμεσα στις τρεις ομάδες. Η ΟΓ ήταν πολύ συγκεντρωμένη στο απόσπασμα και οι αντιδράσεις τους ήταν

περιορισμένες. Καμία δεν γέλασε – είτε από χιούμορ είτε από αμηχανία- και η μόνη σωματική αντίδραση που παρατηρείτε είναι η **H** που στο άκουσμα του punchline στραβοκοίταξε. Να σημειωθεί επίσης ότι η ΟΓ ήταν η μόνη που ζήτησε να δει το βίντεο και δεύτερη φορά.

Η ΟΜ ήταν επίσης προσηλωμένη στο βίντεο-ερέθισμα, αν και πιο χαλαρή. Οι αντιδράσεις τους ήταν αρκετά περιορισμένες. Αντίθετα με την ομάδα των φοιτητριών, υπήρξαν κάποια χαμηλά γέλια στο πρώτο μισό του αποσπάσματος. Η ατμόσφαιρα όμως έγινε αισθητά πιο αμήχανη στο δεύτερο μισό (*«και γυναίκες πουτάνες, πολύ σημαντικό..»*) μέχρι και το τέλος του αποσπάσματος. Υπάρχουν κάποια αμήχανα χαμόγελα από τις γυναίκες τις ομάδας και οι δύο από τους τρεις άντρες συμμετέχοντες αποφεύγουν από εκείνο το σημείο οποιαδήποτε βλεμματική επαφή και με τις συμμετέχουσες και την ερευνήτρια αλλά και με την οθόνη της τηλεόρασης όπου παίζει το απόσπασμα (ο ένας κοιτά στο πάτωμα και ο άλλος κοιτά προς την άλλη κατεύθυνση). Και σε αυτή την ομάδα, δεν υπάρχει κάποιο μέλος που να αντιδρά στο απόσπασμα με γέλιο.

Τέλος, οι ΟΑ παρουσιάζει διαφορά σε σχέση με τις άλλες δύο. Είναι η μόνη ομάδα στην οποία όλα τα μέλη αντέδρασαν με γέλιο στο απόσπασμα. Τόσο στο πρώτο μέρος (στο κομμάτι που αφορά τα μπουζούκια) όσο και στο punchline (*“Και εδώ θέλω να πω κάτι σε όλες τις γυναίκες εντάξει (;) 70 χρόνια σας λεμέ, σας το τραγουδάμε είστε πουτάνες, τι πρέπει να κάνουμε για να το αλλάξετε ε (;) Τι (;) να σκοτώνουμε 18 κάθε χρόνο, που θα πάει αυτό”*), δεν κρύβουν τις αντιδράσεις τους και τα γέλια τους δεν μοιάζουν αμήχανα αλλά αυθόρμητα.

Όσον αφορά το δεύτερο βίντεο-ερέθισμα (αυτό της Χρύσας Κατσαρίνη), η ΟΓ είναι πιο χαλαρή. Όσο η κωμικός όμως πλησιάζει στο τέλος του αστείο και ειδικά με το άκουσμα του punchline (*δεν ντύθηκες άγγελος ντύθηκες πουτάνα με φτερά*), η πρώτη αντίδραση των κοριτσιών είναι κάποια αμήχανα γέλια. Ωστόσο, ο εκνευρισμός τους είναι φανερός – ιδιαίτερα η αντίδραση της **Z**, η οποία με κοίταξε και με έντονο σαρκασμό είπε «Μάλιστα». Για άλλη μια φορά η ΟΓ ζήτησε να ξαναδεί το βίντεο-ερέθισμα.

Η ΟΜ ήταν επίσης πιο χαλαρή, υπήρχε ξεκάθαρο γέλιο από όλα τα μέλη της ομάδας, τόσο στο set up όσο και στο punchline του αστείου. Επίσης, τουλάχιστον δύο από τα μέλη της ομάδας αναγνώρισαν την κωμικό, και ο ένας αναγνώρισε την παράσταση της οποίας μέρος είναι το απόσπασμα.

Τέλος, η μεικτή ομάδα δέχθηκε επίσης με μεγαλύτερη άνεση αυτό το αστείο. Εδώ, όλα τα μέλη της ομάδας αναγνώρισαν την κωμικό, και τρία από αυτά ήταν φανερά ενθουσιασμένα με την εμφάνισή της. Το απόσπασμα αντιμετωπίστηκε με γέλιο τόσο από τις φοιτήτριες όσο και από τους φοιτητές τις ομάδας.

Αντιδράσεις συμμετεχουσών/όντων απέναντι στο περιεχόμενο/στη θεματική

Θεωρώ σκόπιμο να ξεκινήσω την συζήτηση των δεδομένων από τις αντιδράσεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών απέναντι στη γενικότερη θεματική και το περιεχόμενο των δύο αποσπασμάτων.

Στα αποσπάσματα 1,2 και 3, οι ομάδες μόλις έχουν δει το πρώτο βίντεο-ερέθισμα, αυτό του Στέλιου Ανατολίτη- για πρώτη φορά και αρχίζουν να συζητούν για την θεματική του αστείου του και το κατά πόσο το θέμα των γυναικοκτονιών το οποίο σατιρίζει, είναι για αποδεκτό ή όχι για αυτούς/αυτές και το κατά πόσο ο καλλιτέχνης μπόρεσε με το συγκεκριμένο αστείο να διακωμωδήσει το ζήτημα.

Απόσπασμα 1 (ΟΓ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Ζ: «το γεγονός ότι σε ένα τέτοιο πλαίσιο κάποιος σατιρίζει τις γυναικοκτονίες και εμείς το παίρνουμε ως κάτι φουλ φυσιολογικό (0.4) νομίζω από εκεί ξεκινάει το πρόβλημα (0.2) γιατί το θέμα με τις γυναικοκτονίες είν::αι ακραίο»

Απόσπασμα 2 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ: « ήτανε τρομερό (.) ΤΡΟΜΕΡΟ που πήγε να πιάσει το συγκεκριμένο θέμα και να το τραβήξει από τα μαλλιά και να του αλλάξει τον αδόξαστο (.) να το κάνει να κλαίμε από το γέλια - που δεν είναι για γέλια- αλλά ήτανε πολύ μέτρια προσέγγιση»

Λ: « πιο πολύ θα μείνω σε αυτό που είπε ο Σ, σαν θέμα δεν είναι για να γελάς οπότε εμένα δεν με άγγιξε κυρίως για αυτό το λόγο (0.3) εκεί πέρα μέχρι τα μπουζούκια δηλαδή ήμουν και εγώ καλά, αλλ:ά μετά που το γύρισε για τις γυναικοκτον::ίες»

Ν: «κοιτά (.) εμένα που μου αρέσει το νταρκ (dark) χιούμορ, ότι θέμα και να είναι αν είναι καλό το αστείο γελάω – άσχετο το θέμα- δεν μου άρεσε το αστείο (.) δεν με νοιάζει το θέμ:α που είπε για γυναικοκτονια»

Απόσπασμα 3 (ΟΑ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ: «στην συγκεκριμένη περίπτωση σατιρίζει ένα κοινωνικό φαινόμενο των γυναικοκτονιών (.) που έχει ξεφύγει τελείως»

Από τα παραπάνω αποσπάσματα βλέπουμε πως η θεματολογία ενός αστείου μπορεί να έχει σημαντικό ρόλο στην αντίληψη του από το κοινό. Στο Απόσπασμα 1 βλέπουμε την άποψη της Ζ, η οποία φαίνεται να πιστεύει καθολικά ότι η συγκεκριμένη θεματολογία – αυτή των γυναικοκτονιών – είναι υπερβολικά ακραία για να σατιρίζεται από έναν/μία κωμικό. Αντίθετα στο δεύτερο απόσπασμα, εισάγεται τα θέμα της απόδοσης του αστείου. Σύμφωνα με τον Σ και τον Ν δεν υπάρχει πρόβλημα με την σάτιρα γύρω από το συγκεκριμένο θέμα, αλλά το αστείο αυτό δεν ήταν «καλό». Βέβαια κανένας δεν έκανε λόγο για το πώς θα ήταν ένα καλό αστείο για γυναικοκτονίες, μόνο ότι η συγκεκριμένη προσέγγιση ήταν μέτρια.

Επιπλέον, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με την επιμέρους θεματική του πρώτου ερεθίσματος, αυτή της κουλτούρας των μπουζουκιών που φαίνονται στα αποσπάσματα 4 και 5.

Απόσπασμα 4 (ΟΓ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Α «όντως τα τραγούδια έδειχναν έτσι τον ρολό της γυναίκας (0.3) δεν μου φαίνεται περίεργο και ακόμη παίζονται αυτά τα τραγούδια [...] και τότε που ήταν κάπως έντονα αυτή η κουλτούρα των μπουζουκιών (.) της νύχτας υπήρχε πολύ πιο ευκολιά αυτό (.) ξέρεις θα έβγαине ένας μετά τα μπουζούκια και θα πλακ-θα σκότωνε έναν επειδή κοίταξε- επειδή ζήλεψε την γυναίκα κ:αι δεν ξέρω αν θέλει να πει ότι οι γυναικοκτονίες είναι με μια έννοια η συνέχεια της λογικής των ανδρών του τότε κατάλαβες; δηλαδή με αυτά τα παλι:ά μυαλά που είχαν οι άντρες που πήγαιναν στα μπουζούκια και έριχναν το φταίξιμο στις γυναίκες»

Ζ «μα ακόμη έτσι είναι /heh/ ό,τι και να γίνεται το φταίξιμο πάει πάντα στην γυναικά.»

Απόσπασμα 5 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «είναι και λίγο μονόπλευρο, γιατί στα μπουζούκια είναι λίγ:ο (.) είναι ο ορισμός του εμείς έχουμε συναισθήματα (.) οι άλλες είναι πουτάνες, είναι τα αρσενικά που πληρώνουν πρώτο τραπέζι πιστά»

Γ «και την ανωτερότητα, το γιατί η άλλη δεν έκατσε σε εμένα, γιατί όχι αυτή σε εμένα, η πουτάνα, είναι πουτάνα για αυτό»

Σε αυτά τα αποσπάσματα σκιαγραφείται ξεκάθαρα, ένα κομμάτι της ελληνικής κουλτούρας και η κριτική που ασκούν σε αυτό τα άτομα. Γενικότερα, η μουσική και η γενικότερη κουλτούρα των μπουζουκιών έχει χαρακτηριστεί από τον πόνο, την απόρριψη και την εγκατάλειψη. Έχει επιτελέσει επίσης ένα μέσο συναισθηματικής εκτόνωσης για τους άντρες, καθώς η ελληνική κοινωνία – και όχι μόνο – δεν ενθαρρύνει την συναισθηματική εξωστρέφεια, το κλάμα, την υγιή έκφραση των αισθημάτων από τους άντρες. Αντίθετα, προωθεί τον στωικισμό, τον μεγάλο εγωισμό

και την συναισθηματική λακωνικότητα. Επιπλέον, εκτός από τον χαρακτηρισμό της γυναίκας ως «άτιμη», «άκαρδη» και «υπεύθυνη» για τον πόνο του άνδρα, πολύ έντονος είναι και ο εκθειασμός της βίας. Εξυμνείται σε αυτή την κουλτούρα το προφίλ του αρρενωπού άντρα, που όπως σημειώνει και η Α θα βιαιοπραγήσει χωρίς δεύτερη σκέψη είτε για να «υπερασπιστεί» την γυναίκα του, είτε γιατί κάποιος του πλήγωσε τον εγωισμό είτε γιατί μία γυναίκα τον πλήγωσε τόσο πολύ, ώστε το μόνο που μπορούσε να κάνει ήταν να σηκώσει το χέρι του και να την χτυπήσει. Σε αυτό συμβάλει και η ιστορική ανοχή της ενδοοικογενειακής βίας στην ελληνική κοινωνία, δηλαδή ότι το χαστούκι δεν είναι πραγματική βία, η ψυχολογική βία δεν είναι πραγματική βία, η απόλυτη εξάρτηση της γυναίκας από τον σύζυγό της δεν είναι πραγματική βία. Ενδιαφέρον είναι να αναλογιστούμε την απορία της Α, κατά πόσο αυτή η κουλτούρα είναι «η συνέχεια της λογικής των ανδρών του τότε».

Στα αποσπάσματα 6,7,8 και 9 που ακολουθούν, οι ομάδες έχουν δει για πρώτη φορά το 2^ο βίντεο-ερέθισμα – αυτό της Χρύσας Κατσαρίνη- και συζητούν την θεματική του, εστιάζοντας στο φαινόμενο της ισοβάθμησης της αξίας μιας γυναίκας με την ενδυμασία της. Σχολιάζουν αυτό το φαινόμενο βασιζόμενοι/ες στα βιώματά τους και με αυτό τον τρόπο, αποκαλύπτουν τις προσωπικές τους σκέψεις πάνω στο ζήτημα.

Απόσπασμα 6 (ΟΓ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Β «και αυτή τώρα δεν κατάλαβα ακριβώς (.) είναι σαν να συνέκρινε ένα φασίστα με ένα κοριτσάκι που ντύνεται σαν αγγελάκι»

Ζ «η κάθε κοπέλα μπορεί να φοράει Ο,ΤΙ θέλει»

Η «και αυτό να μην την χαρακτηρίζει»

Ζ «εγώ μπορώ να φοράω ότι γουστάρω, αν ο άλλος έρθει και με ενοχλήσει(.) προφανώς και μπορώ να τον απομακρύνω»

Αυτό το απόσπασμα αφορά τη θεματολογία του δεύτερου βίντεο και δείχνει ότι η ΟΓ αντιλαμβάνεται το στερεότυπο που σκιαγραφείτε και το αποδοκιμάζει. Η σύνδεση δηλαδή της εξωτερικής εμφάνισης και τον ενδυματολογικών επιλογών μιας γυναίκας με το ποιόν της ως προσωπικότητα και ο χαρακτηρισμός της με το συγκεκριμένο επίθετο, αναγνωρίζεται από τα συμμετέχοντα άτομα ως μια βλαβερή κοινωνική πρακτική που επηρεάζει των γυναικείο πληθυσμό της Ελλάδας εδώ και πάρα πολλά

χρόνια. Η ΟΓ (όπως και κάποια μέλη των ΟΑ και ΟΜ στα αποσπάσματα που ακολουθούν) φαίνεται να διαφωνούν ξεκάθαρα με τον υπαινιγμό του αποσπάσματος. Χρησιμοποιούν και το α' ενικό πρόσωπο για να εκφράσουν την αγανάκτηση του με το συγκεκριμένο ζήτημα (μπορώ να φοράω ότι γουστάρω) και στην συζήτηση που δεν βρίσκεται στα αποσπάσματα μοιράστηκαν και προσωπικά τους βιώματα στα οποία έχουν δεχθεί κριτική εξ αιτίας της ενδυμασίας τους, έχουν χαρακτηριστεί με το επίθετο πουτάνα – και όχι μόνο – έχουν σεξουαλικοποιηθεί, έχουν αντικιμενοποιηθεί από το ανδρικό φύλο και όχι μόνο (ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει μία συζήτηση των μελών της ΟΓ, η οποία αφορούσε την εσωτερίκευση στερεοτύπων από μέλη της οικογενείας τους – κυρίως μανάδες και γιαγιάδες – όπως η ενστικτώδης αποφυγή του κόκκινου χρώματος στα μαλλιά, τα νύχια, τα χείλη. Και αυτό γιατί το κόκκινο έχει για δεκαετίες συνδεθεί με την λαγνεία, την σεξουαλική επιθυμία και την γυναίκα πόρνη).

Απόσπασμα 7 (ΟΜ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «απλώς με βάζει να σκέφτομαι , το γιατί να πρέπει να ντυθεί κάποιος slutty αγγελάκι (.) νοσοκόμα κτλ»

Γ «ο καθένας έχει τους λόγους του»

Ν «δεν έχει κάτι άλλο να δείξει»

Γ «ο ένας το κάνει για να βρει γκόμενο, ο άλλος για να βρει προσοχή, ο άλλος γιατί αισθάνεται ο ίδιος καλυτέρα»

Απόσπασμα 8 (ΟΑ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ «γενικά στο κοινωνικό πλαίσιο (.) μπορείς ας πούμε να δεις κάποιος έξω μια κοπέλα να φοράει ότι γουστάρει (.) και να πει αυτός α:: κοιτά την πουτάνα φοράει μίνι ξέρω γ:ω διχτυωτό (.) εσένα τι σε νοιάζει ας ξεκινήσουμε από αυτό /heh/ γιατί να το σκεφτείς καν [...] γιατί να ασχοληθείς με τι φοράει κάποιος γενικά (;)»

Κ «αν έχει ντυθεί μια (.) επειδή έτσι τις αρέσει, θα της πω οκ είσαι κομπλέ (0.3) αν όμως η άλλη θα φορέσει το μίνι μόνο και μόνο για να προκαλέσει[τότε ναι ρε φιλέ]»

Γ « [γιατί είναι κακό να θέλει να προκαλέσει;]»

Σ «[και πάλι πρόβλημα της]»

Γ «μπορεί να είναι λίγο ψυχολογικά πεσμένη, θέλω να μου την πέσουνε σήμερα /heh/ »

Απόσπασμα 9 (ΟΑ - 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ «εγώ αυτό το αστείο δεν το θεωρώ και πολύ αστείο, ας πούμε: δεν θα γελούσα γιατί μου φαίνεται πολύ ρηχό (.) γιατί το έχεις ακούσει να το λένε και να το πιστεύουνε και δε μπορώ να σκεφτώ να είμαι έξω με την κοπέλα μου που θα έχει ντυθεί όπως γουστάρει και να πει ο άλλος α::α κοιτά την πουτάνα που φοράει μίνι (0.2) γιατί πρέπει το ντύσιμο να το συζητήσει ο οποιοδήποτε; [...] είναι και θέμα πατριαρχικό, ότι έχουμε μεγαλώσει σε μια κοινωνία που σου λέει ότι η γυναίκα πρέπει να είναι σηματομενένη (.) ο άντρας στα αρχίδια του, οπότε η γυναίκα αν ξεφύγει από τα πλαίσια που έχει ορίσει η πατριαρχία ξέρω εγώ πρέπει να πέσουμε να την φάμε»

Συνεχίζοντας στην ίδια θεματική, στα παραπάνω αποσπάσματα, τα αντρικά μέλη συγκεκριμένα ο Χ κάνει ξεκάθαρη την θέση περί αδιακρίσιας (εσένα τι σε νοιάζει) και τα υπόλοιπα μέλη της ΟΑ συμφωνούν μαζί του. Με την τοποθέτηση του Κ στο απόσπασμα (αν όμως η άλλη θα φορέσει ο μίνι μόνο και μόνο για να προκαλέσει) διαφώνησαν αμέσως τα άλλα μέλη της ομάδας και συγκεκριμένα ο Γ έθεσε ένα πολύ σημαντικό θέμα με την απάντηση του «γιατί είναι κακό να θέλει να προκαλέσει?». Η συγκεκριμένη δήλωση μου έκανε μεγάλη εντύπωση καθώς την θεωρώ ιδιαίτερα – ας μου επιτραπεί ο όρος – προοδευτική. Ένα από τα βήματα του φεμινιστικού κινήματος ήταν η κατάρριψη του «ανδρικού βλέμματος» και της ιδέας ότι η γυναίκες κάνουν τα πάντα για την προσοχή και την αποδοχή των αντρών. Εξίσου σημαντική μπορεί να όμως και η κατάρριψη της ιδέας της γυναικείας «πρόκλησης». Ότι δηλαδή, η γυναίκα είναι αυτή που με το ντύσιμο ή την συμπεριφορά της θα «προκαλέσει» τον άντρα και θα τον οδηγήσει στην ακολασία. Αυτή η ιδέα κρατά από την βιβλική εποχή (βλ. Αδάμ και Εύα) και έχει συμβάλει σε πολλά βλαβερά στερεότυπα με πολύ σοβαρές κοινωνικές συνέπειες (π.χ. δεν φταίει ο άντρας που απάτησε αλλά η γυναίκα «αντροχωρίστρα» που μπήκε ανάμεσα στο ζευγάρι, δεν φταίει ο άντρας που παρενόχλησε σεξουαλικά/βίασε την γυναίκα αλλά αυτή που φορούσε προκλητικά ρούχα/φλέρταρε και άρα συναίνεσε στην σεξουαλική ικανοποίηση του άντρα). Τέλος, θα ήθελα να σημειώσω την δήλωση του Ν στο απόσπασμα (γιατί δεν έχει κάτι άλλο να δείξει). Δυστυχώς, επειδή ειπώθηκε χαμηλόφωνα και εν μέσω ομιλιών, δεν υπήρξε απάντηση από τα άλλα μέλη της ΟΜ –πιθανώς οι αντιδράσεις των γυναικών μελών σε αυτό να ήταν πολύ ενδιαφέρουσες, αλλά νομίζω ότι είναι μία δήλωση που μέσα της κρύβει όλα αυτά που ανέλυσα παραπάνω. Μια γυναίκα θα φορέσει «προκλητικά ρούχα» μόνο γιατί την ενδιαφέρει η αποδοχή του αντρικού πληθυσμού,

θέλει να τους «δελεάσει» και δεν έχει ψυχικά χαρίσματα ή προσωπικότητα για να προσεγγίσει έναν άνθρωπο πάρα μόνον με το σώμα της. Και για αυτό είναι άξια αποδοκιμασίας.

Πριν προχωρήσω στην επόμενη θεματική, θα ήθελα να σημειώσω το παρακάτω απόσπασμα. Εδώ μια φοιτήτρια της ΟΜ, στα πλαίσια της συζήτησης του 2^{ου} βίντεο, θέτει μια διαφορετική οπτική στο ζήτημα, μιλώντας για την ανταγωνιστικότητα που οι γυναίκες πολλές φορές αναγκάζονται να δείχνουν η μία απέναντι στην άλλη, και το κατά πόσο αστεία γυναικών με σεξιστικούς τόνους είναι παράγωγο αυτής ακριβώς της ανταγωνιστικότητας.

Απόσπασμα 10 (ΟΜ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Γ «έχεις σκεφτεί ωστ:όσο ότι αυτό εντάσσεται στο κοινωνικό στερεότυπο (0.2) ότι όλες οι γυναίκες πρέπει να ανταγωνίζονται η μια την άλλη και να τρώγονται μεταξύ τους;»

Εδώ η Γ φέρνει στη συζήτηση το στερεότυπο – και το πρόβλημα κατά τη γνώμη μου – του γυναικείου ανταγωνισμού. Μέσα από άλλες κοινωνικές συνθήκες και πρακτικές και προκαταλήψεις, οι γυναίκες έμαθαν να ανταγωνίζονται η μία την άλλη, να προσπαθούν να φανούν πιο «ποθητές» στον αντρικό πληθυσμό και να μεταβιβάζουν τις προσωπικές τους ανασφάλειες σε άλλες γυναίκες. Έτσι συστάθηκαν φαινόμενα όπως το girl-on girl hate¹⁸ και πιο πρόσφατα των pick-me girls¹⁹, αν και γίνονται μεγάλες προσπάθειες ενθάρρυνσης της αλληλεγγύης μεταξύ των γυναικών, και κυρίως των νέων κοριτσιών. Με αυτά τα φαινόμενα θα ασχοληθούμε και αργότερα, όταν θα μιλήσουμε για την σημασία του φύλου του/της κωμικού.

Χρήσης Λέξης Πουτάνα

Η δεύτερη θεματική ενότητα – και τα αποσπάσματα 11 και 12 – αφορά την χρήση της λέξης πουτάνα, στο 1ο βίντεο ερέθισμα. Εδώ οι ομάδες σχολιάζουν την χρήση της λέξης από τον άντρα κωμικό στο πλαίσιο του αστείου του, αλλά και την γενικότερη

¹⁸ Σύμπτωμα του εσωτερικευμένου μισογυνισμού προκαλεί μίσος από κορίτσι σε κορίτσι. Τα κορίτσια είναι ιδιαίτερα προσηλωμένα σε ορισμένα στερεότυπα φύλου από την ημέρα που γεννιούνται, τα οποία τροφοδοτούνται από μια εγγενώς μισογυνική και σεξιστική κοινωνία.

¹⁹ Μια γυναίκα που ισχυρίζεται ότι είναι διαφορετική (και μερικές φορές καλύτερη) από τις περισσότερες άλλες γυναίκες, προκειμένου να κερδίσει την προσοχή, την έγκριση ή την επικύρωση από τους άνδρες.

χρήση της λέξης στην κοινωνική σφαίρα, καθώς και τις σημασίες που έχει πάρει ιστορικά.

Απόσπασμα 11 (ΟΓ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ – ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Η « ήταν επίσης ε::μ(.) νομίζω ότι προσπαθούσε να κάνει και αστείο το πώς συνδέεται (.) μια γυναικά που μπορεί ξέρω γω να χαρακτηρίζεται ως πουτάνα το πιο λογικό να συνδέεις την λέξη πουτάνα με το να πηγαίνει με πολλούς άντρες και το-πως γίνεται να συνδεθεί αυτό με μια γυναικοκτονία γιατί::ι δεν νομίζω ότι αυτό έχει πολύ σχέση»

Α «και όχι απαραίτητα. Δεν νομίζω ότ::ι το λένε πλέον αυτό μόνο για αυτήν που πάει με πολλούς δηλαδή γενικά είναι μια βρισιά (.) δεν μπορούν να σε πουν μαλάκα άμα είσαι γυναικά θα σε πούνε πουτάνα /heh/ δηλαδή δεν πιστεύω ότι έχει και αυτή την έννοια πλέον»

Απόσπασμα 12 (ΟΑ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ« αυτός νομίζω σατιρίζει πιο πολύ (0.3) το με πόση ευκολία στην σημερινή κοινωνία τουλάχιστον στην Ελλάδα ξέρω γω, μπορεί να αποκαλέσει κάποιος άντρας μια γυναικά πουτάνα (.) ξέρω γω της έστειλα μήνυμα δεν μου απάντησε ε ΠΟΥΤΑΝΑ»

Σ «βγήκαμε για καφέ δεν μου κατσε, είναι πουτάνα»

Χ «/heh/ κατάλαβες; νομίζω αυτό πιο πολύ σατιρίζει»

Κ «ότι έχει φύγει από την έννοια της πουτάνας αυτή που πηγαίνει με πολλούς και έχει πάει σε κάτι άλλο που με το παραμικρό ε την πουτάνα τι έκανε»

Σημαντικό κομμάτι στην ανάλυση των αποσπασμάτων είναι και η χρήση της λέξης πουτάνα. Τα συμμετέχοντα άτομα έκαναν λόγο για την σύγχρονη και μη χρήση της λέξης. Τόσο οι φοιτήτριες όσο και οι φοιτητές σχολίασαν την αλλαγή της έννοιας του όρου από τον χαρακτηρισμό μιας γυναίκας που «πάει με πολλούς άνδρες» σε μια πιο γενική βωμολοχία. Τα ίδια τα συμμετέχοντα άτομα φαίνεται να αναγνωρίζουν την αλλαγή της χρήσης της λέξης και να την έχουν αποδεχθεί. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η θέση των μελών της ΟΓ που φαίνεται μέσα από το σχόλιο της Α (*δεν μπορούν να σε πουν μαλάκα άμα είσαι γυναικά θα σε πούνε πουτάνα*). Εδώ η συγκεκριμένη συμμετέχουσα μας δείχνει πως με ένα τρόπο η λέξη πουτάνα είναι η default γυναικεία βρισιά. Αν δεχθούμε αυτή την θέση, σημαντικό θα είναι να αναλογιστούμε την εννοιολογική πορεία του όρου. Έχουμε λοιπόν μια λέξη, η οποία χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της ιερόδουλης/σεξεργάτριας, μπορεί να χαρακτηρίζει μια γυναίκα με

έντονη σεξουαλική ζωή ή πολύ συχνά μια γυναίκα που έχει απορρίψει το φλερτ του ομιλητή (φυσικά υπάρχουν και άλλες χρήσεις του όρου – όχι πάντα απαραίτητα σεξουαλικής φύσεως- αλλά οι παραπάνω είναι οι πιο συχνές). Και αυτή η λέξη έχει γίνει η κύρια γυναικεία βρισιά, κάτι που υποδηλώνει την ενοχοποίηση της γυναικείας σεξουαλικής επιθυμίας, και τον χαρακτηρισμό της ως το κύριο ελάττωμα της γυναικείας ύπαρξης. Η στάση των συμμετεχόντων/ουσών προδίδει μία απόλυτη αποδοχή αυτής της κατάστασης ως φυσιολογική ή μη αναστρέψιμη.

Φύλο κωμικού

Στα αποσπάσματα 13,14,15 και 16, οι ομάδες έχοντας πλέον δει και το δεύτερο βίντεο ερέθισμα, μπαίνουν στην διαδικασία σύγκρισης των δύο με άξονα την βασική τους διαφορά: το φύλο του κωμικού. Έτσι, βλέπουμε κατά πόσο η άποψη τους για τον σεξιστικό λόγο που αναγνωρίζουν στα αποσπάσματα αλλάζει ανάλογα με το φύλο του κωμικού που τα εκφράζει.

Απόσπασμα 13 (ΟΓ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Z «βασικά το γεγονός ότι αυτό ακούστηκε από μια γυναίκα (0.5) ακραίο»

A «παίζει ρολό και αυτό πάντως (0.2) (ότι το λέει γυναικά) γιατί λεμέ συχνά ότι είναι στους άντρες αλλά πολλές φορές είναι και μέσα στις γυναίκες»

Αποσπασμα 14 (ΟΓ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

B «είναι μια γυναίκα που προωθεί στην ουσία τον μισογυνισμό [...] μου χτύπησε πολύ άσχημα αυτό για το ντύσιμο γιατί για άλλη μια φορά προωθεί το ότι (0.2) αν θέλω να φορέσω κάτι κοντό σημαίνει ότι το ζητάω και το προκαλώ και ότι ντύνομαι μόνο για ένα σκοπό και ότι όλα πάλι περιτριγυρίζονται για τον άντρα»

Σε αυτά τα απόσπασμα βλέπουμε μια ξεκάθαρη αντίθεση στο πως αντιμετωπίζουν οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες την σημασία του φύλου τους/της κωμικού. Οι φοιτήτριες-μέλη της ΟΓ εκφράζουν την απογοήτευσή τους, στο άκουσμα ενός τέτοιου αστείου από μια γυναίκα κωμικό. Φαίνεται ότι περιμένουν μια αλληλεγγύη/αδελφικότητα από αυτήν και στηρίζουν αυτή την προσδοκία, στα βιώματά της ως γυναίκα στην ελληνική κοινωνία. Όταν λοιπόν βλέπουν μια γυναίκα να χαρακτηρίζει άλλες γυναίκες ως πουτάνες βασισμένη στην ενδυμασία του, νιώθουν περισσότερο λύπη και δυσφορία, αντί για τον θυμό και την αγανάκτηση που

θα ένιωθαν απέναντι σε ένα άντρα. Αντίθετα, όπως θα δούμε στα παρακάτω αποσπάσματα, οι άντρες συμμετέχοντες και της ΟΜ και τις ΟΓ, έχουν αντίθετη άποψη.

Αποσπασμα 15 (ΟΜ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «εδώ πέρα και ο τρόπος ήταν καλύτερος απλά παίζει ρόλο το ότι είναι μια γυναίκα όπου και η ίδια αισθάνεται πιο άνετα για να κάνει το συγκεκριμένο αστείο [...] και εμείς αντίστοιχα πιο έτοιμοι να εκλάβουμε το μήνυμα ότι αυτό προέρχεται από μία γυναίκα κα::ι κοινωνικά στα πλαίσια στα οποία μιλάμε χαίρει μια αποδοχής»

Αποσπασμα 16 (ΟΑ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Γ «αν το είχε πει άντρας θα είχε άλλη αντιμετώπισή»

Χ «ισχύει»

Σ «θα είχε φάει ξύλο /heh/»

Σ «δυσκολεύομαι και εγώ να κατασταλάξω για την συγκεκριμένη παράσταση και πάντα είχα αυτό τον προβληματισμό ε::ε το ότι το λέει γυναίκα κατά κάποιο τρόπο το απενοχοποιεί (0.3) αντίστοιχα επειδή η ίδια ακόμη και για το φόρεμά της μπορεί να χαρακτηριστεί πουτάνα, την απενοχοποιεί»

Βλέπουμε πως θεωρούν ότι το φύλο της κωμικού με μία έννοια «νομιμοποιεί» την χρήση της λέξης, «ελαφρύνει» την αρνητικότητα της και την κάνει πιο αποδεκτή. Νιώθουν δηλαδή πιο άνετα να γελάσουν ξεκάθαρα με αυτό το απόσπασμα, εξ αιτίας της γυναικείας παρουσίας. Αυτή η αίσθηση «νομιμοποίησης» του όρου, μπορεί να προκύπτει από γεγονός ότι στα μάτια των αντρών, η γυναίκα που κάνει μια τέτοια δήλωση στην ουσία επιβεβαιώνει ότι ήδη πίστευαν. Η άποψη της έχει μεγαλύτερη ισχύ, καθώς είναι η ίδια μέρος της ομάδας την οποία χαρακτηρίζει. Με απλά λόγια, η Κατσαρίνη με αυτό της το αστείο ανοίγει τον δρόμο σε έναν άνδρα – κωμικό ή όχι- να κάνει ένα ίδιο αστείο/υπαινιγμό και αν κάποιο@ τον κατακρίνουν, να τη δείξει με το δάχτυλο και να πει «αφού το λέει αυτή που είναι γυναίκα ισχύει, και άρα μπορώ να το λέω και εγώ». Αυτό ενισχύει και την ιδέα ότι αν οι γυναίκες δεν απορρίψουν πρώτες εσωτερικά τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που έχουν ενταχθεί μέσα τους, δεν θα μπορέσουν να παλέψουν για την καθολική κατάρριψη από όλα τα κοινωνικά φάσματα (αυτό ισχύει για όλες τις καταπιεσμένες κοινωνικές ομάδες).

Επιπλέον στο παρακάτω απόσπασμα, βλέπουμε πιο ξεκάθαρα την προσδοκία της γυναικείας αλληλεγγύης από τις φοιτήτριες της ΟΓ, εστιάζοντας αυτή τη φορά στα βιώματα της κωμικού.

Αποσπασμα 17 (ΟΓ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Α «θα μπορούσε να έχει ζήσει και αυτή ένα παρόμοιο στερεότυπο, θα έπρεπε να καταλαβαίνει πως είναι, επειδή είναι γυναίκα και θα μπορούσε κάλλιστα κάποιος να την χαρακτηρίσει από το ντύσιμό της»

Ζ «εγώ με δύο τρόπους το αντιλαμβάνομαι αυτό, ο ένας είναι αυτός που λες και ο άλλος ότι με αυτό τον τρόπο μπορεί να βγάλει κάποιο δικό της κόμπλεξ»

Α «περισσότερο θεωρώ ότι οι άντρες κωμικοί θα κάνουν τέτοια αστεία, η συχνότητα δεν μπορεί να είναι η ίδια γιατί δεν έχουμε τις ίδιες εμπειρίες, όταν μια γυναίκα κάνει τέτοια αστεία είναι στενάχωρο γιατί λες εντάξει εσύ είσαι ικανοποιημένη με το πώς σου φέρονται ως γυναίκα»

Ζ «που ζεις ας πούμε; /heh/»

Όπως σημειώνει η Α, η ίδια η κωμικός είναι πιθανό να έχει γίνει «θύμα» της ίδιας προκατάληψης, και θα έπρεπε να αναγνωρίζει καλύτερα τις επιπτώσεις που έχει η διακωμώδηση αυτής της κατάστασης. Βέβαια, έμμεσα παρατηρώ και μία παραδοχή – την οποία θα αναφέρω εκτενέστερα παρακάτω, όταν θα μιλήσουμε για την πρόσληψη του αστείου από τα συμμετέχοντα άτομα γενικότερα – του ότι είναι στενάχωρο όταν κάνει ένα αστείο μια γυναίκα, γιατί περιμένουν ότι η γυναίκα κωμικός δεν θα τις στοχοποιήσει για να βγάλει γέλιο, ακριβώς επειδή έχουν συνηθίσει να στοχοποιούνται από άντρες κωμικούς. Η κωμωδία – και ιδιαίτερα ο χώρος του σταντ-απ κόμεντι – αποτελεί ακόμη και σήμερα ένα ανδροκρατούμενο πλαίσιο. Αυτό μπορεί να έχει αν κάνει με την παρωχημένη ιδέα του χιούμορ ως ένα ξεκάθαρα αντρικό χαρακτηριστικό, όπως και της αντίληψης του στάντ-απ κόμεντι τα πρώτα χρόνια της εμφάνισής του ως μια «χυδαία» μορφή τέχνης – και άρα όχι ταιριαστή στο γυναικείο φύλο. Αυτή η συνθήκη παραμένει σύγχρονη, καθώς πολύ λίγες είναι οι γυναίκες κωμικοί που καταφέρνουν να λάβουν κάποια αναγνωσιμότητα. Έτσι είναι εύλογο ο γυναικείος πληθυσμός να αντιμετωπίζει το γυναικείο σταντ-απ κόμέντι ως έναν ασφαλή χώρο και την κωμικό ως μια προστατευτική παρουσία. Αυτή την στάση κρατούν και οι συμμετέχουσες, και εκφράζουν την δυσaráεσκεια τους με το συγκεκριμένο αστείο.

Ενδιαφέρον είναι και το σχόλιο της Ζ, η οποία φέρνει στην συζήτηση την έννοια του κόμπλεξ, των προσωπικών ανασφαλειών δηλαδή, της ίδιας της κωμικού. Σε αυτό

στηρίζεται το φαινόμενο του γυναικείου ανταγωνισμού και του girl-on-girl hate που ανέφερα παραπάνω. Μια γυναικά δηλαδή που έχει οποιοδήποτε πρόβλημα με τον εαυτό της, επιτίθεται σε άλλες γυναίκες ώστε να μην εστιάζει στην δική της ανασφάλεια. Απορρέον από το στερεότυπο της «γυναίκας πουτάνας», είναι και το στερεότυπο της γυναίκας η οποίας δεν μπορεί να φορέσει τα προκλητικά ρούχα (είτε λόγω της σωματικής της διάπλασης, είτε γιατί φοβάται την αντίδραση του κοινωνικού περίγυρου, είτε γιατί της απαγορεύεται από κάποιον -πατέρα ή σύζυγο-) και για αυτό σχολιάζει αρνητικά της γυναίκες που τα φορούν χωρίς να απολογούνται.

Χαρακτήρας κωμικού

Στα αποσπάσματα 18,19,20,21 και 22 οι ομάδες κάνουν λόγο για τον χαρακτήρα του/της κωμικού και κατά πόσο επηρεάζει την πρόσληψη ενός αστείου για αυτούς/αυτές.

Απόσπασμα 18 (ΟΜ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Λ «εγώ θα γυρίσω σε αυτό που είπα, ότι την κατσαρίνη την ξέρω (.) ξέρω τι πρεσβεύει και ένιωσα κατευθείαν ότι το λέει χιουμοριστικά, αλλά το ένιωσα επειδή την ξέρω» [...]

Γ «εγώ πιστεύω γενικά στην ευρεία εικόνα, [...] ειδικά όταν μιλάμε για κωμωδία θα ήθελα να δω και άλλα αστεία, την γκάμα του, τις θεματολογίες για να μπορέσω να καταλάβω το μήνυμα (.)είναι καλό χιούμορ; κακό;»

Ε «και η Χρύσα έχει ένα χιούμορ που εμείς το καταλαβαίνουμε, και δέχτηκε επίθεση από ένα φεμινιστικό κίνημα ενώ έχει δείξει πια είναι εδώ και τόσα χρόνια, το ότι είναι φεμινίστρια»

Απόσπασμα 19 (ΟΑ- 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «αν ένας άντρας είχε ακριβώς την ίδια σκοπιμότητα με την Χρύσα, τις ίδιες ηθικές αξίες πίσω από το κείμενό του, δεν θα έπρεπε να τον θεωρήσουμε μαλάκα [...] αν εγώ π.χ. είμαι εθελοντής (.) παλεύω για δικαιώματα και τα σχετικά, και μία φορά κάνω ένα αστείο και πω κάποια πουτάνα δ::εν αναιρεί όλα αυτά που έχω κάνει»

Στα παραπάνω αποσπάσματα, βλέπουμε μια ακόμη παράμετρο που επηρεάζει την αντίληψη του χιουμοριστικού λόγου από το κοινό, τον χαρακτήρα του/της κωμικού. Πολλά από τα συμμετέχοντα άτομα σημείωσαν ότι η πρόσληψη ενός αστείου από αυτά επηρεάζεται και από την γνώση ή μη της υπόλοιπης δουλειάς του/της κωμικού, καθώς και των ιδανικών που πρεσβεύει. Έως ένα σημείο και εγώ η ίδια αναγνωρίζει

την υποκειμενικότητα που μας διέπει ότι πρέπει μας ζητείτε να κρίνουμε «αντικειμενικά» τα λεγόμενα κάποιου/ας που συμπαθούμε ή -όταν μιλάμε για δημόσια πρόσωπα-κάποιοι/α που θαυμάζουμε. Θα συμφωνήσω επίσης με τον Σ στο απόσπασμα, καθώς φυσικά ένα και μόνο αστείο – ακόμη και αν είναι ατυχές ή προσβλητικό – δεν θα έπρεπε να χαρακτηρίσει τον/την κωμικό και να αμαυρώσει όλη του/της την πορεία στον χώρο. Όμως, αυτό δεν σημαίνει, πως πρέπει να «κάνουμε τα στραβά μάτια» και να μην ασκούμε εποικοδομητική κριτική στους/στις κωμικούς όταν προβληματιζόμαστε για τις θεματικές/λεξιλογικές και άλλες επιλογές που κάνει. Ακόμη περισσότερο εάν σεβόμαστε και εκτιμούμε έναν καλλιτέχνη/ μια καλλιτέχνίδα και θέλουμε να συνεχίσουμε να τους παρακολουθούμε χωρίς ηθικά αναστολές.

Απόσπασμα 20 (ΟΜ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Λ «πάντως το σταντ-απ κόμεντι επηρεάζεται και από αυτόν που θα τα πει (.) για τους μεγάλους λέω τώρα τους γνωστούς, γιατί:ί όταν πας κάπου ξέρεις τι απόψεις έχει, τον συγκεκριμένο ας πούμε δεν τον ξέρω (0.3) ας πούμε για τον Σεφερλή ξέρεις τι χιούμορ κάνει, ξέρεις ότι θα προσβάλει και λίγο (.) αντίθετα πας στην Μουτίδου ας πούμε που έχει κάνει ένα βίντεο αν θυμάστε που ήταν χιουμοριστικό – εγώ τουλάχιστον χιουμοριστικά το πήρα και πέσανε όλοι να την φάνε εμένα ας πούμε δεν με πείραξε κάτι, γιατί ήξερα τι πρεσβεύει, οπότε δεν προσβλήθηκα γιατί ήξερα ότι και αυτή όταν το έγγραφε χιουμοριστικά, δεν το έγγραφε για να προσβάλει»

Απόσπασμα 21 (ΟΑ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Κ «αυτό, ο Σεφερλής είναι και στον χώρο πάρα πολλά χρόνια και τον έχουμε αποδεχτεί ότι θα πει την μαλακία του και αυτό είναι»

Στα δύο παραπάνω αποσπάσματα, οι ομάδες αναφέρουν τον γνωστό Έλληνα κωμικό Μάρκο Σεφερλή, ως παράδειγμα. Όπως σημειώνουν, η απουσία επικριτικής κριτικής, οδηγεί σε κατάσταση όπως η κοινή αποδοχή του Μάρκου Σεφερλή όπως σημειώνει ο Κ στο απόσπασμα. Το γεγονός δηλαδή ότι κάποιος έχει χτίσει την καριέρα του στην γελοιοποίηση των πάντων (με αγαπημένους στόχους του συγκεκριμένου τις γυναίκες και την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα), δεν σημαίνει ότι είναι φρόνιμο να τον αφήνουμε να συνεχίζει την ίδια πορεία, απλώς επειδή «τον έχουμε μάθει» και «θα πει την μαλακία του και τι έγινε;». Αποτέλεσμα της ανεκτικότητας μας ως κοινό, είναι η διαιώνιση στερεοτύπων και βλαβερών πεποιθήσεων για ευάλωτες

κοινωνικές ομάδες και η προώθηση της γελοιοποίησης τους κεκαλυμμένη ως «διακωμώδηση» της κοινωνικής πραγματικότητας.

Επιπλέον, θα ήθελα να σχολιάσω την ιδέα της «προσωπικότητας» και των «ηθικών αξιών». Η θέση των κωμικών ως δημόσια πρόσωπα, κάνει την αναγνώριση της ιδεολογίας τους, περίπλοκη υπόθεση. Όπως σημείωσε και ο Σ στο απόσπασμα, πρέπει να διαπραγματευτούμε την σχέση «λέξεων» και «πράξεων». Γενικότερα σαν κοινωνία, τείνουμε να εστιάζουμε στις πράξεις και να θεωρούμε ότι από αυτές πρέπει να κρίνουμε το ποιόν κάποιου/α. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε, ότι για τα δημόσια πρόσωπα, η δημόσια σφαίρα αποτελεί χώρος εργασίας και διαφήμισης. Ότι κάνουν έχει επιρροή στην καριέρα τους. Οπότε δεν μπορούμε να παίρνουμε κάθε πράξη ως ειλικρινή έκφραση των ιδανικών τους. Παραδείγματος χάρη, αν εγώ κατακρίνω έναν κωμικό που κάνει ένα ομοφοβικό αστείο, κάποιος μπορεί να τον υποστηρίξει λέγοντας πως πήγε στο Pride, ανέβασε μια φωτογραφία στον Instagram με ένα ουράνιο τόξο για να γιορτάσει το Pride Month και έχει φίλους που είναι ΛΟΑΤΚΙ+ ΑΡΑ πως μπορεί αυτός ο άνθρωπος να είναι ομοφοβικός; Εύλογα, θα μπορούσα να πω εγώ, αφού είναι υποστηρικτής της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, γιατί επιλέγει να κάνει αστεία τα οποία στοχοποιούν και διαιωνίζουν προκαταλήψεις και στερεότυπα, που χρησιμοποιούνται εναντίον των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων καθημερινά, από «πραγματικά» ομοφοβικούς ανθρώπους; Γιατί δεν χρησιμοποιεί την πλατφόρμα του για να στηρίξει την κοινότητα και να συμβάλει στην δημιουργία ενός χώρου ασφαλή για όλους/όλες; Θέλω λοιπόν να πω, ότι θεωρώ φρόνιμο να αναγνωρίζουμε την σκοπιμότητα πίσω από τις πράξεις και τα λόγια των δημοσίων προσώπων και να σκεπτόμαστε κριτικά για αυτά.

Θέση του/της κωμικού

Στα αποσπάσματα 23 και 24, οι ομάδες διαπραγματεύονται το κατά πόσο ο/η κωμικός πρέπει να περνά τα μηνύματα που θέλει μέσα από την κωμωδία του/της ή αν θα πρέπει να κάνει της προθέσεις του/της ξεκάθαρες.

Απόσπασμα 23 (ΟΑ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ « όταν είσαι κωμικός όταν θες να θίξεις ένα κοινωνικά φαινόμενο, δεν μπορείς να σταματήσεις και να πεις ότι τώρα μιλάμε γιατί ταυτόχρονα δεν το περνάς τόσο ωραία στο κοινό (.) γιατί το κοινό είναι σε φάς::η α τώρα μιλάει σοβαρά, οκ ας χαζέψω (0.3) συν έχω παρατηρήσει σε πάρα πολύ κόσμο ότι

όταν του δίνεις μηνύματα μέσω της κωμωδίας, ακόμη και σε κόσμο που του είναι πολύ δύσκολο να δεχθεί οτιδήποτε το παίρνει καλύτερα αρχίζει και χτίζεται μέσα του»

Απόσπασμα 24 (ΟΓ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Α «είναι όμως η πρόθεση πάντα (0.2) γιατί θα μπορούσε να πει ότι ξέρω γω, έχει παραγίνει το κακό, θα μπορούσε να το πει ξεκάθαρα, γιατί αυτός γράφει το σενάριό του»

Σε αυτά τα δύο αποσπάσματα, βλέπουμε και πάλι δύο αντίθετες απόψεις. Ο Σ θεωρεί ότι εξ αιτίας της φύσης του χιουμοριστικού λόγου, ο/η κωμικός μπορεί – και πρέπει – να περνάει έμμεσα τα κοινωνικά μηνύματα που θέλει. Επιπλέον, θεωρεί ότι με αυτό τον τρόπο οι θέσεις του/της κωμικού περνούν και καλύτερα στο κοινό. Αντίθετα, η Α σημειώνει ότι από την στιγμή που ένας/μία σταντ-απ κωμικός γράφει το δικό του/της κείμενο – όπως συνηθίζεται- μπορεί να επιλέξει να αναφερθεί με μεγαλύτερη σοβαρότητα σε ένα κοινωνικό ζήτημα και να κάνει την θέση του ξεκάθαρη. Αν και αντιλαμβάνομαι την θέση του Σ, θα σημειώνα ότι ουκ ολίγες φορές έχω δει κωμικούς να προβαίνουν σε μικρά *rants*, σε σύντομες εκθέσεις ιδεών, για κάποιο θέμα της επικαιρότητας που τους/τις προβλημάτισε σε κάποιο σημείο της παράστασής τους. Έτσι μπορούν να συνδεθούν με το κοινό και να εκφραστούν ειλικρινά έξω από κανόνες. Γιατί μπορεί το σταντ-απ κόμεντι να αποτελεί ένα πιο ανοιχτό θεατρικό είδος και να συμπεριλαμβάνει τον αυτοσχεδιασμό, ας μην ξεχνάμε όμως ότι διέπεται από τους δικούς του κανόνες και οι κωμικοί συμμορφώνονται σύμφωνα με αυτούς.

Η δομή ενός αστείου, η διάρκεια του, τα γέλια που προσπαθεί να χτυπήσει ο/η κωμικός ανά λεπτό (*laughs per minute*) επηρεάζουν τον λόγο του/της και άρα ορίζουν τον τρόπο που με τον οποίο θα εκφραστεί.

Τα αποσπάσματα 25 και 26, αφορούν την ιδιαίτερη θέση που έχουν οι κωμικοί ως δημόσια πρόσωπα και την σχέση τους με το κοινό.

Απόσπασμα 25 (ΟΓ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Α «Με ποια λογική σκέφτηκες ότι μπορεί μια γυναικοκτονία να είναι αστεία; (0.2) μπορεί να υπάρχουν άτομα στο κοινό που έχουν χάσει δικούς τους.»

Απόσπασμα 26 (ΟΑ – 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ «αν εγώ παράδειγμα είμαι θύμα βιασμού (.) και κάνουμε ένα αστείο εδώ στην παρέα για βιασμό εγώ θα νιώσω::ω

Γ «μειονεκτικά»

Χ «όχι μειονεκτικά, ΣΚΑΤΑ, γιατί έχω υποστεί κάτι πολύ ψυχοφθόρο που μπορεί να μου έχει καταστρέψει όλη την ψυχολογική υπόσταση. Και εκεί νομίζω είναι το όριο του πόσα πράγματα μπορείς να πεις χιουμοριστικά και πόσα όχι (0.1) ξέρω γω»

Σ «όταν είσαι κωμικός όμως?»

Χ «εε αυτό είναι το δύσκολο»

Σε αυτά τα αποσπάσματα, τα συμμετέχοντα άτομα φέρνουν στην συζήτηση έναν από τους πιο ενδιαφέροντες άξονες αυτού του ζητήματος κατά την γνώμη μου. Η θέση του/της κωμικού ως άτομο που βρίσκεται πάνω σε μία σκηνή, κρατά ένα μικρόφωνο και κοιτάει το κοινό που βρίσκεται «από κάτω», είναι πού ιδιαίτερη. Είναι μεν ευάλωτη, καθώς ο/η κωμικός στέκεται μόνος/μόνη μπροστά σε ένα πλήθος ανθρώπων και ουσιαστικά περιμένει το χειροκρότημα ή την αποδοκιμασία του, από την άλλη του/της δίνει και δύναμη και επιρροή. Απώτερος σκοπός του είναι να κάνει το κοινό να γελάσει. Η υποκειμενικότητα του χιούμορ όμως καθιστά την επίτευξη αυτού του σκοπού περίπλοκο ζήτημα. Ο/Η κωμικός γράφει και παρουσιάζει ένα κείμενο που θεωρεί ότι θα προσληφθεί θετικά από το κοινό, φυσικά δεν είναι πάντα επιτυχημένο και πολλές φορές αστεία, bits ή και ολόκληρες παραστάσεις «πεθαίνουν». Το ρίσκο γίνεται ακόμη μεγαλύτερο, όταν ο/η κωμικός αποφασίζει να χρησιμοποιήσει πιο αμφιλεγόμενη θεματολογία – όπως βλέπουμε σε αυτά τα αποσπάσματα. Ένα κομμάτι αυτού του ρίσκου που όμως πολλές φορές παραβλέπουμε είναι τα ποικίλα βιώματα του κοινού. Φυσικά και ένας/μία κωμικός δεν μπορεί να γνωρίζει τα triggers κάθε προσώπου – και ούτε χρειάζεται να τα γνωρίζει – αλλά θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός/προσεκτική στις επιλογές του, ώστε να μην μετατρέψει την παράσταση του σε ακούσια επίθεση.

Μία δήλωση που αφορά την υποκειμενικότητα στο χιούμορ και μου κίνησε ιδιαίτερα το ενδιαφέρον είναι η παρακάτω.

Το παρακάτω απόσπασμα, ο Σ εκφράζει μία άποψη σε σχέση με την χρήση της λέξης πουτάνα, από τον ίδιο, ανάλογα με την σχέση που έχει με μία γυναίκα.

Απόσπασμα 27 (ΟΑ – 2^ο ΒΙΝΤΕΟ-ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «είναι και το πλαίσιο, δηλαδή τώρα καλή ώρα δεν θα πάω στην φίλη μου την Σοφία που την γνώρισα σήμερα να της πω έχεις ντυθεί πουτάνα με φτερά /heh/ (.) αν είχα μια αδερφή ή φίλη επειδή ξέρει ότι δεν την θεωρώ πουτάνα (0.2) it's totally ok»

Εδώ η κουβέντα ξεφεύγει από την σφαίρα του/της επαγγελματία κωμικού και εστιάζει στο διαπροσωπικό πλαίσιο της παρέας. Ο χαρακτηρισμός της πουτάνας, γίνεται ένας όρος που χρησιμοποιούμε με οικεία μας πρόσωπα, τα οποία αναγνωρίζουν ότι δεν χρησιμοποιείται αρνητικά, αλλά με τρόπο χαϊδευτικό. Σε αυτό το πλαίσιο η λέξη πουτάνα μπορεί να σημαίνει ό,τι θέλει ο ομιλητής. Από την στιγμή δηλαδή που ο Σ λέει ότι δεν θεωρεί την αδερφή/την φίλη του πουτάνα, άρα αν την αποκαλέσει έτσι εννοεί κάτι άλλο, ένα μη αρνητικό ορισμό. Ενώ δεν θα την χρησιμοποιήσει σε μια κοπέλα που δεν ξέρει καλά, μάλλον γιατί θα φοβηθεί ότι δεν θα καταλάβει τον όρο όπως τον εννοεί ο ίδιος. Αν και δεν μας εξήγησε, τότε και γιατί θα χαρακτήριζε μια κοντινή του γυναίκα με αυτόν τον όρο.

Λειτουργίες της σταντ-απ κωμωδίας

Στα αποσπάσματα 28,29 και 30 οι ομάδες συζητούν για τις λειτουργίες της σταντ-απ κωμωδίας, ως μέσο σάτιρας της επικαιρότητας και κοινωνικής κριτικής.

Απόσπασμα 28 (ΟΓ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Η «το σταντ είν::αι (0.5) ουσιαστικά λένε καυστικά αστεία (0.2) σε-για κάποια θέματα τα οποία συνήθως είναι ταμπού, δεν τα συζητάς (0.2) ή τουλάχιστον δ::εν (0.3) δεν /heh/. Και φαντάζομαι ότι αυτός ο άνθρωπος για να βγάλει την παράσταση του σκέφτεται πια θέματα είναι επίκαιρα και είναι και καυστικά(;) θα πούμε αυτό, θα το σατιρίσουμε»

Α « γενικά πιστεύω ότι στο σταντ-απ κόμεντι μπορείς να το κάνεις αυτό (.) δηλαδή να σατιρίσεις κάτι-ένα κοινωνικό θέμ:α- για να περάσει έμμεσα ξέρεις την άποψή του ή ένα μήνυμα»

Απόσπασμα 29 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Λ « και πάνω σε αυτό, η κωμωδία είναι μία μορφή τέχνης που μπορεί ν::α καυτηριάσει θέματα»

Γ «και ανέκαθεν έχει χρησιμοποιηθεί έτσι (0.2) μέσω αυτής κάποιος να πάρει θέση για σοβαρά θέματα είτε κοινωνικά, πολιτικ::ά και τα λοιπά»

Απόσπασμα 30 (ΟΑ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Γ «πάντως σιγουρά το σταντ απ για μένα είναι τρόπος που μπορείς ν::α δημιουργείς μια τριβή με αυτά τα θέματα που πρέπει να συζητιούνται [...] πρέπει να τα θίγουμε αυτ- γιατί αν δεν τα θίγεις αυτά τα θέματα σε καθημεριν::ή (.) τριβή με ανθρώπους (0.2) γιατί πολύς κόσμος πηγαίνει και βλέπει σταντ-απ κομεντι, αυτά τα θέματα αν δεν τα θίγουμε όντως και να αναγνωρίζουμε όντως ότι συμβαίνουν τώρα αυτή τη στιγμ::ή (.) το ξεχνάμε»

Σε αυτά τα αποσπάσματα βλέπουμε ότι παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις για τον θέμα των ορίων και το (μη) αποδεκτό χιούμορ, όλες οι ομάδες αντιμετωπίζουν την κωμωδία και το σταντ-απ κόμεντι ως ένα εργαλείο κοινωνικής τοποθέτησης (και

κριτικής θα πρόσθετα εγώ). Η επικαιρότητα αποτελεί βασικό κομμάτι του σταντ-απ, καθώς ο/η κωμικός, επιδιώκει να συνδεθεί, να ταυτιστεί με το κοινό. Για να το κάνει αυτό, εστιάζει συχνά σε κοινές εμπειρίες (της παιδικής-εφηβικής-ενήλικης ζωής) που φυσικά επηρεάζονται από τα κοινωνικοπολιτικά πλαίσια και χρησιμοποιεί την επικαιρότητα ως «κοινή γνώση». Έτσι, του/της δίνετε η δυνατότητα να σχολιάζει ζητήματα κοινωνικής φύσης και να προωθεί με μια έννοια την προσωπική του/της άποψη. Επιπλέον, θα ήθελα να σημειώσω ότι το σχόλιο της Γ στο απόσπασμα 27, σίγουρα ισχύει όσον αφορά την ιστορία του σταντ-απ κόμεντι. Ας μην ξεχνάμε ότι κάποιοι από τους πιο σημαντικούς και σταντ-απ κωμικούς που επηρέασαν σημαντικά την πορεία του είδους, χαρακτηρίζονται ως ριζοσπαστικοί, κοινωνική κριτικοί που δεν δίσταζαν να μοιραστούν την ιδεολογία τους για όλα τα ζητήματα του δημόσιου βίου και να ασκίσουν σφοδρή κριτική σε πρόσωπα και καταστάσεις (βλ. George Carlin, Lenny Bruce, Mort Sahl).

Εξέλιξη του Χιούμορ

Στα αποσπάσματα που ακολουθούν (31,32 και 33), οι ομάδες μέσα από την συζήτηση που προκύπτει από το 1^ο βίντεο, μιλούν για το πώς το Χιούμορ έχει αλλάξει τα τελευταία χρόνια, τι επιπτώσεις έχει αυτή η αλλαγή κατά την γνώμη τους και ποιοι λόγοι συμβάλλουν στην εξέλιξη του Χιουμοριστικού Λόγου στο ελληνικό πλαίσιο.

Απόσπασμα 31 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ « βλέπουμε όμως ότι το χιούμορ αλλάζει, δηλαδή η Φώτο Μπαρτζώκα του 2000 δεν έχει καμία σχέση με την Χρύσα Ρόπα του 2022, που είναι γραμμένη από τον ίδιο (σεναριογράφο) (.) βλέπουμε ότι το χιούμορ είναι πολύ περιορισμένο, δεν απλώνεται, φοβάται να ανοιχτεί, φοβάται να θίξει θέματα»

Απόσπασμα 32 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «γιατί όμως ο Σεφερλής έπαιζε επί ποσά χρονιά στην τηλεόραση, ενώ το Σούπερ Μάμι κόπηκε στο δεύτερο επεισόδιο; (0.2) που δεν μπορείς να πεις ότι το χιούμορ του έχει αλλάξει ιδιαίτερα»

Γ «γιατί υπήρξαν κάποιες ενστάσεις (.) από την δημοσία σφαίρα, οι οποίες ήταν πιο politically correct, υπήρξαν διαφορά κινήματα που το επηρέασαν αυτό, το metoo, υπήρξε εξέλιξη γενικότερα, στο κατά πόσο μειονότητες και κοινωνικές ομάδες μπόρεσαν στην διαδικασία να πούνε αυτό αυτό και αυτό εμένα με πειράζει για τον τάδε τάδε λόγο (0.2) και άρχισε λίγο όλο το υπόλοιπο περιβάλλον να προσαρμόζεται σε αυτό»

Απόσπασμα 33 (ΟΑ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ « παρατηρώ ότι όσο περνάει ο καιρός (.) και μεν κάποια πράγματα έχουν μαζευτεί, έχουμε σταματήσει να είμαστε όλοι μικροί επίδοξοι Σεφερλίδες σε αυτή την χώρα /heh/ αλλά έχει αρχίσει να γίνεται και πιο καταπιεστικό, δηλαδή δεν μπορείς να πεις την λέξη πουτάνα γιατί είναι σαν να λες την άλλη την γυναίκα πουτάνα-μα δεν είναι αυτό»

Στα παραπάνω αποσπάσματα, περνάμε στην διαπραγμάτευση της πολιτικής ορθότητας σχετικά με την εξέλιξη της κωμωδίας στο ελληνικό πλαίσιο. Στα αποσπάσματα και βλέπουμε μια πιο θετική τοποθέτηση για την εξέλιξη του χιούμορ καθώς από την μία η Γ θέτει ο ζήτημα της διεκδίκησης του σεβασμού από κινήματα ιστορικά καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων. Είναι γεγονός πως η γενικότερη προοδευτικότητα σε θέματα κοινωνικής κακομεταχείρισης και αποκλεισμού, έχει συμβάλει στην μετατροπή του σταντ-απ κόμεντι σε έναν πιο ασφαλή χώρο για όλ@. Σε γενικές γραμμές, δεν είναι αποδεκτό ένας/μία κωμικός να στοχοποιεί ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, και αν το κάνει είναι πολύ πιθανό πως θα υπάρξει κατακραυγή κυρίως μέσω των Μέσων Μαζικής Δικτύωσης. Κάτι παρόμοιο σημειώνει και ο Σ στο απόσπασμα αν και φαίνεται να θεωρεί την παρούσα κατάσταση ως «καταπιεστική». Τονίζει την θετική εξέλιξη των κωμικών, από το μοντέλο του Σεφερλή σε κάτι πιο εκλεπτυσμένο ή ευφυές, όμως δεν συμφωνεί και με την οριοθέτηση του λόγου τους.

Ο Σ στο απόσπασμα έχει μια κάπως διαφορετική άποψη. Χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα δύο χαρακτήρες του ίδιου δημιουργού -από μια σειρά του 2001 και από μια σειρά του 2022- βαπτίζει την σημερινή κωμωδία ως «περιορισμένη». Για να καταλάβουμε καλύτερα τον συλλογισμό του, καλό θα ήταν να αναλύσουμε το παράδειγμά του. Οι χαρακτήρες που αναφέρει προέρχονται από δύο σειρές το Αλέξανδρου Ρήγα, τους Στάβλους της Εριέτας Ζαίμη (2002-2004) και την Τούρτα της Μαρίας (2020-2022). Η δύο σειρές είναι εντελώς διαφορετικές και αν και οι δύο είχαν σχετική απήχηση στο ευρύ κοινό, οι θαυμαστές του Ρήγα και οι φανς των παλαιότερων του σειρών ήταν απογοητευμένη με την καινούρια του δουλειά, καθώς δεν την βρήκαν το ίδιο αστεία και διασκεδαστική. Κάποια άτομα λοιπόν θεωρούν ότι το χιούμορ του Ρήγα είναι πλέον υπερβολικά ασφαλές – και άρα βαρετό – εξ αιτίας της εξέλιξης του χιουμοριστικού λόγου σε πιο PC μονοπάτια. Εγώ θα ήθελα εδώ να σημειώσω, ότι θεωρώ πολύ σημαντικό να προσπαθούμε να ξεφεύγουμε από την υποκειμενικότητα μας και να ασκούμε κριτική σε πράγματα που αγαπάμε. Αν και μεγάλη θαυμάστρια των Στάβλων, δεν μπορώ να κρύψω ότι υπάρχουν πολλές πτυχές του σεναρίου που θεωρώ από προβληματικές (π.χ. γελοιοποίηση της αντρικής σεξουαλικής παρενόχλησης και της παιδοφιλίας) έως και πολύ προσβλητικές (το επεισόδιο της δεύτερης σεζόν όπου οι κρατούμενες προσπαθούν να πείσουν έναν

undercover δικαστή ότι ο πρόεδρος των φυλακών είναι ομοφυλόφιλος ώστε να μην αντιληφθεί την σεξουαλική του σχέση με μία κρατούμε, που είναι γεμάτο με όλα τα βλαβερά στερεότυπα περί ομοφυλοφιλίας της ελληνικής κοινωνίας). Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν την θεωρώ μια προοδευτική σειρά για την εποχή της, ειδικά σε θέματα σωφρονισμού και γυναικείας αλληλεγγύης. Η εξέλιξη όμως της κωμωδίας σε μια πιο συμπεριληπτική μορφή, δεν σημαίνει ότι η κωμωδία σήμερα «φοβάται» να θίξει κοινωνικά ζητήματα. Αντίθετα, μαθαίνει πως θα μιλήσει για αυτά μαζί με τους άμεσα επηρεαζόμενους και όχι εις βάρος τους.

Η σημασία του περικειμένου – Context

Τα δύο παρακάτω αποσπάσματα, αφορούν το ζήτημα του περικειμένου στον χιουμοριστικό λόγο. Οι ομάδες συζητούν για το περικείμενο, με την έννοια την υπόλοιπης παράστασης σε σχέση με το απόσπασμα που παρακολουθούν καθώς και με την έννοια του συνόλου της εικόνας ενός/μιας κωμικού.

Απόσπασμα 34 (ΟΜ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Λ «αν ας πούμε αυτά τα κείμενα, δεν τα είχαν πει και τα είχαμε σε χαρτί να τα διαβάσουμε χωρίς να ξέρουμε ποιος το έχει γράψει, φύλο ηλικία το ένα το άλλο, θα μας επηρέαζε τόσο πολύ»

Ν «δεν θα ήταν τόσο αστείο ρε συ»

Λ «ναι αλλά θα μας πείραζαν αυτές οι λέξεις?»

Σ «θα μας πείραζαν αν τις βλέπαμε χωρίς context»

Γ «context μπορεί να είναι και η φωνή και η χροιά και το timing»

Απόσπασμα 35 (ΟΑ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Σ «είναι κατι που έχει πει μέσα σε ένα σύνολο πραγμάτων το οποίο δίνει και άλλο νόημα»

Χ «μπορεί ας πούμε πιο μετά να αναφέρετε στον σεξισμό και να το αναίρει όλο αυτό»

Σ «όλα δειχνουν μια σκοπιμότητα, η χροια, ο τροπος, αν θα το ξαναπει που θα κοιτάξει όλα»

Ένα ακόμη κομμάτι συζήτησης είναι η έννοια του περικειμένου. Στα παραπάνω αποσπάσματα βλέπουμε ότι τα συμμετέχοντα άτομα αναφέρονται στο context με δύο τρόπους. Στο πρώτο απόσπασμα με την έννοια των μη λεκτικών στοιχείων ενός αστείου (χροιά, timing, ηχόχρωμα κτλ) και στο δεύτερο ως ολόκληρη την παράσταση μέρος της οποίας είναι το βίντεο ερέθισμα. Και οι δύο αυτές οπτικές έχουν πολύ

μεγάλη σημασία στην αντίληψη ενός αστείου καθώς, απαντώντας και στην ερώτηση του Λ, οι γραμμένες λέξεις δεν μπορούν να μεταφέρουν την τον ειρωνικό τόνο, τις κινήσεις του σώματος, το βλέμμα του/της κωμικού. Όλα αυτά τα στοιχεία συνοδεύουν τις λεξιλογικές επιλογές και στηρίζουν τον χιουμοριστικό λόγο. Επιπλέον, εξ αιτίας της παράδοσης των σταντ-απ κωμικών να επιστρέφουν κατά την διάρκεια μιας παράστασης σε αστεία που προ είπαν, κάποιες φορές η παρακολούθηση ολόκληρης της παράστασης μπορεί να είναι απαραίτητη για την σωστή κατανόηση ενός αστείου.

«Όρια» στον Χιουμοριστικό Λόγο

Τα αποσπάσματα 36,37,38 και 39, οι ομάδες εκφράζουν τις απόψεις τους πάνω στα «όρια» στον χιουμοριστικό λόγο, την ύπαρξη και την χρησιμότητά τους.

Απόσπασμα 36 (ΟΓ - 3^ο Ερέθισμα Κείμενα)

Η «νομίζω στην κοινωνία -στην Ελλάδα απλώς δεν συμφωνούμε για το ποια είναι τα όρια του χιούμορ και τι πρέπει, ποια θέματα πρέπει να συζητήσουμε και να παίρνουμε στα σοβαρά και ποια άλλα μπορούμε να τα σατιρίσουμε»

Σ «τα όρια δεν είναι τόσο στο τι θα πεις αλλά στον τρόπο που θα τα χρησιμοποιήσεις»

Χ «ναι βασικά αυτό θα έλεγα και εγώ, ο τρόπος»

Κ «ο καθένας με βάση τα δικά του βιώματα, έχει τα προσωπικά του όρια»

Απόσπασμα 37 (ΟΓ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Η «καταρχάς πρέπει να δούμε ότι αυτή η γυναίκα (.) αυτή είναι η δουλειά της πληρώνεται από αυτό . Επίσης επειδή ανεβάνει πάνω στην σκηνή έχει δημόσιο λόγο, θεωρώ ότι σε τέτοιες δουλειές θα πρέπει να υπάρχουν κάποια πρωτόκολλα όχι νομοί ας πούμε- πρωτόκολλα για την δουλειά που θα έπρεπε να ακυρώνουν κάποια θέματα που δεν θα έπρεπε να τα θίξουν για να μην επηρεάσουν γιατί έχει δημόσιο λόγο»

Α «ένας κώδικας δεοντολογίας ας πούμε»

Η «όπως υπάρχει για τους δημοσιογράφους»

Απόσπασμα 38 (ΟΓ - 2^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Β «να υπήρχαν κάποια φίλτρα»

Α «τύπου όταν γράφουν ένα σενاريو, το δείχνουν σε κάποιο άλλο άτομο να τους πει μια γνώμη»

Σε αυτά τα αποσπάσματα, βλέπουμε τις απόψεις των συμμετεχόντων/ουσών για τα “όρια” στην κωμωδία. Στο 38ο και 39ο απόσπασμα, οι φοιτήτριες της ΟΓ μιλούν για την πιθανή ύπαρξη ενός “πρωτοκόλλου” που θα λειτουργούσε ως κώδικας δεοντολογίας για τους/τις κωμικούς. Καθώς κάτι τέτοιο δεν υφίσταται αυτή τη στιγμή, είναι αρκετά δύσκολο να σκεφτούμε το πως θα λειτουργούσε ένα τέτοιο σύστημα, πως θα καθιερωνόταν, από ποιους και με ποιο τρόπο θα ανανεωνόταν για να ταιριάζει με τις κοινωνικές εξελίξεις. Πιθανώς θα μπορούσε να λειτουργεί ένας οργανισμός όπως το Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών, το οποίο έχει και την αρμοδιότητα της πειθαρχίας των ηθοποιών και μπορούν να αποβάλλουν από το Σωματείο μέλη που δεν φέρονται σύμφωνα με τους κανόνες. Ένα τέτοιο Σωματείο, ίσως θα μπορούσε να ελέγχει τα κείμενα των κωμικών και να θέτει παράγοντες ή θεματολογίες που θα πρέπει να αντιμετωπίζονται με ιδιαίτερη προσοχή. Βλέπουμε, πάντως πως η συγκεκριμένη ομάδα, αναγνωρίζει την ανάγκη κάποιων ορίων στην κωμωδία εξ αιτίας του δημοσίου βήματος που έχουν οι κωμικοί και της επιρροής που μπορούν να ασκήσουν στην κοινή γνώμη και στην διατήρηση και διαιώνιση στερεοτύπων.

Απόσπασμα 39 (ΟΑ - 1^ο ΒΙΝΤΕΟ ΕΡΕΘΙΣΜΑ)

Χ «τα όρια είναι πάρα πολύ υποκειμενικά οπότε δεν μπορώ να σου πω ότι είναι εκεί (0.2) αλλά σε καμία περίπτωση αυτό δεν ξεπερνάει όρια, τουλάχιστον τα δικά μου (.) ή αν ξεπερνάει τα όρια, σημαίνει ότι έχουν κατέβει πολύ τα όρια /heh/ ότι έχουμε θέσει πάρα πολύ την πολιτική ορθότητα στον χιουμοριστικό λόγο»

Αντίθετα στο 39ο απόσπασμα, οι φοιτητές της ΟΑ τονίζουν την σημασία του τρόπου που θα ειπωθεί ένα αστείο, σε αντίθεση με την θεματική του. Είναι μια άποψη που εκφράζουν έντονα στην συζήτηση τους, σε διάφορα σημεία, και έρχεται σε μία αντίθεση με τις φοιτήτριες της ΟΓ. Κατά την γνώμη μου, η έννοια του “τρόπου” σε αυτό το πλαίσιο, είναι αρκετά αόριστη και οι ίδιοι οι φοιτητές δεν είναι ιδιαίτερα ξεκάθαροι για την σημασία της. Ο “τρόπος” που εκφέρεται ένα αστείο, μπορεί να είναι τα πάντα από την χροιά της φωνής, τις συγκεκριμένες λέξεις που θα χρησιμοποιήσει ο/η κωμικός, την γλώσσα του

σώματος. Όμως, όλα αυτά περικλείουν την θεματική και το περιεχόμενο του κειμένου, δεν τα αντικαθιστούν.

Η έννοια της Πολιτικής Ορθότητας

Στα αποσπάσματα 40 και 41, οι ομάδες αφού έχουν διαβάσει τα κείμενα που αποτελούν το 3^ο ερέθισμα, συζητούν για την πολιτική ορθότητα, τις επιπτώσεις της και την χρησιμότητά της.

Απόσπασμα 40 (ΟΑ -3^ο Ερέθισμα Κείμενα)

Χ « εμένα η μοναδική μου αντίρρηση με το politically correct ας πούμε, είναι ότι κάποιες φορές δίνουμε πολύ βάση στο πως θα μιλήσεις τι λέξεις θα χρησιμοποιήσεις ξέρω γω και χάνεται η ουσία (0.2) γιατί έχω γνωρίσει άτομα που να μιλάνε πολύ politically correct ας πούμε αλλιώς να μην το πιστεύουν»

Γ « απλά τελικά δεν ξέρω αν η ΤΟΣΗ προσοχή πίσω από την κάθε λέξη (.) βοηθάει τελικά στο τι είμαστε»

Σ « αν και θεωρώ ότι είναι σημαντικό και πολλές φορές θα είμαι και εγώ αυτός που θα διορθώσει κάποιον, πολλές φορές χάνουμε το νόημα (0.3) θα καταλήξουμε όλοι να μην μιλάμε αλλά από μέσα μας αντιδραστικά να έχουμε άλλες αξίες»

Χ «και κάπως μας αποσπά (η πολιτική ορθότητα) από τα πραγματικά προβλήματα»

Απόσπασμα 41 (ΟΜ – 3^ο Ερέθισμα Κείμενα)

Ε «είναι και ότι κάποιος έχει πάρει το politically correct και το τραβάν από τα μαλλιά παρεξηγούνται με του πάντες κα τα πάντα, και εγώ είμαι υπέρ αλλά όταν ο άλλος το λέει με ωραίο τρόπο και όχι για να θίξει κάποιον»

Γ «αυτό είναι το θέμα, ότι πλέον το έχουμε μπερδέψει, θα θιχτούμε για θρησκευτικά, κοινωνικά, πολιτικά, εθνικά/εθνικιστικά»

Γ «ειδικά πλέον βλέπουμε πιο πολύ αυτήν την- αυτές τις απόπειρες να διεκδικηθούν κάποια δικαιώματα, να τεθούν κάποια όρια ακόμα και στο χιούμορ, και πιάνονται κάποιοι που γεννήθηκαν για να θίγονται από το κάθε τι και αυτό έχει σοβαρή συνέπεια και στην κωμωδία [...]»

Σ «εγώ προβληματίζομαι για το κατά ποσό όλη αυτή η κατάσταση μπορεί να θέσει ένα υγιές πλαίσιο του τι είναι politically correct, γιατί αυτό που συμβαίνει αυτή την στιγμή δεν είναι υγιές ρε παιδιά»

Στα παραπάνω αποσπάσματα, τα μέλη των δύο ομάδων, παρουσιάζουν τους “κινδύνους” της πολιτικής ορθότητας. Φαίνεται να αντιλαμβάνονται την πολιτική ορθότητα ως μια ιδεολογία, που στηρίζεται στην υπερβολική προσοχή στην έκφραση και τις λεξιλογικές επιλογές. Θεωρούν λοιπόν συνέπεια αυτού, την αγνόηση των “πραγματικών προβλημάτων”. Δημιουργείται αμέσως ένας διαχωρισμός ανάμεσα στα προβλήματα του “πραγματικού” κόσμου και τα προβλήματα του “μη πραγματικού”, που αφορούν τις λεξιλογικές επιλογές των ανθρώπων. Αυτό στηρίζει την άποψη, ότι ο λόγος δεν αποτελεί κομμάτι του πραγματικού κόσμου, δεν έχει συνέπειες και επιπτώσεις.

Επιπλέον, γίνεται λόγος και για τον φόβο της αρνητικής επιροής που μπορεί να έχει η πολιτική ορθότητα στην κωμωδία. Όπως αναφέρθηκε και σε παραπάνω αποσπάσματα (31,33), κάποιοι/ες από τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, θεωρούν ότι με την πάροδο του χρόνου, το χιούμορ εξελίσσεται ώστε να συμμορφώνεται με τους “κανόνες” της πολιτικής ορθότητας και αυτό δημιουργεί κωμικούς που “φοβούνται να αγγίξουν κάποια θέματα”. Αυτή η άποψη, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την παραπάνω θέσω των φοιτητριών της ΟΓ (απόσπάσματα 38,39), που βλέπουν τους περιορισμούς της πολιτικής ορθότητας στην κωμωδία θετικούς, και όχι ως πιθανό κίνδυνο για τον χιουμοριστικό λόγο. Αυτές οι δύο οπτικές αποτελούν το μεγαλύτερο κομμάτι της συζήτησης γύρω από το θέμα της πολιτικής ορθότητας στην κωμωδία. Καθώς το ζήτημα είναι ενεργό, είναι δύσκολο να δοθεί απόλυτο δίκιο σε μία μόνο από τις δύο. Πάντως, η διεύρυνση του cancel culture και των social media, καθώς και η εξέλιξη όλων των κινημάτων κοινωνικής ισότητας, δείχνουν πως οι κωμικοί θα αναγκαστούν αν συμμορφωθούν με τις νέες τάσεις και να είναι περισσότερο προσεκτικοί/ες στην συγγραφή των κειμένων τους. Το κατά πόσο αυτή η κατάσταση θα έχει πραγματικά αρνητικές συνέπειες για τον χιουμοριστικό λόγο, θα το ανακαλύψουμε στο μέλλον.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, διερευνήθηκαν οι στάσεις των ελληνόφωνων φοιτητών και φοιτητριών σχετικά με τον χιουμοριστικό λόγο και την πολιτική ορθότητα.

Με βάση τα δεδομένα που παρουσιάστηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, τα ευρήματα έδειξαν ότι οι γυναίκες φοιτήτριες και οι άντρες φοιτητές αντιμετώπισαν τα συγκεκριμένα κωμικά αποσπάσματα αλλά και τις έννοιες του χιούμορ και της πολιτικής ορθότητας με ποικίλους τρόπους. Γενικότερα, όλοι οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες φάνηκαν να αντιλαμβάνονται την σημασία της κωμωδίας στην ζωή μας και εξέφρασαν την ανάγκη διατήρησης και προστασίας της. Αναγνώρισαν επίσης την θέση της ως μέσο κοινωνικής κριτικής και σχολιασμού της επικαιρότητας, καθώς και τόνισαν την θέση των κωμικών ως σημαντικών καλλιτεχνών για την κοινωνική πραγματικότητα και εξέλιξη.

Οι φοιτήτριες της ΟΓ, σημείωσαν ως μη αποδεκτά στον χιουμοριστικό λόγο, τα αστεία αυτά που διαιωνίζουν βλαβερά στερεότυπα για κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες, καθώς και αστεία που θίγουν με άκομψο τρόπο και χωρίς την απαραίτητη ευαισθησία σοβαρά κοινωνικά ζητήματα. Οι συμμετέχοντες φοιτητές αντιμετωπίζουν τον χιουμοριστικό λόγο με μεγαλύτερη ελευθερία, οι περισσότεροι δεν οριοθέτησαν το χιούμορ και τόνισαν την σημασία της σάτιρας ως μέσο κοινωνικής αφύπνισης. Προτιμούν να μην θέτουν όρια στο σταντ-απ κόμεντι, και εστιάζουν στον τρόπο που θα γραφεί και θα ειπωθεί ένα αστείο, παρά στην θεματική και τις λεξιλογικές επιλογές του/της κωμικού.

Όσον αφορά όμως την έννοια της πολιτικής ορθότητας και την σχέση της με τον χιουμοριστικό λόγο, οι απόψεις διαφέρουν. Οι φοιτήτριες ήταν γενικώς πιο δεκτικές προς τα οφέλη που μπορεί να έχει για την κοινωνική ισότητα και την ισοπέδωση των ανισοτήτων η ύπαρξη της πολιτικής ορθότητας στην κωμωδία. Επιπλέον, οι φοιτήτριες της ΟΓ ήταν και οι μόνες συμμετέχουσες που κάλεσαν για την ύπαρξη ενός κώδικα δεοντολογίας – που δεν υπάρχει για τους/τις κωμικούς- που θα ασκεί κάποιο έλεγχο στις θεματικές και λεξιλογικές επιλογές των κωμικών. Αντίθετα, οι φοιτητές που πήραν μέρος στην έρευνα εξέφρασαν μεγαλύτερη διστακτικότητα και τόνισαν

τους πιθανούς κινδύνους που μπορεί να έχει η πολιτική ορθότητα στην κωμωδία. Αναφέρθηκαν στην υπερβολική προσοχή που δίνεται στις μέρες μας, στις λέξεις που θα χρησιμοποιήσει ένας/μία κωμικός, και όχι στον τρόπο, το ύφος και κυρίως το μήνυμα που θέλει να περάσει.

Αν και στο ελληνικό πλαίσιο το σταντ-απ κόμεντι αποτελεί ένα ανεξερευνήτο επιστημονικό πεδίο, στον αγγλόφωνο κόσμο, μία εικοσιπενταετία ως αντικείμενο ακαδημαϊκής έρευνας. Στην Ελλάδα, οι κάποιες έρευνες πάνω στο σταντ-απ κόμεντι, έχουν περιοριστεί στην καταγραφή της ιστορίας του συγκεκριμένου είδους κωμωδίας στην χώρα μας. Αντίθετα στο εξωτερικό, το ερευνητικό πεδίο έχει προχωρήσει και σε άλλες αναλύσεις. Η πρώτη εργασία που έγινε το 1991 από τον Oliver Double αφορούσε την μελέτη των τριών μεγαλύτερων παραδόσεων του βρετανικού σταντ-απ κόμεντι. Από τότε, το σταντ-απ κόμεντι έχει υπάρξει επίκεντρο ανθρωπολογικών και κοινωνιολογικών αναλύσεων. Σημαντικές είναι οι έρευνες, όπως αυτή του Daube Matthew(2009), που ασχολείται με την ιστορία των Αφροαμερικάνων κωμικών στην Αμερική και την ενσωμάτωση της Αφροαμερικάνικης κουλτούρας στον χιουμοριστικό λόγο και την κωμική παράδοση της χώρας και η διατριβή της Seizer Susan (2010), σχετικά με την χρήση της «αισχροτήτας» και της «χυδαιότητας» από τους/τις σταντ-απ κωμικούς μέσα από τις βωμολοχίες και την λογοκρισία. Επιπλέον, έχουν γίνει αναλύσεις πάνω στις τεχνικές και τις διάφορες μεθόδους που χρησιμοποιούν οι σταντ-απ κωμικοί (Ηλιάδης,2016).

Έρευνες σχετικά με την πρόσληψη του χιούμορ έχουν επίσης διεξαχθεί σε διεθνές επίπεδο. Μία έρευνα που έγινε το 1991 και 1992 (αυτή την εποχή το θέμα της πολιτικής ορθότητας στα πανεπιστήμια, αποτελεί πολύ σημαντικό ζήτημα· βλ. ενότητα 2.1) σε ένα πανεπιστήμιο του Καναδά. Η έρευνα έγινε σε κάποια μέλη του συνόλου των καθηγητών του πανεπιστημίου, και αφορούσε τις απόψεις των γυναικών και των αντρών καθηγητών σε σχέση με την πολιτική ορθότητα. Οι άντρες καθηγητές ένιωθαν περισσότερο απειλούμενοι από την εξέλιξη της πολιτικής ορθότητας στις πανεπιστημιούπολεις και ήταν πιο έντονα εναντίον του φαινομένου. Αντίθετα οι γυναίκες καθηγήτριες είχαν πιο θετική στάση, τόσο απέναντι προς την πολιτική ορθότητα, όσο και σε μια μορφή λογοκρισίας (Lalonde, R.N., Doan, L., Patterson, L.A. (2000).

Το ζήτημα της πολιτικής ορθότητας όμως, αν και αποτελεί σημαντικό κομμάτι διαφόρων επιστημονικών πεδίων σε διεθνές επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες, η σχέση του με το χιούμορ δεν έχει εξερευνηθεί εκτενώς. Μία έρευνα, που αφορούσε την ανάλυση σχολίων χρηστών του Youtube, κάτω από βίντεο κωμικών παραστάσεων που είχαν αστεία που θεωρήθηκαν «μη-πολιτικά ορθά». Ένα σημαντικό κομμάτι που θίγει η ερευνήτρια, είναι ότι στην σταντ-απ κωμωδία υπάρχει μια πολύ λεπτή γραμμή ανάμεσα στο ανατρεπτικό και το απαξιωτικό χιούμορ. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι οι σχολιαστές/τριες στο Youtube αντιμετωπίζουν την πολιτική ορθότητα ως «δολοφόνο» της σταντ-απ κωμωδίας και ως αρνητική ιδεολογία που προωθούν αριστεροί/ες και φεμινιστές/στριες (Buehler 2019 ,σελ51).

6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με αφορμή τα ενδιαφέροντα της ερευνήτριας, και την έξαρση της συζήτησης γύρω από την πολιτική ορθότητα στο ελληνικό και διεθνές επίπεδο, η παρούσα έρευνα παραθέτει μια βιβλιογραφική επισκόπηση του φαινομένου της πολιτικής ορθότητας, καθώς και της ιστορίας και σημασίας της σταντ-απ κωμωδίας στην Ελλάδα. Μέσα από την έρευνα, εκφράστηκαν διάφορες απόψεις των συμμετεχόντων και των συμμετεχουσών, σχετικά με το χιούμορ και την πολιτική ορθότητα. Υπάρχουν δύο

βασικά σχόλια που θα ήθελα να κάνω ως ερευνήτρια της παρούσας εργασίας. Αρχικά, κάποιες από τις θέσεις των συμμετεχόντων/ουσών απέναντι στην έννοια της πολιτικής ορθότητας, επιβεβαιώνουν μια σκέψη που είχα πριν ακόμη από την διεκπεραίωση της έρευνας. Όροι όπως η πολιτική ορθότητα, μπορούν πολύ εύκολα να διαστρεβλωθούν από τον πολιτικό χώρο όπως και από τα ΜΜΕ και τα social media. Ο πόλεμος των τελευταίων χρόνων κατά της πολιτικής ορθότητας κυρίως από τα Αμερικάνικα μέσα ενημέρωσης, που εξαπλώθηκε αργότερα και πέρα από τα σύνορα των Ηνωμένων Πολιτειών, έχει δημιουργήσει μια πολύ συγκεκριμένη εικόνα στο μυαλό των ανθρώπων. Έτσι, ακόμη και έχοντας δυσκολία στον ορισμό της πολιτικής ορθότητας, ένα μεγάλο ποσοστό των ανθρώπων σήμερα αντιδρούν αρνητικά σε αυτή, την ταυτίζουν με έννοιες όπως η «λογοκρισία» και ο «φασισμός» και δεν μπορούν να αντιληφθούν τις πιθανές χρήσεις της στον δημόσιο λόγο. Δυστυχώς, η κατάρριψη αυτών των ιδεών αποτελεί ιδιαίτερα δύσκολο έργο, όμως θεωρώ πολύ σημαντική την ενασχόληση των ερευνητών/τριών καθώς και των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, ώστε η συζήτηση γύρω από το θέμα να γίνεται όσο πιο αξιόπιστα είναι δυνατόν.

Επιπλέον, όπως τονίσθηκε και από πολλούς/ές συμμετέχοντες και συμμετέχουσες, η κωμωδία γενικά, και το σταντ-απ κόμεντι ειδικά, μπορούν να λειτουργήσουν θετικά τόσο στη συζήτηση όσο και στην επίλυση κοινωνικών ζητημάτων, να στηρίξουν κοινωνικά κινήματα και όλοι και όλες οι κωμικοί ηθοποιοί μπορούν να γίνουν σημαντικά πρόσωπα των αγώνων για κοινωνική ισότητα. Αν το επιθυμούν. Η δύναμη που τους δίνεται από τη θέση τους πάνω στην σκηνή και από το μικρόφωνο στα χέρια, καθορίζεται από το πώς θα την χρησιμοποιήσουν. Το χιούμορ που τιμά την κοινωνική ισότητα, δεν είναι «γλυκανάλατο» ή «ασφαλές». Το «καυστικό» χιούμορ δεν χρειάζεται να καταπατά την αξία των ανθρώπων που δεν μπορούν ή και δεν θέλουν να ακολουθήσουν τα στάνταρ που έχει θέση μια άδικη κοινωνία. Ένας/μία κωμικός που στηρίζει την καριέρα του/της στη γελιοποίηση περιθωριοποιημένων ομάδων, απευθύνεται μόνο σε μία. Την κυρίαρχη. Κλείνοντας έτσι την πόρτα του σταντ-απ κόμεντι σε όποιον δεν ταιριάζει σε αυτή την ομάδα. Η κωμωδία πρέπει να είναι συμπεριληπτική και πρέπει να είναι για όλους.

Καθώς το συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο είναι ακόμη νέο, και πολλές πτυχές του είναι ακόμη ανεξερεύνητες, εργασίες όπως και αυτή ελπίζουμε να θέσουν την βάση

και να κινήσουν το ενδιαφέρον όλων των ερευνητών και ερευνητριών, και τα ζητήματα του χιούμορ και της πολιτικής ορθότητας να αποκτήσουν φωνή στον επιστημονικό χώρο της Ελλάδας.

7. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Alasuutari, P, Bickman, L, Brannen, J. (2008). The SAGE Handbook of Social Research Methods. SAGE.

Attardo, S. (1994). Linguistic Theories of Humor. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110219029>

Billig, M. (2005). Laughter and ridicule: Towards a social critique of humor. Sage Publications Ltd.

Bordalo, Pedro, Katherine Coffman, Nicola Gennaioli, and Andrei Shleifer. 2016. "Stereotypes." Quarterly Journal of Economics 131 (4): 1753-1794.

Bousalis, Rina R. (2021) "The Counterculture Generation: Idolized, Appropriated, and Misunderstood," The Councilor: A Journal of the Social Studies: Vol. 82: No. 2, Article 3. Available at: https://thekeep.eiu.edu/the_councilor/vol82/iss2/3

Bush, H. K. (1995). A Brief History of PC, With Annotated Bibliography. *American Studies International*, 33(1), 42–64. <http://www.jstor.org/stable/41280846>

Chlopki, W. & Brzozowska, D. (2017). HUMOROUS DISCOURSE. Walter de Gruyter Inc., Boston/Berlin

Cillizza, C. (2018). *The dangerous consequences of Trump's all-out assault on political correctness*. CNN Politics. Ανακτήθηκε από: <https://www.cnn.com/2018/10/30/politics/donald-trump-hate-speech-anti-semitism-steve-king-kevin-mccarthy>

Collins, H. (1992). *PC and the Press. Change: The Magazine of Higher Learning*, 24(1), 12–16. doi:10.1080/00091383.1992.9937697

Cullen, F., Hackman ,F., & McNeilly, D. (2007). Vaudeville old & new: an encyclopedia of variety performances in America Volume 1. Routledge.

Daruwalla, P., & Darcy, S. (2005). Personal and societal attitudes to disability. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 549–570. doi:10.1016/j.annals.2004.10.008

Daube, M., & Elam, Harry. (2009). *Laughter in revolt: Race, ethnicity, and identity in the construction of stand-up comedy*.

Double, O. (2018). The origin of the term “stand-up comedy” – update. *Comedy Studies*, 1–3. doi:10.1080/2040610x.2018.1428427

Esposito, L., & Finley, L. L. (2019). *Political correctness in the era of Trump : threat to freedom or ideological scapegoat?* (L. Esposito & L. L. Finley, Eds.). Cambridge Scholars Publishing

Eyssel, F., & Bohner, G. (2007). The rating of sexist humor under time pressure as an indicator of spontaneous sexist attitudes. *Sex Roles: A Journal of Research*, 57(9-10), 651–660. <https://doi.org/10.1007/s11199-007-9302-5>

Fairclough, N. (2009). A Dialectical-relational Approach to Critical Discourse Analysis in Social Research. In R. Wodak & M. Meyer (Eds.), *Methods of Critical Discourse Analysis* (2nd ed). SAGE Publications, inc.

Ford, B. R. (2017). *An Empirical Test of the Effects of Political Correctness: Implications for Censorship, SelfCensorship, and Public Deliberation*. UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Gardner, M.C., MacIntyre, P.D., Lalonde, R.N. (1995). The effects of multiple social categories on stereotyping. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 27, 466–83

Haddock, G., & Zanna, M. P. (1999). Cognition, Affect, and the Prediction of Social Attitudes. *European Review of Social Psychology*, 10(1), 75–99. doi:10.1080/14792779943000026

Herbert, H. (1860). *The Physiology of Laughter*. Macmillan's Magazine, March 1860 pp. 395-402.

Hilton, J. L., & von Hippel, W. (1996). Stereotypes. *Annual Review of Psychology*, 47, 237–271. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.47.1.237>

Hobbes, T. 1588-1679. (1968). *Leviathan*. Baltimore :Penguin Books

Hughes, G. (2011). *Political Correctness: A history of semantics and culture*. Chichester, UK: Wiley & Sons.

Johnstone, B. (2018). *Discourse Analysis*. John Wiley & Sons, Inc.

Kerlinger, F.N. (2022). *Liberalism and Conservatism: The Nature and Structure of Social Attitudes*. Routledge.

Kliph, N. (2015). *The Comedians: Drunks, Thieves, Scoundrels, and the History of American Comedy*. GroveAtlantic.

Kohl, H. (1994). Uncommon Differences: On Political Correctness, Core Curriculum and Democracy in Education. *The Lion and the Unicorn* 16(1), 1-16. [doi:10.1353/uni.0.0216](https://doi.org/10.1353/uni.0.0216)

Lalonde, R. N., Doan, L., & Patterson, L. A. (2000). Political correctness beliefs, threatened identities, and social attitudes. *Group Processes & Intergroup Relations*, 3(3), 317–336. <https://doi.org/10.1177/1368430200033006>

Lintott, S. (2016). Superiority in Humor Theory. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 74(4), 347–358. <http://www.jstor.org/stable/44510295>

Longley, Robert. (2021, December 6). *What Is Political Correctness? Definition, Pros, and Cons*. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/what-is-political-correctness-4178215>

Maass, A., Suitner, C., & Merkel, E. (2014). Does political correctness make (social) sense? In: J. Forgas, O. Vincze, & J. László (Eds.), *Social cognition and communication* (pp. 331-346). New York, NY: Psychology Press.

Madon, S., Willard, J., Gyll, M., & Scherr, K. C. (2011). Self-Fulfilling Prophecies: Mechanisms, Power, and Links to Social Problems. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(8), 578–590. [doi:10.1111/j.1751-9004.2011.00375.x](https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2011.00375.x)

Merton, R. K. (1948). The Self-Fulfilling Prophecy. *The Antioch Review*, 8(2), 193. [doi:10.2307/4609267](https://doi.org/10.2307/4609267)

Morreall, J. (1986). *The Philosophy of Laughter and Humor*. State University of New York Press.

Morreall, J. (2009). *Comic Relief: A Comprehensive Philosophy of Humor*. Wiley-Blackwell.

Raskin, J. D. (2008). The evolution of constructivism. *Journal of Constructivist Psychology*, 21(1), 1–24 <https://doi.org/10.1080/10720530701734331>

Ritchie, J., Lewis, J (2003). *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. SAGE.

Ruch, W. (2002). Humo(u)r Research. Ανακοίνωση στο 14ο Συνέδριο της Διεθνούς Εταιρίας για την Έρευνα του Χιούμορ (14th Conference of the International Society for Humor Studies), Bertinoro 3-7 Ιουλίου 2002, Ιταλία. Τελευταία Ανάκτηση: www.uniduesseldorf.de/www/MathNat/Ruch/HumorSurvey.html

Sankey, J. (1998). *Zen and the Art of Stand-up Comedy*. hugh Taylor & Francis

Seizer, S. (2011). On the Uses of Obscenity in Live Stand-Up Comedy. *Anthropological Quarterly*, 84(1), 209–234. <http://www.jstor.org/stable/41237487>

Sherman, J. W. (1996). Development and mental representation of stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(6), 1126–1141. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.6.1126>

Smuts, A. (2006). Humor. *Internet Encyclopedia of Philosophy*

Stewart, D.W, Shamdasani P.N. (2014). *Focus Groups: Theory and Practice*. Applied Social Research Methods Volume 20. SAGE.

Strauts, E., & Blanton, H. (2015). That’s not funny: Instrument validation of the concern for political correctness scale. *Personality and Individual Differences*, 80, 32–40. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.02.012>

Weigel, M. (2016, November 30). *Political correctness: How the right invented a phantom enemy*. The Guardian. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/usnews/2016/nov/30/political-correctness-how-the-right-invented-phantom-enemydonald-trump>

Whitney, D. C., & Wartella, E. (1992). *Media Coverage of the "Political Correctness" Debate*. *Journal of Communication*, 42(2), 83–94. doi:10.1111/j.1460-2466.1992.tb00780.x

Wilkström, P. (2016). No one is “pro-politically correct”: Positive construals of political correctness in Twitter conversations. *Nordic Journal of English Studies*, 15, 159-170. Retrieved from: <http://ojs.ub.gu.se/ojs/index.php/njes/article/view/3532/2962>

Wilson, G. D. (1990). Ideology and Humor Preferences. *International Political Science Review*, 11(4), 461–472. <https://doi.org/10.1177/019251219001100404>

Wilson, J. K. (1995). *The myth of political correctness: A conservative attack on higher education*. Durham, NC: Duke University Press.

Β. Τσάκωνα. (2013). *Η ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ ΘΕΩΡΙΑ, ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ*. Εκδόσεις ΓΡΗΓΟΡΗ

Δήμου, Σ. (2021). *Η σκηνή του Stand-Up Comedy στην Ελλάδα* (2^η έκδοση). iWrite

Ηλιάδης, Α. (2016). *Η Ελληνική Σκηνή Σταντ-απ Κόμεντι: Μια Πρώτη Καταγραφή (1995-2016)* [Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης]

Ίσαρη, Φ., Πούρκος, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κανούλα, Μ. (2011, Ιούνιος). *Ο Ρόλος του Χρώματος στο Περιβάλλον Κατανάλωσης των Χρηματοοικονομικών Υπηρεσιών: μία Ποιοτική Προσέγγιση με Ομάδες Εστίασης* [Διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]

Μάσχα, Ε. 2009 Γέλιο και Πολιτικός λόγος: Μια άδηλη μορφή κοινωνικού ελέγχου. *Νέοι, Έγκλημα και Κοινωνία* 3(1) 36-51. Mascha, E. 2008 Political Satire and Hegemony: a case of ‘passive revolution’ during Mussolini’s ascendance to power 1919-1925, *International Journal of Humor Research*, Mouton de Gruyter, 21(1) 69-98.

Μπουκάλα, Σ. & Στάμου, Α.Γ. (2020). *ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΛΟΓΟΥ (ΑΠΟ)ΔΟΜΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*. Αθήνα: νήσος

Ρίζος, Ε. (2022). *Η ταυτότητα της σημερινής ελληνικής stand-up comedy σκηνής (2015-2020) Κείμενα και κατηγορίες του χιούμορ των Ελλήνων κωμικών*. Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

8.1 Πίνακας Απομαγνητοφώνησης

Table 1. Transcription symbols (Adapted from Jefferson, 2004)

Aspects of the relative placement/timing of utterances		
=	Equals sign	Immediate latching of successive talk
(0.8)	Time in parentheses	The length of a silence, in tenths of a second
(.)	Period in parentheses	A silence that is less than a tenth of a second
[overlap]	Square brackets	Mark the onset and end of overlapping talk
Aspects of speech delivery		
.	Period	Closing, usually falling intonation
,	Comma	Continuing, slightly upward intonation
?	Question mark	Rising intonation
<u>Underline</u>	Underlining	Talk that is emphasized by the speaker
Rea:ily	Colon(s)	Elongation or stretch of the prior sound
⏟	Underlining preceding colon	When letters preceding colons are underlined the pitch rises on the letter and the overall contour is 'up-to-down'
:	Underlined colon	Rising pitch on the colon in an overall 'down-to-up' contour
!	Exclamation mark	Animated tone
-	Hyphen/dash	A sharp cut-off of the prior word or sound
↑	Upward arrow	Precedes a marked rise in pitch
↓	Downward arrow	Precedes a marked fall in pitch
<	'Greater than' sign	Talk that is 'jump-started'
>faster<	'Lesser than' & 'greater than' signs	Enclose speeded up or compressed talk
<slower>	'Greater than' & 'lesser than' signs	Enclose slower or elongated talk
LOUD	Upper case	Talk that is noticeably louder than that surrounding it
°quiet °	Degree signs	Enclose talk that is noticeably quieter than that surrounding it
huh/hah/heh/hih/hoh		Various types of laughter token
(h)	'h' in parentheses	Audible aspirations within speech (e.g., laughter particles)
.hhh	A dot before an h or series of hs	An inbreath (number of hs indicates length)
hhh	An h or series of hs	An outbreath/breathiness (number of hs indicates length)
\$ or £	Dollar or pound sign	Smile voice
*	Asterisk	Squeaky vocal delivery
()	Empty single parentheses	Non-transcribable segment of talk.
(talk)	Word(s) in single parentheses	Transcriber's possible hearing
(it)/(at)	A slash separating word(s) in single parentheses	Two alternative transcriber hearings
((laughs))	Word(s) in double parentheses	Transcriber comments or description of a sound

χαχα (.) γέλιο κοινού (δευτερόλεπτα)

λέξη (.) γέλιο κωμικού (δευτερόλεπτα)

<.> χειροκρότημα δευτερόλεπτα

(;) ένδειξη ερωτηματικού τόνου

! (.) σφυρίγματα δευτερόλεπτα

{.} σιωπή δευτερόλεπτα

(*italics*) επεξήγηση ερευνήτριας

8.2 Οδηγός Ομάδας Εστίασης

Καλωσόρισμα

Εισαγωγή

«Καλησπέρα σας και ευχαριστώ πολύ που αποφασίσατε να συμμετέχετε στην σημερινή συνάντηση! Αρχικά, παρακαλώ να διαβάσετε την φόρμα συναίνεσης που σας μοίρασα και ζητώ την άδεια όλων για να αρχίσω την ηχογράφηση και μαγνητοσκόπηση της συνάντησης.»

Παρουσίαση μελών ομάδας εστίασης / Σπάσιμο πάγου

«Καλησπέρα σας και πάλι, ας κάνουμε έναν σύντομο γύρο γνωριμίας, να πούμε λίγα λόγια ο καθένας και η καθεμία για τον εαυτό του/της και αν θέλετε αναφέρετε και τη σχέση σας με το χιούμορ.»

1ο ερέθισμα (Θεματική: Αστεία για ζητήματα φύλου από άντρα κωμικό)

Ας παρακολουθήσουμε ένα σύντομο βιντεάκι :

<https://youtu.be/diDdfXJ3wZA> (01:11:30-01:12:15)

Τι είδαμε εδώ; Θέλετε να το περιγράψετε και έπειτα να το σχολιάσουμε;

Βοηθητική ερώτηση (αν δεν προκύψει στη συζήτηση): Τι βρίσκετε αστείο σε αυτό που είδαμε; Υπάρχει κάτι που βρίσκετε χιουμοριστικό;

2ο ερέθισμα (Θεματική: αστεία για ζητήματα φύλου από γυναίκα κωμικό)

https://youtu.be/Opd7T4VpI_k (19:00-19:50) (αφότου το δείξεις λες:)

Τι είδαμε εδώ; Για πείτε τι σκέφτεστε, τι νιώθετε;

Βοηθητική ερώτηση (αν δεν προκύψει στη συζήτηση): Πώς σας φαίνεται το χιούμορ της;

3ο ερέθισμα (Θεματική: Πολιτική Ορθότητα και Κωμικοί)

(Το έχεις εκτυπώσει και το έχεις μπροστά τους, το μοιράζεις να το δουν ανά δύο ή ο/η καθένας/η καθεμιά το δικό του/της και λες:)

Διαβάστε τα κείμενα και ελάτε να τα σχολιάσουμε.

Σάλο προκάλεσε μια ανάρτηση της γνωστής κωμικού Κατερίνας Βρανά, που βρέθηκε καλεσμένη στην εκπομπή "Στην Υγεία μας ρε παιδιά" του ΣΚΑΪ, αφιερωμένη στον Κώστα Μακεδόνα. Στο περιθώριο του γυρίσματος, έβγαλε φωτογραφία με τον λαϊκό τραγουδιστή και την ηθοποιό Τζένη Μπότση, παραλλάσσοντας την πασίγνωστη ατάκα "Τι έγινε Κωστάκη; Σε γουστάρει η χωριάτισσα;".

"Τι έγινε Κωστάκη, σε γουστάρει η ανάπηρη;", έγραψε στο στόρι της η Κατερίνα Βρανά, προκαλώντας τις αντιδράσεις ορισμένων χρηστών που έκαναν λόγο για "αποκρουστική" ανάρτηση, για "ντροπή", ενώ δέχτηκε κριτική για τον τρόπο που επέλεξε να κάνει χιούμορ με τον εαυτό της.

Αρχικά η Τζένη Μπότση έκανε repost το στόρι της Βρανά και οι επιθέσεις είχαν ως στόχο την ίδια, ωστόσο λίγο αργότερα η Κατερίνα Βρανά διευκρίνισε ότι ήταν δική της η ανάρτηση. "Εγώ το έγραψα αυτό. Η Τζένη το έκανε repost. Είμαι ανάπηρη και μ' αρέσει να αυτοσαρκάζομαι. Μην προσβάλλετε εκ μέρους μου γι' αυτά. Αν θέλετε να προσβληθείτε εκ μέρους μου για κάτι, να προσβληθείτε με την έλλειψη πρόσβασης για ανάπηρους στην Ελλάδα", έγραψε στην ανάρτησή της.

-

Χειμαρρώδης, όπως πάντα, ο Τζίμης Πανούσης έδωσε αυτές τις μέρες μια συνέντευξη στη Στέλλα Χαραμή.

Εκεί είπε πολλά και εξαπέλυσε επίθεση κατά της πολιτικής ορθότητας, λέγοντας χαρακτηριστικά:

«Όπως θα σατιρίσω τον Τσίπρα, έτσι θα σατιρίσω και τη μάνα μου κι έναν ανάπηρο. Δεν κλώνω πουθενά—ούτε σε Εβραίους, ούτε σε ομοφυλόφιλους γι' αυτό και έχω προβλήματα. Δυστυχώς, έχει επικρατήσει παγκοσμίως το politically correct, υπάρχουν πολλοί που θίγονται. Και ειδικά οι κυβερνώντες -οι οποίοι είναι εντελώς

ανίκαντοι- σύντομα θα προχωρήσουν στη λογοκρισία. Ήδη έχω πολλά κρούσματα λογοκρισίας. Μου συστήνουν να μην λέω για τους μαύρους, για τους gay, να μην κάνω σεξιστικά σχόλια για τις γυναίκες. Τι σεξιστικά σχόλια, ρε καραγκιόζη; Μεγαλύτερο σεξισμός από το να έχεις μια γυναίκα άνεργη, να της στερείς την πρόσβαση στα απαραίτητα, υπάρχει; Και σε πειράζει που εγώ θα πω «τι ωραίο κώλο που έχεις ;».

Πιθανές Διευκρινιστικές Ερωτήσεις

- Έχετε να σχολιάσετε κάτι για τις γλωσσικές/θεματικές επιλογές στο απόσπασμα;
- Γενικότερα, ποια στοιχεία καθιστούν ένα αστείο αποδεκτό ή όχι για εσάς (γλωσσικές/λεξιλογικές επιλογές, θεματολογία, κοινωνικά χαρακτηριστικά του/της κωμικού) ;
- Θεωρείται πως στην σημερινή ελληνική κοινωνία, υπάρχουν «όρια» στον χιουμοριστικό λόγο; Αν ναι από ποιους και με ποιον τρόπο επιβάλλονται;
- Θα έπρεπε κατά την γνώμη σας να υπάρχουν «όρια» στον χιουμοριστικό λόγο; Προσωπικά εσείς που τα τοποθετείτε;

8.3 Απομαγνητοφώνηση Υλικού

1ο βίντεο-ερέθισμα Στέλιος Ανατολίτης - Χάπι

χαχα (0.2)

Όμως, όμως ανακαλύπτω εδώ το εξής (.) ότι αν υπάρχει ένας χώρος για τον οποίο μπορείς πραγματικά (.) να μιλήσεις - να να - να είσαι ευάλωτος υπάρχει ένας χώρος στην Ελλάδα στην οποία-στον οποίο μπορείς να είσαι ευάλωτος και είναι (0.2)
↓ τα μπουζούκια ρε μαλακές

χαχα (.)

Σοβαρά έχουμε κάνει αγορά τον πόνο μας, γιατί για τα μπουζούκια τα τραγούδια, ε δε τα λες και χαρούμενα (.) κάτι έκανε το ποπ των 90s αλλά μέχρι εκεί

(.) γιατί τα μπουζούκια είναι πραγματικά κλάμα, ξενιτιά, μετανάστευση, χωρισμοί, χωρισμοί [χαχα (0.4)], χωρισμοί, χωρισμοί, χωρισμοί (.) και γυναίκες πουτάνες πολύ σημαντικό χαχα (0.2)

Και εδώ θέλω να πω κάτι σε όλες τις γυναίκες εντάξει (;) 70 χρόνια σας λεμέ, σας το τραγουδάμε είστε πουτάνες, τι πρέπει να κάνουμε για να το αλλάξετε (;) #χαχα# (.) ε (;)

Τι (;) να σκοτώνουμε 18 κάθε χρόνο, που θα πάει **αυτό** (;)

χαχα (0.10) <0.10> ! (0.5)

2ο βίντεο-ερέθισμα Χρύσα Κατσαρίνη- 'Ότι πολυτιμότερο έχω

Και γυρίζουμε πίσω στους άντρες που συνδυάζονται (.) όπως για παράδειγμα αυτοί που έχουν φτιαγμένα αμάξια, αυτοί στο γυμναστήριο και οι χρυσαυγίτες .

ΔΕΝ καταλαβαίνω τους χρυσαυγίτες που μου λένε ΚΟΙΤΑ ΝΑ ΔΕΙΣ

χαχα (0.4)

εγώ δεν είμαι φασίστας χαχα (0.2)

απλά ψηφίζω χρυσή αυγή (.) μου θυμίζει λίγο αυτά τα κοριτσάκια που στα καρναβάλια φοράνε ζαρτιέρες (.) ψηλοτάκουνες γόβες (.) και φτερά (.) και σου λένε (.) ↑ ντύθηκα άγγελος χαχα (0.7) <0.7>

(.) ↑ δεν ντύθηκες άγγελος (.) ντύθηκες πουτάνα με φτερά

χαχα (0.8) <0.8>

8.4 Έντυπο Συγκατάθεσης

ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Έντυπο Συγκατάθεσης Κατόπιν Ενημέρωσης

Καλείστε να συμμετέχετε σε μια έρευνα που διεξάγεται από τη Σοφία Παπαβασιλείου, φοιτήτρια του Τμήματος Γλωσσικών και Διαπολιτισμικών Σπουδών (ΤΓΔΣ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας υπό την επίβλεψη της κ. Ρούλας Κίτσιου, Επίκουρης Καθηγήτριας Κοινωνιογλωσσολογίας του ΤΓΔΣ. Η συμμετοχή σας είναι εθελοντική. Μπορείτε να αφιερώσετε όσο χρόνο χρειάζεστε για να διαβάσετε το Έντυπο Συγκατάθεσης Κατόπιν Ενημέρωσης.

- Η παρούσα έρευνα γίνεται στα πλαίσια εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας της ερευνήτριας. Ο τίτλος της είναι «Πολιτική ορθότητα, κοινωνικά στερεότυπα και Χιούμορ: Στάσεις ελληνόφωνων φοιτητριών και φοιτητών απέναντι στον χιουμοριστικό λόγο». Η μελέτη στοχεύει στην αναζήτηση των απόψεων των συμμετεχουσών/συμμετεχόντων σχετικά με τον χιουμοριστικό λόγο.
- Από τους συμμετέχουσες/συμμετέχοντες στα πλαίσια της έρευνας, ζητείται η παρουσία σε μία συνάντηση που θα διαρκέσει περίπου μιάμιση ώρα. Στη συνάντηση θα δημιουργηθεί μια ομάδα εστίασης (focus group) όπου θα συμμετέχουν πέντε (5) συμμετέχουσες/συμμετέχοντες και η ερευνήτρια. Θα παρουσιαστούν κάποια ολιγόλεπτα βίντεο, που θα λειτουργήσουν ως ερέθισμα για συζήτηση. Οι συμμετέχοντες/συμμετέχουσες θα κληθούν να μοιραστούν ελεύθερα τις απόψεις τους και να συζητήσουν μεταξύ τους.
- Η ερευνήτρια και το Πανεπιστήμιο δεσμεύεται να τηρεί πλήρη εμπιστευτικότητα για όλες τις πληροφορίες που θα αποκτηθούν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας και οι οποίες μπορούν να

οδηγήσουν στην ταυτοποίησή σας. Πιο συγκεκριμένα, οποιεσδήποτε πληροφορίες αποκτηθούν σχετικά με την παρούσα έρευνα, οι οποίες θα μπορούσαν να σας ταυτοποιήσουν προσωπικά, θα παραμείνουν απόρρητες. Τα δεδομένα που θα χρησιμοποιηθούν στη συγγραφή της έρευνας θα είναι ανώνυμα και θα φυλάσσονται με ευθύνη της ερευνήτριας.

- Θα ζητηθεί συγκατάθεσή σας για ηχογράφηση και βιντεοσκόπηση της συνάντησης. Πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα θα έχουν μόνο η ερευνήτρια και η επιβλέπουσα καθηγήτρια. Η ερευνήτρια θα μεταγράψει τις ηχογραφήσεις. Σε περίπτωση που τα αποτελέσματα της έρευνας δημοσιευτούν ή παρουσιαστούν σε συνέδρια δεν θα συμπεριληφθούν πληροφορίες που θα αποκαλύπτουν την ταυτότητά σας. Σε περίπτωση που φωτογραφίες σας, βίντεο ή ακουστικές ηχογραφήσεις χρησιμοποιηθούν για εκπαιδευτικούς σκοπούς, η ταυτότητά σας θα προστατεύεται ή θα συγκαλύπτεται.

Για οποιαδήποτε παραπάνω πληροφορία, μπορείτε να επικοινωνήσετε με την ερευνήτρια, Παπαβασιλείου Σοφία.

e-mail: sophiapapavasil@gmail.com

τηλ:

Αφαίρεση προσωπικών δεδομένων
(Υπηρεσία Βιβλιοθήκης &
Πληροφόρησης Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας)

Διάβασα τα παραπάνω και αποδέχομαι τη συμμετοχή μου στην έρευνα.

Ο συμμετέχων/Η συμμετέχουσα

Η ερευνήτρια

Παπαβασιλείου

Σοφία

Υπογραφή

Τόπος, Ημερομηνία